

*Nezávislý
týdeník*

Přítomnost

Řídí Ferdinand Peroutka

ROČNÍK II

1925

Nákladem Fr. Borového v Praze

OBSAH

Doba a lidé

Články původní.

- Bass Ed.: K písním lidu pražského 17.
Boczkowski H.: Když se kácí les, lítají třísky 625, Don Juan revoluce 293.
Cursor: Zpověď trojživelníka 486, 505, 534.
Čapek Karel: Písně lidu pražského 3, K přírodopisu anekdoty 625.
Čapková H.: Vpád žen 43.
Čech Fr.: Na východoslovenské vesnici 564.
Červinka E.: Pražané a židé 488.
Dioneo: Turistika místo dobrodružství 21, Excentrické kluby 109.
Dušek J.: Pathologie doby poválečné 756.
Feigl F.: Asie a my 643.
Hilar K. H.: Návrat k biedermayeru 135.
Klepetář J.: Studentské aféry 681.
Kolman-Cassius J.: Několik pražských soudců 612, 627, 641, 660, 674, 693, 708, 728, Vražda co neinformovanost 755.
Konrád E.: Na cizí vrub 691.
Kopta J.: Kominik chtěl být obecním tajemníkem 770.
Králiková-Stránská B.: Ornament a život 53.
M. P.: Češi a Moravani 730.
Peroutka Ferd.: Jak se stáváme Kondelíky 153, 161.
Pujmannová-Hennerová M.: Dům všech národností 469, Co tomu lidi řeknou 597.
Rež B.: Sedlák, jaký je vskutku 599.
Russová M.: Několik typů starých francouzských aristokratek 794.
Smetáček Zdeněk: B. Kočího sláva a úpadek 162, Povaha národa a jeho osudy 199.
Šrom J. E.: Sovětští vůdcové jako řečníci 358, 373.
šdc.: Listy ze slovenského městečka 263, 275, 294.

Články přeložené.

- Bon G.: Revoluční duch a jeho mystické prvky 536.
Bušatlič H. A.: O mnohoženství a rozluce u Moslímanů 550.
Dermenghen E.: Východ a západ 219.
Gibbs Ph.: Knížata a žebráci, v Německu 189.
High St.: Triumf ateismu v Rusku 75.
Chettèle S.: Proč je v Americe málo geniálních lidí 745.
Chesterton G. K.: Zkušenost vrahova 9.
Inge W. R.: Katolicismus a protestantství 155.
K. B.: O snobismu 521.
Klinger W.: Bolševismus a věda 248.
Kowalski T.: Co je dnešní Turecko? 682.
Lania L.: O d'Annunziiovi 758.
Miomandre F.: Chvála ošklivosti 669.
Orlan M. P.: Vrahové pařížští 359.
Pennellová E. R.: Demokracie a klackovství 614.
Polgar A.: Theorie literární kavárny 757.
Radosavljevič P. R.: Duch čínské kultury a civilizace 122.
Savinkov B.: Ve vězení 709.
Schickele R.: Politik Briand 507.
Siemsen H.: Dempsey 747.
Sziya E.: Internacionála kapsářů 812.
Tardieu L.: Cizinecké legie 771.
Thomas T. H.: Politik, jehož by si nikdo nevymyslel 441, 456.
Wallas G.: Palestýnští pionýři 278.
Weissenberg S.: O pohlavním životě ruských studentek 713.
Zjenkovskij V. V.: Patří Rusko Evropě nebo Asii? 296.

- Cesta za alkoholem 470.
— Z Moskvy do Pekingu vzduchem 787.

Filosofie

Články původní.

- Čapek Karel: O pragmatism 39.
Kříženecký Jar.: Život a individualita 57, 91.

Články přeložené.

- Erdman K. O.: Vážný a hravý, skepticismus 474.
Francke K.: Hlas naděje z Německa 167.
Niebuhr R.: Budoucnost víry křesťanské 59.
Valéry P.: Krise ducha 587.
Vujíč V.: Pragmatická filosofie a současná kultura 92.
— Angličtí spisovatelé a náboženství 792.

Literatura a umění

Články původní.

- Cursor: Karl Kraus a německá kultura 622, 648, 679.
Čapek Jos.: Malování Václava Špály 90, Jak se dělají knižní obálky 748.
Čapek Karel: Dvanáctero figur zápasu perem čili příručka písemné polemiky 292, Proletářské umění 518, Na ty také nedošlo 677.
Dioneo: H. G. Wells 126, Následky psychoanalýzy v literatuře 140.
Dixonová L.: Socialismus a umění 110.
Hilar K. H.: Co myslím o divadle 289.
Honzik K.: Toporná modernost 759.
Hutter J.: Moderní tance či moderní tanec 61, Propagace hudby 138, Psychologie premier 165, Operetta a revue 308, Jazz 644.
Karen B.: Cyrano a dnešní doba 152.
Klepetář J.: Revue kouzla zbavená 699, Jak vznikala naše nejmladší generace básníků 790, Z dějin nejmladší generace básnické 803, »Devětsil« dřívě a nyní 818.
Kocourek Fr.: Deklamace na jevišti 327.
Longen E. A.: Divadelní obecenstvo 472, 489, 520.
Louda Zdeněk: Proti ornamentu 72, Rozpaky malířství 125.
Martinů B.: O hudbě a tradici 678.
Němeček Zdeněk: Chrysantéma nebo citáty z Lenina 328.
O. M.: Dílo Rudolfa Kremličky 664.
Peroutka Ferd.: Cesta generace od revoluce k leknínům 193, Vzpouora nudných 241, Různé výzvy k Hilarovi 801, O významu povolání režiséřského 817.
Pujmannová-Hennerová M.: Tanečnice z konce století 761.
Sedláček J. J.: Za staro-novou Prahu? 713.
Smetáček Zdeněk: Bergson a Chaplin 136.
Stránský Jar.: Umělcova čest a dílo 184.
Veselý Ant.: Hovory s herci. (Jan Vávra) 40.
Weiner R.: Clowni 395.

Články přeložené.

- Benoit P.: Exotický román 153.
Bellesort A.: Balzacův vliv na dnešní romanopisce 127.
Bernstein H.: Budoucnost divadla 31.
Bouchary J.: Nové děti své doby 243.
Curtius E. R.: Evropský duch a francouzská kultura 645.

Duhamel G.: Věda v beletrii 127.
Eggebrecht A.: Ruský film 731.
Gorký M.: Rozum a Rusko 74.
Kemp R.: Nadrealismus 380.
King H.: Chaplin a lid 775.
Lednicki W.: Sovětská beletristika 772.
Leševre F.: Rozhovor s Chestertonem 664.
Lenormand J.: Moderní Eckermann 806.
Lévy R.: Freudova nauka a obnovení psychologického ro-
mánu 281.
Mille P.: Hubená a tučná leta pro nakladatele 282, O před-
náškách a umění naslouchati 283.
Orlan Mac Pierre: Budoucnost literatury 31.
Polgar A.: Film morální, groteskní a kocour Felix 749.
Ransome A.: Trocký jako literární kritik 30.
Rosny J. H.: O rázu přítomné doby 31.
S.: Věda a literatura 63.
Scheffauer H. G.: Nové americké literatura 538, 548.
Tabarelli H.: Krach vídeňských divadel 761.
Thibaudet R.: Čtenáři románů 586.
Tyňanov J.: Současná ruská literatura 346.
Zeromski S.: Duch literárního snobismu 606.
— Vliv francouzské literatury na cizince 32.

Národní hospodář

Články původní.

A. K. S.: Nečinné ruce Svazu průmyslníků 766.
Bull John: O slávě bankéřské 28.
Engliš Karel: O definici sociální politiky 228.
Gn.: Svaz průmyslníků a politika 782.
Cheth.: Pražská spekulace 37, Spekulace s obilím 69, Po první
pražské samostatné hausse 183, Hospodářská konfederace
307.
Palkovský B.: Deflace ve finančním plánu ministra Rašína
104.
r. n. — Odpadlíci. Proč? 562.
Sedláček J. J.: O družstevním socialismu a o družstevní cikorii
398.
Sychra J.: Záhadná stránka sociálního pojištění 533.
Verunáč V.: Olej místo uhlí? 610, Kontrola 743. Baťa 826.

Články přeložené.

Casson H. N.: Budoucnost v obchodu tihne k sdružování 727.
Ferrero G.: Přelud nadbytku 595.
Filene E. A.: Hromadný nákup a hromadný prodej 258.
Goldschmidt-Farber H.: Hospodářský liberalismus 667.
Greenwood G. H.: Pozbylo dělnictvo své duše? 695.
Rosenbaum I.: Jak evropský továrník studoval americké me-
thody 611.

Nová Evropa

Články původní.

Crha V.: Existuje již mezinárodní mravnost? 229. Organisuje
mezinárodní veřejné mínění! 315.
Karlík J.: Jak se bude přišitě válčit? 491.

Články přeložené.

Gaifsworthy J.: Co nás čeká, nedostaneme-li rozum 54.
Haldane J. B. S.: Chemie a mír 68, 89, 102, 119.
Valéry P.: Krise Evropy 599.

Politika

Články původní.

Adlof Jar.: Sokolstvo a klerikalismus 148.
B. k.: Jak to vypadá v neliberálním státě 829.
Schnitz A. O. H.: Konservativní a radikální názor 344.
Beneš J.: Restrikce a politika 401, Gázisté před volbami 468,
Jak se šidí 547.
Boczkowski H.: Vše je nám dovoleno 98, 116, 132, 149, 180,
201.
Čapek Karel: O církvi bojující 177, Aby se to nepletlo 198,
227, Není ještě jiná politika? 465, Ženy a politika 689.
Dioneo: Lloyd George po svém pádu 2, Čínský hlavolam 36.
Engliš Karel: Politický egocentrismus 673.
Hostovský J.: Inteligence česká a ruská 690.
J. B.: Strana nestranných 305, 324, 342.
Jiše K.: Staré a nové koaliční tvrže 326.
K. dr.: O český liberalism 580.
K. T.: K čemu jsou politické strany? 27, Prospěje zrušení vá-
zaných kandidátních listin? 35, Motiv pro Chestertona 116,
Jak psáti do komunistických novin 147, Německá žurnali-
stika u nás 165, Praha a německý venkov 326, Vysoká po-
litika 343, Raníky a večerníky 386, O zrádcích 579.
Kallab Jar.: Vůle lidu 513.
Králíková-Stránská B.: Slovo k buržoasii 163.
Langer Fr.: Chceme novou stranu? 706.
Mathesius V.: Psychologický moment 595.
Němeček Zd.: S kým sympatisovati v Číně? 501.
Peroutka Ferd.: O praporu šedivém a rudém 1, 56, Malé boje,
větší krise 97, Biskupové a liberalismus 130, Vůdcové po-
hlucují vůdce 178, Na dvě fronty 209, Proč vznikla Pětka
225, Schází nám ještě jedna politická strana? 257, 274,
Proč nejedeme k socialistům? 369, 385, 402, Sladko je vlád-
nouti 417, Poslanci jsou nic, strany vše 436, V září bengálu
451, Ve volebním větru 545, Zpověď inteligence 561, Politika
a opovržení 577, O vznešeném umění stavěti z písku 593,
To je něco jiného 609, 629, Je ještě něco třetího 657, Jak
jsme to prohráli 705, Co přinesly volby 722, Odborníci a od-
povědnost 737, Nesnáze demokracie a rvačka demokratů
762, Nová vláda 778, Co s Národní stranou práce? 797.
r.: Skutky! 722.
Stránský Jar.: Masaryk jako prezident republiky 129, 146,
Sjezdové resoluce 273, Po stopách případu Habermanova
433, 449, O volební reformě 466, 481, 497, 514, Volební re-
forma, úřednická vláda a strana Masarykova 529.
Varjan K.: O smysl naší zahraniční politiky 632, Prohraná
role 658.
Vochoč Ot.: Ženy a politika 813.
Weiner Rich.: Proč nejsem komunistou? 27.
Weyr Fr.: Epilog ke sporu 435.
Z.: Úřednická vláda a žaloby na ni 33.
Zelinka Jos.: Politické strany a právo 113.
— Bolševický diplomat o Československu 503, 516.
— Co s Národní stranou práce? (Anketa.) 723, 739, 764, 779.
— Proč nejsem v některé straně? (Anketa.) 370, 386, 403, 438,
454, 483, 531.
— Proč jsem v politické straně? 499.
— Programové prohlášení Národní strany práce 573, Volební
provolání Národní strany práce 685.

Články přeložené.

Bernstein H.: Otevřený dopis Čičerinovi 71.
Chesterton G. K.: Nebezpečí bolševismu 182.
Niebuhr R.: Německo a moderní civilizace 421.
Portugalov V.: Politické proudy v ruské emigraci 211.
Schnitz A. O. H.: Konservativní a radikální názor 344.
Sisley H.: Vůdčí osobnosti francouzské politiky 84, 100.
Zieliński R.: Rudá armáda jako nástroj sovětské politiky 85.
— Bulharská fronta 306.

Povolání a záliby

Články původní.

- Adlof Jar.:* Proč asi Finové vítězí na Olympiádách 45, Může sokolství proniknout do světa? 475.
Beneš J.: Intelektuálové prý se mají sjednotit . . . 172, Úřednická bída u nás a jinde 425.
Bicek Fr.: Některé teorie o státu a jeho zaměstnancích 733.
Blatný Ct.: O fantasmii vědcově 279, Něco o povolání 410, Výchova k penězům nebo peníze k výchově 444.
Byk J.: Are you a sportsman? 445, Profesionalismus v čsl. kopané 619.
K. T.: České radioamatérství 79.
Kolman K.: Listy advokátům 157.
Procházka L. P.: Morálka lékařského stavu 141.

Články přeložené.

- Ashdown W.:* Zpověď automobilisty 429.
Casson H. N.: Kupci záleží víc na zboží než na ceně 718.
Freund R.: Sport v Oxfordu 735.
Lichnowska M.: U fotografa 798.
Mille P.: Essay o cestování 411.
— O automobilové mistrovství světa 824.

Příroda a práce

Články původní.

- Kříženecký J.:* Má příroda rozum? 602, Jak se dnešní biologie dívá na darwinism 654.
Vodseďálek Ž.: Má příroda rozum? 540.

Články přeložené.

- Beebe W.:* Padající listí 616.
S.: Obří a trpaslíci mezi hvězdami 38.
Störmer C.: Pozoruhodné nové paprsky z vesmíru 821.

Psychologie

Články původní.

- Rašín B.:* O nepřičetnosti 413.
Soudek R.: Grafologický rozbor rukopisu dra Beneše 633.
Vondráček V.: O psychiatrii, psychiatrech, blázních a bláznivcích 510.

Články přeložené.

- Allendy R.:* Jak vykládá psychoanalýza sny 807.
Fleury M.: Lidské povahy ve světle dnešní psychologie 363.
Huxley A.: Náš soudobý hokus-pokus v psychologii 330.
— Co zajímá děti z pohlavních otázek 552.

Slovanstvo

Články původní.

- Adlof Jar.:* Mladý Slovan hledá svůj svět 217, »Svět« a Slovanstvo v číslech 232, Několik čísel o slovanském světě 260, K otázce t. zv. »slovanského stavitelství« 313, »Spojené státy slovanské« jako cíl, idea a utopie 321, »Zloba nepřátel a láska slovanská« 360, Sokolstvo a hledání myšlenky slovanské 389, Východní orientace a zázračná kouzla 426, Metoda americká — Ford, ruská — Lenin 459, Několik obrázků o slovanském zdraví 553, O věčném studentu ruském 701, O marnosti ruské emigrace 776.

Články přeložené.

Dvorníkovič V.: Jihoslovanská melancholie 620.

Věda a práce

Články původní.

- Kříženecký J.:* O t. zv. omlazování podle Steinacha 569, 581, Krise vývojové teorie 635, Co bude s učením o vývoji? 715.
Procházka L. P.: Zásobování Prahy vodou 87.
Werstadt Jar.: Bankrot českého dějepisectví? 353, 377.

Články přeložené.

- Lamb H.:* Sliby vědy 809.
Voivenel P.: Rakovina a radium 355.

Život a instituce

Články původní.

- b. č.:* Jak soudí poroty 248.
Bk.: Práce v Rusku 651, Škola v Rusku 743.
Blatný Ct.: Holandsko čili Západ a střed 195, Libertas in extremis 462.
Bouček V.: K procesu Hlasivcovu 231, Reforma porot 337.
Bydžovský B.: Musí Češi učit se klasickým jazykům? 311.
Čupek Karel: K procesu Hlasivcovu 216, O malých poměrech 753, Demokracie a obřady 785.
Čapková H.: O příčinách ženských životních krisí 186.
Čeřovský Fr.: Kolečka spravedlnosti 66.
Dušek Jan: Člověk horský a nížinný 22.
Klumpar L.: K procesu Hlasivcovu 231.
Kocourek Fr.: Historie jedné samosprávy 649, 662, Konec jedné samosprávy 696.
Ludvikovský J.: Smí se Čech učit klasickým jazykům? 244.
Maklecov A. V.: Pomalá cesta k právu v Rusku 589.
Maria Jaroslav: K procesu Hlasivcovu 246.
Netušil J. F.: Biologie v politice 298, Populační problémy 524.
Peroutka Ferd.: Krise manželství? 65, 81, 107, 120, Chceme rozsudky řádné nebo lidové? 310.
Polák E.: Reforma porot 375.
Procházka L. P.: O českém hydlení 11, Kanalisace ve velkých městech 170, Jak to zařídit s tělesnou výchovou? 340, Populační problémy 494, Zrušíme-li ministerstvo zdravotnictví, nezapomínejme na jeho úkoly! 786, Oč jde při úpravě Prahy 822.
Ráliš A.: Neurčitě odsouzení 82, Jak vypadá moderní trestnice 567.
Russová M.: Co s ženami? 406.
Smetáček Zd.: Populační problémy 525.
Stránský Adolf: K procesu Hlasivcovu 214.
Stránský Jar.: Pro poroty 423.
Trýb A.: Sexuální výchova a nákazy pohlavní 637.
Weiner Rich.: Křivé svědectví o francouzské rodině 49.
— Umělé přerušení těhotenství 392, 407.

Články přeložené.

- Desthieux J. F.:* Formy prostituce v Paříži 13.
Forel A.: Dnešní zločinnost ve světle psychiatrie 188.
Gide A.: Když jsem byl porotcem 676.
Hermant A.: Essay o buržoasí 299.
Chesterton G. K.: Nepřátelé majetku 754.
Kraus Karl: Soudcové a porotci 269.
Rogers W.: Pochybení prohibičního zákona 732.
Romier L.: Svoboda a úřady 601.
Tagore Rabindranath: Má škola 810.

Přítomnost

ROČNÍK II.

V PRAZE 15. ledna 1925.

ČÍSLO I.

Politika

Ferd. Peroutka:

O praporu rudém a šedivém.

I.

Prorokovati o budoucnosti — toť většinou zábava. Lampička našich dohadů vrhá světlo jen na několik kroků před nás. Pochybují, že sebe geniálnější člověk za časů Žižkových by byl třeba jen přibližně dovedl odhadnouti naši dobu. Stejně pochybují, že bychom my dovedli dosti spolehlivě si představit, jak to bude na světě vypadat, až nad našimi hroby přejde pět set let. Obyčejně se ukáže, že zcela jiná fakta byla důležitá a rozhodující pro vývoj, než se domníval člověk, přivázaný na provázek své doby.

Počítáme-li na tisíciletí, sotva můžeme říci bezpečně o jedné věci, že jest možná nebo není možná. Síla vývoje jest nejhroznější síla. Představme si, že ještě jednou uplyne tolik let a změn, kolik uplynulo od doby předpotopních ještěřů k času nám tak milému, kdy klidný občan čte ve voze elektrické dráhy na Václavském náměstí temperamentní disputace o divadelní censuře. Uvážíme-li to, připustíme, že budoucího člověka neznáme dle všeho ani fyziologicky. Možná, že našim vzdáleným potomkům by mezi námi ustavičně přicházelo špatně od žaludku.

Uvažujeme-li o komunismu, nemůžeme, má-li to mít nějaký význam, uvažovati o něm na tak dlouhé lokte. Snad budou jednou zcela jiní lidé, růžovoucí a bez nehtů, s průhledným masem a křehkými kostmi, kteří naše zábavné a pathetické obědy nahradí polykáním jediné kostky jakéhosi extraktu. Snad v budoucnosti budou lidé tak proměnění, snad dostaví se do tak velké míry cosi, co my zatím nemůžeme nazvat jinak než ochabnutím, že manželé budou doprovázeti své ženy až ke dveřím jejich milenců, kde umírněně podotknou: »Přeji dobrou zábavu. Já si zatím tady dole vykourím cigaretku.« To by potom ovšem byla zcela jiná půda pro komunismus. Ale zatím nám nelze uvažovati o komunismu vzhledem k těmto záhadným cizincům. Musíme uvažovati o bytostech přibližně z našeho masa, krve a duše.

*

Komunismus vytýká dnes všem ostatním socialistickým směrům, že jejich prapor není dosti rudý. Chová se s dokonalým opovržením k všelijakým růžovým fangličkám. Ale jest prapor komunismu opravdu tak rudý a ohnivý, jak se zdá? Bude-li jednou skutečně, naplní život a pozemskou existenci ohnivostí a plamenností duše? Nelze pochybovati o tom, že bojujícímu komunismu, dokud pomýšlí na barikády a jiné takové věci, přísluší rudý prapor. V tomto období, k němuž patří tajné schůzky, spiknutí, teror, komunista nad jiné může mávati rudým praporem. Jeho ohnivost a zajímavost, která tolik láká mladé duše, spočívá právě v boji. Rusko dnes ještě bojuje, a proto podporuje našemu citu, jestliže nad Kremlem vlaje rudý prapor. Jestliže však jednou přejde chvíle boje a je-li že

komunismus bude míti co chtěl, pak se pozná, že nad tou říší má spíše viseti prapor šedivý.

Abych mluvil přesně: nevěřím, že se vůbec kdy uskuteční takový komunismus, jaký stojí v knize. Nevěřím, že se jednou podaří proměnit svět v jedinou velkou jídelnu a noclehárnu pro lidi, zbavené všeho, co by jim patřilo, bydlení v městě tak jako pes na stepi; že jednou bude chodit člověk v kalhotkách, poskytnutých mu státem, a smrkati do státního kapesníku; že se jednou podaří uskutečněním naprosté rovnosti lidí učiniti život naprosto nezajímavým; že jednou bude občan tak patřiti státu jako dnes mu patří voják; že život bude něco jako branná povinnost; že se podaří nad světem rozprostřiti tuto jednotvárnost. Ať tak či onak, život přileje vína do vody tohoto bledého ideálu, vymyšleného lidmi, kteří sice vynikali jakousi fantasií mechanickou, měli však nepatrný talent, pokud se týká fantasií ve věcech psychologických. Sotva se kdy podaří vyrvat z srdce lidstva sklon dělati si vlastní pelechy. Sotva kdy který učitel, byt' měl po ruce sebe ráznější vyšetřující komise, odnaučí lidi zálibě označovati věci svým monogramem a přesvědčí je o nutnosti jiné záliby: sypati všechny věci na jednu hromadu jako hrách a čočku. Člověk vždy bude míti rád dveře u svého bytu a plůtek u své zahrady. Bojovati proti tomuto přirozenému individualismu jest podnikem tak odvážným jako bojovati proti zákonu gravitace. Myslím ostatně, že už nikdo nevěří v takové výstřední formy komunismu. Zdá se mi, že už i v Rusku svésili prapor této víry. Ale jde tu o to, charakterisovati tento ideál a označiti jeho význačné vlastnosti. Možno říci úvodem, že je to ideál, který vznikl ne z bohatství, ale z chudoby životních pudů, a že jest to ideál typicky nedospělý, který z faktu, že dělník by měl míti větší podíl na výtěžku své práce, odvozuje docela nepatřičné závěry pro celý život.

Socialismus jest hnutí, které nás chce vésti určitým směrem, ponechává však nalezení budoucích forem společenských zkušenosti a ustavičným pokusům. Naproti tomu jest komunismus hned od počátku dogma tuhé jako plech. Pochopíme to spíše, uvědomíme-li si, že komunismus vznikl jako typicky knižní ideál. Byl vymyšlen stejně suchým a geometrickým způsobem, jakým němečtí idealisté vymysleli řadu jiných systémů. Lze poznati na Marxovi, že počal mysleti v době Hegelovy slávy. Tehdy těšilo se děláni systémů velké oblibě, a světem bloudilo plno t. zv. absolutních ideí, které byly v podstatě dědictvím po Kantovi. Tehdy nevynikali filosofové laskavostí a šhovívavostí k životu. Byla to doba, kdy se říkalo, že pravou skutečností není svět, nýbrž myšlenka. Skutečnost byla natahována na Prokrustovo lože, aby se vešla do systému, a filosofové jen neradi trpěli na světě fakt, který se jim nehodil. Marxův historický materialismus je jen zmaterialisováním Kantova kategorického imperativu. Kant pokládal za nejvyšší skutečnost zákony duchovní. Marx zachoval jeho abstraktní metodu, ale obrátil věc a počal nesenášenlivě pokládati za nejvyšší skutečnost zájmy hmotné. Na místo, na kterém dosud slavnostně seděl hlas svědomí, vložil přísně kručení v břiše. Jest velmi důležité uvědomiti si, že Marxův systém vznikl v době,

kdy neomezeně vládla abstraktní knižní filosofie, pohrdající světem a zkušeností a dělající systémy krátkou a suchou cestou. Marxism se dnes vydává za nejmódnější filosofii: ale pohledíme-li na podobiznu Marxe v kruhu jeho přátel, uvidíme-li, v jakých šatech tehdy chodil, uvědomíme si plasticky, jak stará jest to vlastně filosofie.

Poněvadž komunismus je v podstatě knižní výtvar a knižní ideál, nedovede klásti, jako všechny knižní výtvary, meze zvůli rozumu. Zde jest pole, po kterém se mohou proháněti fanatikové, shledavši, že mají nápad. Čtete-li brožurky podružnějších komunistických theoretiků, zdá se vám často, že heslo nezní: Proletáři všech zemí, spojte se! nýbrž: Jedovatí a zmaterí literáti všech zemí, spojte se!

Lloyd George po svém pádu.

»Prosím vás, ukažte mi Lloyda George«, — žádal cizinec své anglické přátele, vedoucí jej do parlamentu. S dychtivou zvědavostí upíral pak svůj zrak na maličkého, čisfounkého muže s velkou kulatou hlavou a s podivuhodným timbrem hlasu, který získává posluchače ještě dříve, než tento začne vnímati slova. Teprve když se cizinec rozposlouchá, přesvědčí se, že tento velkohlavý člověk s šedivými vrkoči, vládnoucí čarovným hlasem Sireny, dovede mluvit i jedovatě, ba hrubě. Proto jest lépe naslouchati Lloydu Georgeovi nikoliv v parlamentě, kde řečníkům nejsou řízné výroky dovoleny, ale na meetingách, kde hrubost řeči jest přijímána a povzbuzována smíchem.

»Nejsem z těch, kdož mají o vévodech obzvláštní mínění, ale přes to myslím, že se mají chovati lépe, než vévoda z Northumberlandu«, — pravil na př. Lloyd George. — »Vévoda vslovil právě ty hlouposti, které jsou vlastní všem urozeným lidem jeho společnosti«. — Mluví-li nyní cizinec se vzdělanými Angličany o Lloydu Georgeovi, uslyší dva protichůdné názory.

— Jest velikým státníkem; jest symbolem vítězné demokracie; pro něho jest přichystána bronzová socha před parlamentem.

Takové mínění bylo běžné obzvlášť v letech 1910—1917.

— Nu, jaký pak symbol vítězné demokracie?! — odporují nepřátelé Lloyda George. —

— Jest pouhým strakatě oděným krysařem z Hammeln. Odvedl za sebou do vrchu ohromnou politickou stranu k její zkáze.

— Se jménem Lloyda George jsou spiaty nejmělejší sociální reformy za posledních patnáct let, — říkali nedávno nadšení jeho ctitelé.

— Lloyd George dovede pouze užívati cizích hesel, — praví nyní jeho nepřátelé. — Nikdy ani neměl vlastního světového rozhledu. Pročtete všechny řeči Lloyda George. Není v nich nikde ani pokusu odůvodniti nějakou ideologii. Stejnou měrou, jak podmanivé jsou tyto řeči, pronáší-li je Lloyd George, tak všední, nudné, bezbarvé a ploché jsou vytištěné.

— Lloyd George spasil Anglii v době války, — říkají jeho přátelé.

— Anglie se spasila sama, — odpovídají protivníci. — Lloyd George jen hovořil tak přesvědčivě a krasořečnickky o svých zásluhách, že mu všichni uvěřili.

— Lloyd George odvrátil velké nebezpečí nejen od Anglie, nýbrž i od celé Evropy, — prohlašují kategoricky jeho stoupení.

— Jak mohl spasiti Evropu, když se vlastně o ní dověděl až v době Versaillského kongresu? — ptají se ironicky nepřátelé.

Nechybí ani celá sbírka anekdot, dokazujících, že když se Lloyd George vydal na Versaillský kongres, měl méně než skrovné znalosti historie a zeměpisné polohy Evropy. Nevěděl na př., co je Těšin a zřejmě teprve na kongresu zvěděl o Slovincích, neujasniv si ani, kde vlastně toto plemeno žije. Mluvil v parlamentu o »generálu Charkovovi«, zaměnil si město s člověkem. Lloyd George nevěděl, že Ukrajinci a Malorusové nejsou dvě národnosti, nýbrž jedna. Odhalil na Volze město »Sumaru«, t. j. Samaru a pod.

»Evropa sotva vybědla z hrozného údolí stínů a chvěje se při vzpomínce na to, co tam viděla. Tímto příšerným údolím vedl Evropu Lloyd George« — praví jeho protivníci.

— Jaký to obětavý vůdce! — volali nadšeně jeho četní přátelé do nedávna.

— Po celý svůj život myslel Lloyd George toliko na sebe, — praví nyní nespočetní jeho nepřátelé. — Celý vnější svět existuje pro něho jen co prostředek k dosažení moci. —

Tyto diametrálně se rozcházející ohlasy svědčí o tom, že Lloyd George jest vskutku vynikající osobností. On poznal veškeru slast takřka neomezené moci a světové slávy. V letech jedné z největších katastrof lidské historie nejen řídil politiku britského mocnářství, nýbrž i do jisté míry diktoval svou vůli spojencům. Za ním stála ohromná strana, poslušně vykonávající požadavky svého vůdce. Všem lpělo na rtech jméno Lloyda George. V nejvzdálenějších koutech světa vycházející noviny, psané v neznámých, exotických, polobarbarských nářečích, zaznamenávaly každé slovo Lloyda George jako ohromný objev. A tak i čtenáři v Číně, v Basutolandě či v Peru byli do té míry proniknuti vědomím velikosti Lloyda George, že se upřímně ptali: »Jak se někdy obejde bez něho britská říše?«

Podle vši pravděpodobnosti neměla Anglie nikdy státníka, který by se těšil tak do široka rozlité slávě. Jak vysoký byl piedestal, na němž stál Lloyd George, tak hluboký byl i pád tohoto státníka. Roku 1918 byl Lloyd George v čele koalice. Vládní strana byla tak silná, že sama zehrala na slabost opozice. Nyní má Lloyd George za sebou nepatrnou stranu asi čtyřiceti lidí, a to ještě část stoupenců neuznává jej za vůdce a jest hotova přeběhnouti od něho do některého jiného tábora. Lidé, okusivší moci byt jen na jediný den, strašně těžko nesou její ztrátu. Docházejí k jakési zvláštní psychologii: jsou hluboce přesvědčeni, že celý svět jest povinen pomoci jim opět na vrchol slávy, neboť jinak by lidstvo zahynulo.

Lidé se snáze smíří s jakýmkoliv neštěstím, s nejmucivější bolestí i s ostudou, než se ztrátou moci. Pravda, svržený vévoda v Shakespearově komedii »As you like it« (»Jak se vám líbí«), tvrdil svým přátelům, kteří jej následovali do vyhnanství do Ardenského lesa, že ve ztrátě moci jest zvláštní kouzlo:

Sweet are the uses of adversity,
Which, like the toad, ugly and venomias,
Wears yet a precious jewel in his head.

Leč jakmile se usurpátor zřekl prestolu, a filosofu se naskytlá možnost návratu k moci, odvrhl »skvostný klenot« smíření se svým pádem. Smířil se se svým krkolomným pádem Lloyd George, muž beze vši pochyby ohromně ctižádostivý?

Jeho nepřátelé tvrdí, že Lloyd George, vida zkázu liberální strany, pokoušel se nejednou přejíti do jiného tábora. Mluví se o jeho demarších směrem k Labour party. Nemožu říci, jak mnoho pravdy je na tomto tvrzení. Jest nepopíratelno, že koncem roku 1923 a začátkem roku 1924 se Lloyd George měl velmi přívětivě k socialistům, které nyní krasořečnickky kritizuje. Kdysi se vysmíval politikům, kteří v bolševicích viděli strašáky. Konservativci připomínali tehdy talentovanému řečníku »malíře pokojů, kteří dovedou malovat jen strašná, pitvorná zjevení, ozbrojená pumami«.

Lloyd George si dobíral politiky, kteří tvrdili voličům: »Jenom my můžeme vás spasiti od všech těch hrůz«.

Lloyd George napomáhal socialistům do vlády a vítal je.

»Raduji se z toho, že se socialisté uchopili pluhu, — řekl Lloyd George v únoru r. 1924. — Bude je sice brzy bolet hřbet a srdce jim zmalátní, zato však hlava jim zmoudří. — »Ramsay Macdonald jest jako slavný letec vzdušné eskadry socialismu«, řekl Lloyd George na druhý den. »Prožil většinu svého života v letu. Ramsay Macdonald se vznášel v ohromných bílých oblacích socialistického idealismu. Vůdce Labour party stane se zcela jiným člověkem, až se z letce přemění v pěšáka a pocítí nutnost kráčet po zemi, s těžkým břemenem na ramenou«.

Tyto řeči byly Georgeovými nepřáteli komentovány takto: »Lloyd George jest přesvědčen, že se Labour party uchýlí právě jen k němu, až ji »zabolí hřbet« od pluhu, až její vůdcové »zmoudří« a až se »spustí s oblak na zemi«. Před sedmnácti lety, v době projednávání »revolučního budgetu« roku 1909, byl poměr Labour party k Lloydovi Georgeovi vskutku dobrý, ale nyní jej tato strana nenávidí z celé duše. Také konservativní strana má k Lloydovi Georgeovi velmi slabé sympatie. Mimo to jsou všechny »hlavní role« rozebrány jak v Labour party, tak i ve vládní straně; nikdo nehodlá ustoupiti bývalému vládcí sněmoven.

»Lloyd George«, — říkají jeho četní nepřátelé, — »může se vrátit do vlády jen tehdy, až liberální strana vstane z mrtvých; leč ona už přežila svoji dobu a žádné trouby archandělů jí nevyvolají z hrobu«.

K tomu bylo by možno dodati toto: »Je nejvšíc pravděpodobno, že anglický liberalism, zrozený prvním návrhem zákona o reformách z roku 1831, již umřel; pravdou jest i to, že se Lloyd George bojí všechny politické strany. Ale jeho nepřátelé se celkem nemýlí, nazývají-li jej »strakatě oděným krysařem z Hammeln. On může skutečně bez zvláštního váhání obléci šat libovolné barvy: červené, bílé neb černé; on vskutku dovede okouzlovati. Proto není vyloučeno, že Lloyd George bude ještě někomu vůdcem.

Není však nikdy možno sestrojiti politický horoskop nadaných lidí velmi silné vůle a obdařených »soudností«, kteří neberou příliš v úvahu »barvu« oděvu, který jest jim obláci.

Londýn.

Dioneo.

Doba a lidé

Karel Čapek:

Písně lidu pražského.

Už po léta trpělivě čekám, že snad vyjde nákladem Akademie věd nebo Společnosti nauk veliká sbírka in folio (CLXXVI + 447 str.) s titulem »Písně lidu pražského, příspěvek ke studiu materiálů do národopisu žižkovského, vršovického, vyšehradského, košířského, břevnovského i pražského, sebral, zapsal a jazykozpytným úvodem, jakož i poznámkami, variantami, prameny, srovnávacím materiálem a rejstříkem opatřil dr. X. Y., docent pražského národopisu na Karlově universitě.« Tato kniha dosud nevyšla, i počíná se ve mně zvedati hrozná podezření, že na pražské universitě vůbec není žádná stolice pražského národopisu, podskalské fonetiky, košířského dialektu, srovnávací filologie pražských předměstí, zvykosloví, folkloru a demografie pražských čtvrtí, ba ani Institut pro hlubinný výzkum lidu pražského; že tedy my, pražští usedlíci, žijeme v oblasti vědecky neprozkoumané, jež

by měla být na mapách jen vytečkována jako úvodí řek Irawadu a Mékongu v Zadní Indii; a že tyto neprobádané a tajemné končiny se nezačínají za žižkovským viaduktem nebo u Apolla, nýbrž přímo ve vaší kuchyni, odkud chvílemi zaznívá neprozkoumaný, divý a barbarický zpěv lidu pražského, provázený řinčením nádobí nebo rytmickým svištěním rýžového kartáče. Žijeme na panenské půdě, jež vydává květy dosud nezařaděné a vegetaci dosud hezejmennou. Uvedu jich několik; předpokládám, že všichni, kdož toto čtete, je znáte jako své boty; chci říci, že je znáte stejně špatně jako své boty. Neboť ať máte k svým botám poměr sebe intimnější, nevíte, z jakých lidských ingrediencí a památek je složen praclí či bláto, kterým se hrouzdají, aniž či jsou a kam míří nesčíslné šlépěje, do kterých vstupují. Neznámý svět se začíná na podešvích vašich bot a za klikatou melodií odrhovačky, kterou nevědomky hvízdáte.

*

Odrhovačka, kterou si hvízdáte obouvající si boty nebo sestupující se schodů, je obyčejně poslední taneční nápěv, nějaké paso doble, fox nebo šimmy; hrom do vás, vždyť je to »O Catarina«. Jindy jsme všichni zamořeni dejme tomu Bublínami, a intrády z Libuše jsou dnes stejně jako za mých mladších let obecným signálem lidí, kteří hvízdají pod okny, ohlašující svou přítomnost. Tedy tyto melodické výkony nepočítám do písní lidu pražského. Písně lidu pražského jsou prostě lidová poesie, nejen proto, že je lid zpívá nebo píská, nýbrž proto, že v něm vzaly svůj anonymní původ. Svět se nikdy nedozví, z čího osobního zažitku vytryskla píseň

»proč pak bych se rmoutila,
když mám toho kroutila,«

ani kdo první vyslovil své milostné nadšení slovy

»ty jsi moje racajda, racajdička, racajdička,
ty jsi moje racajdička, racajdička, racajda.«

Vložil bych ruku do ohně na to, že tyto písně jsou stejně lidové jako »Když jsem plela len« nebo »Osířelo dítě«. Dám za to hlavu, že »Vinohradskou nemocnicí« nesložila žádná básnička poctěná cenou Zeyerova fondu; taková věc se prostě vidí. Ovšem anonymní původ ještě nestačí, aby poesie byla lidová. Kdyby se v Živnostenské bance vynořila anonymní píseň vyjadřující city bankovních ředitelů, nebyla by to ještě lidová poesie. K lidové poesie totiž patří lid.

*

V jistém smyslu patří k pražskému lidu i ministři i bankovní ředitelé a dokonce i spisovatelé; avšak je-li někde ohlašován »výprodej za lidových cen«, nejsou tím míněny ceny pro bankovní ředitele; praví-li se, že »lid se bouří«, neříká se tím, že se bouří ministerstvo. Já jsem lid v poměru k vládě; ale moje posluhovačka je lid v poměru ke mně. Můj krejčí spadá zajisté pod pojem lidu, ale v jeho dílně není lidem on, nýbrž jeho učedník. Absolutní a pravý lid je jenom chudý lid; je to lid služek, tovaryšů a dělníků. Vedle toho je ještě pražský lid v daleko užším a lokálnějším významu; to je lid pražských kvítek, pepiků, dacanů, správných frajerů, štrycáků, holek, plyner, kroutilů, pasáků, voveček a pyšné staré páry, jež táhne za zvuků Castal-do-Marše:

»My sme ta stará pára,
nás zná už celá Praha.«

Konečně i vojáci jsou v jistém smyslu lid, a jejich písně, jako »Když jsem stála na pavlači« nebo »Až já budu mrtvola«, patří nejen mezi nejdůležitější dokumenty poslední války, nýbrž i do sbírek pravé lidové poesie.

Není mi známo, je-li vedle zpěvu revolučních písní nějaká speciálně dělnická lidová poesie; znám jen onu starou elegii »Havíři, havíři, hluboko fáráte«, dlouhou a smutnou píseň, jež se dožila programově třídní variace:

»Měla jsem milého
sobě upřímného,
on se dal do sboru
rudých sociálů.«

Načež je refrén:

»Nazdar, nazdar, nazdar,
ještě jednou nazdar,
on se dal do sboru
rudých sociálů.«

Celkem vzato však t. zv. uvědomělé politické přesvědčení není zrovna zdrojem zpěvné inspirace; lidová poesie bude vždy spíše mluvit o červeném šátečku než o rudém praporu a bude spíše opěvovat nešťastnou lásku než třídní nenávisť. Revoluce a nenávisť jsou vhodnými tematy jenom pro umělou poesii; co se lidu týče, drží se nadále modrých očí, cestičky za milou a jiných prastarých faktů s konservativností hodnou po-divu.

Mimo to lidová píseň je vždy více méně osobní; může se zpívat sborem, ale nikoli davem. Lidová píseň říká vždy »já« nebo »ty«, ale neříká »my«; lidová píseň třeba povídá, že »když sem šel včera kolem zahrady, viděl sem tam dvě, dvě růže červený«, nebo že »když jsem šel vod vás byl překrásný čas«, — což, jak vidíte, je velmi vzdáleno jakéhokoliv kolektivního nástupu události. Řekne-li lidová píseň »my«, jsou to jenom dva, jako byli ti, co na ně »spadl lístek z javora«. Lidový člověk, ponechán sám sobě, je neporušitelně individualistický; je zamilován, cítí se sirotkem nebo žaluje na »přenešťastnou chudobu«; vždy je to intimní a osobní událost, jež se vylévá ulevující melickou samomluvou.

*

Když jsme si takto omezili oblast lidové poesie pražské, měli bychom přikročit k methodickému rozřídění materiálu. Bylo by svůdné rozříditi jej na poesii fabričnou, poesii domácí, poesii vojenskou a tak dále; nebo na poesii milostnou, jako je »Ó láska, láska fórová«, a reflexivní, jako je »Nám je to volný«; nebo na poesii ušlechtilou, jako je »On zapomněl na dobu naší lásky«, a nízkou, jako je »Ó Emane«; na poesii dlouhou čili pracovní, která se zpívá při praní prádla, jako je »Stavěli tesaři zedníkům lešení«, a poesii taneční čili bakchickou, která se zpívá při tanci:

— a vocaď je to všeccko tvý
a pocad je to všeccko všeccko mý,
Pepičku Vančurů,
já ráda tancuju,
a vocaď je to všeccko tvý...«

A pocad je to šeccko mý; proboha, dost už, neboť se mi točí hlava. Točte se beze mne, pardálové, točte se pěkně do kola, dyť vám přeče zahraje hařapafa kapela; nás však ponechte tichým radostem literárního studia. Tedy

bylo by možno tříditi zpěvy lidu pražského podle různých konkrétních pojmu; avšak postupující opatrně oblastí dosud nevyšetřenou omezme se na skromné, bezbarvé a klasické rozlišení poesie obecné a poesie zvláštní. Poesie obecná jsou zpěvy obecného lidu, jež vyslovují všelidské city. Poesie zvláštní je rázu spíše lokálního, stavovského nebo časového. »Modré oči, proč pláčete« je poesie obecná, neboť modré oči pláčou v každém domě a každém poschodí. Píseň »Ach ty pražská porodnice« však vyjadřuje city daleko méně obecné, a »Pasáci, pasáci« nejsou jistě intimním projevem širokého lidu. »Hory, doly černé, vy znáte bolest mou« je poesie obecná; »Sebrala patrola tu Kamilu hezkou« je poesie zvláštní; dokonce velmi zvláštní.

Avšak když už jsme u třídění materiálu, budiž řečeno, že je nemožno zjišťovat jeho autentičnost a textovou správnost. Každá pražská píseň koluje v nesčetných variacích; často jen jádro je lidové, a k němu se připojují umělé dodatky ze šantánů nebo ze šestákových edicí, které ke všemu udávají i fingované jméno autora. »Točte se, pardálové« má aspoň pět pochybných otců; »Lehké děvče« aneb »Sebrala patrola« má dva, a »Pražskou porodnici« prý složila slečna Marie Kalinová. Pohříchu neznám žádnou slečnu Marii Kalinovou; je to asi jeden z pseudonymů pražského lidu. Jiné pražské zpěvy jsou zřejmě jen obměnami starých národních nebo znárodnělých písní, a u některých se opravdu nemohu zadušovat, že by se původně nezrodily jako kuplety na prknech nějakého kabaretu. Znalci tvrdí, že píseň »On zapomněl na dobu lásky naší« vyšla prvotně v Ladě; ať to zjistí, kdo má odvahu pročíst dvacet ročníků Lady; já to dělat nebudu.

Učinivše takto zadost suchopárným povinnostem methodickým, osvěžme svou mysl a zapějme si »Ať ať ať ať je to jako lať«, načež přikročíme přímo k pražské poesii obecné.

*

Je tomu tak, že se před léty zpívalo víc; nebylo řinčícího nádobí, nad kterým by nehlaholila Marie, nebylo podlahy, nad níž by Anna neopěvovala svůj přenešťastný osud, ani nebylo spravované punčochy, do které by Julie nebo Fany nevezpívala hoře svého srdce. Zpívalo se kdysi víc; patrně byl tehdejší svět daleko veselejší, chci říci daleko smutnější; neboť byly to většinou velmi smutné a beznadějně písně; vězte, že obecná poesie je skoro bez výjimky milostná.

Je to zvláštní a nepochybný úkaz: lidový typ lásky je láska nešťastná. Marie nezpívá, že si ji namluvil Pepíček a že budou mít do roka veselku, nýbrž že Pepíček s modrýma vočima chodí za jinou. Anna, drhnouc podlahu, nehlaholí, že chce na výlet do Stromovky, nýbrž že netouží po ničem jiném než po tmavém hrobu. Nevím, je-li to proto, že každá Marie podle statistiky a z jakési sociologické nutnosti miluje nešťastně, či spíše proto, že nešťastná láska připadá Marii poetičtější nežli šťastná láska. Končí-li se román pro služky obyčejně kýženou svatbou, končí se píseň služčina zpravidla tmavým hrobem. Marie zpívá, jak se zdá, proto, že cítí poetickou soustrast sama se sebou. V podstatě nebývá Marie bytost hluboce melancholická; naopak, člověk by častěji soudil, že je to drbna a řehtačka. Nuže, chce-li se Marie povznést do vyšších sfér, (což konečně je i dnes nejsériosnější úkol poesie a hudby), povznášá se do oblasti smutných a bezútěšných citů; ničím se necítí tak zušlechtěna jako vyhlídkou, že záhy

bude ležeti v rakvi s věncem na hlavě. Svět poetických představ bývá poněkud hrobový.

Hory, doly černé,
vy znáte lásku mou,
vy znáte těžké boje, co trápí srdce moje
pro lásku fórovou.«

Hory a doly černé jsou, jak se zdá, vůbec dobře informovány o celém případu:

»Vy znáte hochu mého,
který mě míval rád,
vy znáte nevěrného, vy znáte falešného,
který mě oklamal.«

Píseň ku podivu nepraví, jaké měl ten falešník očí, nýbrž pokračuje přímo dále:

»Kdo mě teď bude libat
a kdo mě potěší?
Já vadnu jak ta růže, mně žádnéj nepomůže,
mě svět už netěší.
A až mě položíte
do země studené,
pak na můj hrob mi dejte, pak na můj hrob mi dejte
uvadlé lilie.«

Ano, Marie; slibuji ti to.

»Co jsem milovala, to je pryč,
to se nenavrátil nikdy víc.

Co jsem milovala tak ráda,
to mně jiná flundra přebrała.

Milovala jsem já Pepička,
ten měl krásný modrý vočička.«

Náhle, snad v horečce lásky, zapomíná nešťastnice, že je navždy zrazena:

»Až von se z ciziny navrátí,
von mně ty večery ukrátí.«

Avšak nikoliv; šalebná naděje stejně náhle hasne; nezbyvá nežli hrob.

»Co mně dáte s sebou do hrobu?
Můj zelený věnec na hlavu.«

A tu se mroucí panna upamatuje na jakousi podrobnost:

»Já už nemám žádnéj věneček,
připravil mě vo něj miláček.«

Jiná panna (obyčejně drhnoucí při tom schody) dokonává láskou za melodie velice táhlé:

»Milovala sem,
— ale jen jednou v životě svém,
tou láskou horoucí,
vroucí a nigdá nehynoucí. (Bis.)

Matičko drahá,
— vy nevíte, jak ho mám ráda,
přiveďte ho k nám,
dyt já ho ráda ze srdce mám. (Bis.)

Přivedla bych ho
— dceruško drahá, k loži tvému,
pozdě již je však,
jinou miluje, jinou má rád. (Bis.)

Zvoňte mně, hrany,
— mě voklamalo potěšení.
Pryč odešel v dál,
a mě přesmutnou zde zanechal.« (Bis)

Tato mroucí píseň mi připomíná jinou, jež líčí, jak »on ženil se, a já jsem se šla dívat« s refrémem »ó loučení, ó loučení, můj srdýčko je celý zkroucený«; i tato historie končí se smrtí:

»Šli z kostela a do kočáru sedli,
kočí slavnostně práskl do koní,
na malý věži zvonek smutně cinkal,
ach, ten mně jednou k smrti dozvoní.«

Jednou i mládenec umírá z lásky, když byl zjistil, že »vokolo Vyšohradu teče vodička (bis), vokolo ní zelená se (bis) travička«, a když tam viděl svou milou, svou panenku rozmilou s jiným stát. Oni si tam o něm povídali, že oni mu truc na truc, že oni mu truc na truc dělají. »Jenom vy mně truc na truc nedělejte«, řekl na to ten mládenec, »raděj vy se s pánem bohem, raděj vy se s pánem bohem milujte«.

»Jenom vy se milujte a já budu spát (bis),
muzika mně do hrobu (bis)
bude hrát.«

To uvádím, abyste viděli, že řekne-li se »láska«, musí se říci také »smrt«.

*

Svět chudých lidí je tvrdý; nemůže se vždy pro lásku umírat; někdy se musí resignovat.

»Ó lásco, lásco fórová,
zprvoď mne ze světa,
pro tebe jsou utracena
moje mladá léta.«

Avšak utřemež slzy svých modrých očí a hleďme s krajním sebezpřemáháním dodat:

»Nic zlého tobě nepřeju,
všecko dobrý ti vinšuju,
abysi byl spokojenější,
ze srdce ti přeju.«

Ano, neboť věz, nevěrníče, že chudobná holka ti odpouští, byť s pukajícím srdcem; být zrazován, toť pravěký úděl chudých.

»Sluněčko za hory zapadává,
a mně má hlavička pobolívá,
bolí, bolí, pobolívá,
že na mě miláček zapomíná.
Za ženu, nevěrný hochu, si vem
panenku bohatší nežli já sem...«

Ó mužové! ó krutí a falešní miláčkové! ó modré oči, jež jste lhávaly lásku! V lidové poesii jen výjimečně zrazuje žena; v lidové poesii je to většinou muž, kdo představuje život nestálý, proradný a jaksi démonický, kdežto dívka je zrazována, trpí, odpouští a umírá láskou. Mohlo by se z toho soudit na mravní superioritu dívky z lidu; ale je možno, že lidová píseň jen proto drží palec ženskému plemeni, že jím je většinou zpívána. Avšak budiž tomu jakkoliv: faktum je, že láska ani v chudobě netrvá.

»Letěli holubi,
letěli přes hrudy,
můj milej se na mě hněvá,
že už mě nemá rád.«

*

Všimněte si při této příležitosti, jak často a prostě se v lidové písni přiřazuje osobní zažitek k nějakému přírodnímu úkazu. Sluníčko za hory zapadává, a mne

pobolívá má hlavička; holubi letí přes pole, a můj milý mne už nemá rád; nebo okolo Vyšohradu teče vodička, a má panenka tam stojí s jiným. Hoře lásky je stejně přírodní nebo kosmický fakt jako západ slunce, posvátný let holubů nebo věčný proud vody; lidská bolest je stejně nepochybná a reální jako tyto úkazy, a její místo je po boku přirozených věcí. My, kteří jsme se odcizili lidu, si netroufáme sdružovat své city a myšlenky s prostou přírodní skutečností; neřekneme na př.: »Teče voda dokola, že senátor Prášek je politická mrtvola«, ani nezačneme svůj článek slovy: »Kolem pražských věží holubi se točí, a já nesouhlasím s profesorem Rádlem.« Pro nás ovšem nemá profesor Rádl pranic společného s holubou; pro lidovou poesii však dejme tomu nešťastná láska a jalovec mají něco společného, a sice tu okolnost, že existují a že se dokonce poněkud rýmují:

»Jak pak ten jalovec pěkně, pěkně voní,
že za mou panenkou jinej, jinej chodí.«

Tajemná je moc rýmu, neboť jím se sdružují věci v nečekaný vztah. Málo se uvažuje o absolutní tvůrčí funkci rýmu, jež váže k sobě představy, které by se jinak asi nesetkaly. Zajisté není nic vnitřně příbuzného mezi mou milou a kaprem, ale rým, tento všemohoucí kouzelník a kuplíř, je spojil, neboť

»kapr se ve vodě házel,
když jsem milou doprovázel
dnes — a zejtra naposled.«

Avšak tu si ještě dlužno všimnouti zvláštní chronologie lásky; lidová píseň se nikdy neváže na datum historické, nýbrž přírodní; nezpívá na př. »Když padal úřednický kabinet, šel jsem se svou milou naposled, mcarára naposled«. Datum lásky i zrady je nadčasové; je nehistorické, protože je věčné. Stalo se to tehdy, když voněl jalovec nebo když měsíček svítil, když se házel kapr ve vodě nebo když spadl lístek z javora. Příroda je stále ještě nekonečně populárnější než dějiny.

*

Avšak odpoutal jsem se od věci; mluvil jsem právě o citech zhrzené dívky. Nuže, mohu dokázat z nesčetných pramenů, že nikdy není zrazována pro nedostatek krásy nebo vnitřní hodnoty, nýbrž jen proto, že je to dívka chudobná.

»Přenešťastná chudoba,
ta mě s miláčkem rozvedla,
ta mě trápí a sužuje,
s miláčkem mě rozlučuje.

Včera mně máti vzkázala,
bych si na něj nemyslela,
že já jsem dívka chudobná,
jeho bohatství nehodná.

Ožeň se tedy, miláčku,
bys nezarmoutil matičku,
ty máš bohatství a já ctnost,«

a tu se končí píseň povzdechem nečekaně upřímným:

»ta nepotrvá na věčnost,«

Při té příležitosti vám musím vypsát jinou velmi známou píseň:

»Stavěli tesaři zedníkům lešení,
na něm se prochází moje potěšení.«

Nejspíš to potěšení je pracující zedník.

»Moje potěšení s modrejma vočima,
já bysem pro něho do vody skočila.
Do vody skočila, kde se kola točí,
to pro tě, miláčku, že máš modrý voči.«

Mimochodem budiž řečeno: pozorujte, že lidová píseň nikdy neopěvává ňadra, jako činíval Vrchlický, ani pupek, jako Píseň písní, ani postavu, ani rty, ani vlas, ani jiné tělesné atributy; vždy jsou to jen oči, zpravidla modré oči nebo někdy z osobních pohnutek černé oči; nikdy však šedé oči, zelené oči, bezedné oči, uhrančivé oči nebo vůbec jiný druh očí. Dívka nemiluje svého miláčka proto, že je statečný nebo že má nádherný tenor, nýbrž proto, že má modré oči. Lidový chlapík nemiluje svou panenku proto, že má »dlouhá stehna« (jako činí básník umělý) nebo »ústa rudá jako krvácející rána«, nýbrž jen a jen proto, že má modré oči. V tom se zračí zvláštní a málo uznávaná cudnost lidové poesie; umělá poesie pak se odlišuje od poesie vulgární hlavně svou cynickou nestydatostí. Avšak vraťme se k naší písni.

»U studánky stála, vodu nabírala,
přišla jeho matka, vše jí vyprávěla.
A já místo vody nalila jí vína,
tu máte, matičko za vašeho syna.
Za vašeho syna a za jeho lásku,
uvažte si syna doma na provázku.
Doma na provázku, na hedvábnej nitce,
aby se netoulal k chudobnej děvečce.
Chudobná děvečka mnoho zkusit musí,
leccjakýho flámu poslouchati musí.
Chudobná děvečka nic jinýho nemá,
jenom tu poctivost, kerou nezachová.«

*

Jiná píseň chudé děvečky ukazuje aspoň jakýsi záblesk naděje, že jsou světy lepší než je tento:

»Hradčanský hodiny smutně bijou,
ty mě s mou panenkou rozlučujou,
rozlučujou, nebojím se,
šak přijde hodina, vožením se.

Vožeň se, miláčku, s pánembohem,
vyber si dívenku sobě roveň.
Na poctivost sem ti rovna,
ale na bohatství nejní možná.

Zafoukej, větríčku, přes ty lesy,
že už mě v tej Praze nic netěší,
těšivalo, už nebude,
bude mě těšovat na Žižkově.«

Nevíme sice, co má Žižkov tak podivuhodně oblažujícího; ale až už vás nebude nic na světě těšit, jděte na Žižkov a hledejte; anebo si sedněte na břehu řeky jako ta dívenka, co

»... na břehu seděla,
do tiché vody hleděla,
tam uviděla rybičku,
jak polykala vodičku.

Rybičko, ty jsi nemá tvář,
já slyšela, že kouzla znáš;
víš-li co trápí srdce mé,
pověz, kde můj miláček je.

Rybka se z vody vynoří
a takto k dívce hovoří:
Netrap se více pro něho,
najdi si hocha jiného.»

Jinak to provedla ještě jiná dívka; ostatně je to malý
skvost, který uvedu celý:

»Spadl lístek s javora,
spadl na nás na voba,
poď, má milá, poď a vyprovod mě
až do našeho dvora.

A já s tebou nepudu,
protože tvá nebudu,
ty si synek bohatejch rodičů
a já holka chudobná.

Má matička pravila,
abych s tebou nestála,
a až přijdeš pod naše vokýnko,
abych tě pryč poslala.»

A tu moudrá dívka zkrátka rozetne tradiční drama
chudoby:

»A já to neudělám,
protože tě ráda mám,
až ty přijdeš pod naše vokýnko,
celýho tě zulíbám.»

Píseň pražského lidu je někdy záhadně nelogická;
je nelogická jako život nebo láska; odporuje sama sobě
jako živý a zamilovaný člověk. Prapodivně chlácholí
milence svou panenku:

»Modrý voči, proč pláчете?
Dyt vy moje nebudete,
nebudete a nesmíte,
marně si na mě myslíte.»

Nebo známá vojanská:

»Ku Praze je cesta dlouhá, stromkama je sázená,
sázela ji moje z nejmilejší, když tam za mnou chodila.
Sázela ji rozmarinou, pěkným bílým jetelem,
a to na znamení naší lásky, že my svoji nebudem.»

Dobrá, tedy nebudou svoji, když tomu sami nechtějí.

»Já na vojnu, z vojny domů, ty seš eště svobodná,
na koho si, má zlatá Mařenko, na koho si čekala?
Čekala sem, můj Pepičku, čekala sem na tebe,
až ty z vojny přijdeš do civilu, že my svoji budeme.»

Tedy chvála bohu, snad budou svoji; a píseň pokračuje:

»Panímáma z vokna kouká, ptá se, kde je Mařena,
vona leží nedaleko dveří, má u sebe dragouna.»

Tím snad je úmluva spečetěna; avšak co to?

»Vo hubičku sem ji prosil, vona mi ji nechce dát,
vona praví, že sou letos drahý, že je musí prodávat.»

A nyní se v tom někdo vyznej, nebo se div tomu, že
se dragoun dopálí:

»Jinému si z lásky dala a mně je chceš prodávat,
počkej, holka, světa proradnice, šak ty budeš litovat!«

Láska je cit nevýslovný a matoucí; sudte sami, je-li
možno vyjádřit milostný zmatek důkladněji nežli v této
písni:

»Žádnej, žádnej neví ani neuvěří,
po čem mý srděčko ve dne v noci touží.
Touží, touží, touží, ale neví po čem —«

a najednou to ví:

»— touží po miláčku, kerej je za potokem.
Co je za potokem, nejni za horama,«

praví píseň celkem správně, ale hned dodává:

»žádnej, žádnej neví, co je mezi ~~na~~na.»

Ne, to nepochopí nikdo; jsou to jakési záhadné tote-
mické síly:

»V tom příbramským poli studánka tam stojí,
až v ní voda vyschne, tenkrát budem svoji.
Voda nevysýchá a furt jí přibějvá,
můj zlatej miláčku, to nebude nigdá.»

Málokterá umělá báseň by se vyrovnala irracional-
nímu tryskání představ, které se rozpoutaly v písni
o kočím:

»Přišel k nám kočí, měl modrý voči,
von se mě vyptával, kde já spím v noci.
Já spím na půdě v samej peřině,
přid se ke mně podívat k jednej hodině.»

Až potud je děj celkem souvislý; ale o jedné hodině
se to jaksi zamíchalo:

»Voni tam přišli čtyry nahoru,
ty tři sem shodila se schodů dolů.
Jenom ten jeden, ten mi tam vostal,
jak si se, miláčku, jak si se vyspal?
Já sem se vyspal, ale jen málo,
mně se, má mršinko, vo tobě zdálo.
Vozenil sem se vo svatým Jáně,
žena mně umřela na půdě v slámě.
Ubohá žena, co toho snědla,
dvě fůry ječmena a fůru sena.
Co pak je do tý maličky ženy,
vona má sukýnky u samý zemi.
A dyž je rosa, vona chodí bosa,
vona si sukýnky celý ousou.»

Na této písni by se dal školsky demonstrovat tvůrčí
proces nastavování. Kolik básníků, kolik feuilletonistů,
úvodníkůů i řečníků sahají po nastavování, když jim
jaksí došel první rozběh! Avšak my, zkažení intelek-
tuálové, nastavujeme podle, pokrytecky a potajmu, aby
to nebylo vidět; nemáme odvahy, abychom, když nám
došla látka, spustili vesele a bez falešného ostychu
o něčem jiném, třeba o tom, co toho snědla naše žena,
nebo o čemkoli podobně nečekaném. My nastavujeme
slova, ale lidová poesie nastavuje fakta; my předstí-
ráme umělou souvislost, zatím co lidová poesie se od-
dává nesouvislé a přirozené hojnosti. Jiný takový pří-
klad máte ve veleznámé písni:

»Červený šátečku, kolem, kolem se toč,
má milá se hněvá, já ne — já nevím proč.»

Ať se hněvá, to našeho mládence nerozhází.

»Když si chce namlouvat, ať jen, ať jen v noci,
aby neplakaly moje modrý voči.»

S tím pláčem to nebude tak zlé.

»Moje voči, ty sou jako, jako šmolka,
do těch se zakouká každá hezká holka.»

A najednou:

»Když sem šel cestičkou lesem, lesem sem šel,
usedl sem si tam pod ja — pod jalovcem.
Jak pak ten jalovec pěkně, pěkně voní,
že za mou panenkou jinej, jinej chodí.«

A z ničeho nic spustí oklamáný mládenec:

»V Košářích šenkýřka pivo, pivo nese,
tu máte, mládenci, napl — naplíte se a tak dále.

Někdy je zase jen refrén v osvěžujícím rozporu s textem, tak jako v písni »Když sem šel včera kolem zahrady, viděl sem tam dvě, dvě růže červené«, kde se trochu staropanensky káže:

»Která panenka je trochu poctivá,
ta se mláďencům zdálky vyhýbá,«

k čemuž refrén neočekávaně dodává:

»červen srpen září, šecsko se to páří,
červen srpen září, zdálky vyhejbá.«

A když se už jemu vyhnout nemůže,
tu se začervená tak jako růže,
červen srpen září, šecsko se to páří,
červen srpen září, tak jako růže.«

Nebo jiná píseň, pražská variace na staré thema:

»V zelenom háji dva se hádají,
jeden druhému vinu dávají,
halihalo, halihalihalo,
jeden druhému vinu dávají.«

Jenom ty, hochu, ty's toho vinen, ty's mě napájel červeným vínem,

»červeným vínem, bílou rosolkou,
já sem mohla bejt dodnes panenkou,
halihalo, to se to líbalo,
já sem mohla bejt dodnes panenkou,«

já bejt panenkou a ty mláďencem, mohli jsme spolu chodit pod věncem, halihalo, to se to líbalo, halihalihalo, chodit pod věncem.

*

Zvláštní skupinu tvoří lidové písně baladické, jež se zvláštní pochmurnou zálibou se obírají tematy strašidelnými a mrtvolnými. Sem by patřily i jarmareční písně, jako je ta o strašném zániku hodináře v Bráníku; avšak to už by byla jiná kapitola. Sem patří známá válečná:

»Až já budu mrtvola,
Pámbu si mne zavolá,
řekne, co seš za vola,
že je z tebe mrtvola.«

Není dobře známo, kde se vzala jiná balada:

»V Sanghaji v hostinci u vola
dala si vařit čaj mrtvola,
a když jí ho neneslí,
utekla na hřbitov se seslí.«

Za to zcela typická a nepochybná je tato balada:

»Když bouře burácí, šecsko se vobrací,
šecsko se vám třese i v tom tmavém lese.
Na hrobě dívka dlí, vočka má ubledlý,
bledá co mrtvola miláčka volala:

Vstaň z hrobu, můj milý, vstaň jenom na chvíli,
vezmi si mě k sobě, věrna budu tobě.

Tu z hrobu slyšet hlas: Netrap, dyt sejdem se zas,
potom nás Bůh spojí a budeme v pokoji.«

Následující variace na totéž thema ukazuje, že ve veškeré poesii záleží více na zpracování nežli na látce.

»Šla Andulka pro vodu, mcarara stavěla se u hrobu,
Honza vytáh z hrobu ruku, zatahal ji za nohu. (Bis)
Co, Honzčíku, co děláš, mcarara že mne za nohu tahá?
Dycky sem ti říkávala, ať mne za ni netaháš. (Bis)
Ať tě tahám nebo ne, mcarara dostaneš se do nebe,
mezi svatý chundelatý, co tam dělaj hehehe.« (Bis)

*

Tyto poněkud nedůstojné sloky už nás přivádějí k vlastní poesii pražské, k písním, ve kterých už není památky po věrném milování, po stesku venkovské dívky, po hoři lásky, po ptáčcích a studánkách, po růžích a věčné přírodě; nanejvýš ještě

»na Pan-kráci,
tam na tom vršíčku, je tam pěkný
stromořadí,
měl sém holkůú
namlivenou ale inej mně za ni chodí.«

Nuže, stoprocentní pražský mládenec nechce umřít potupnou smrtí z lásky:

»Vy mlá-denci,
který ste jako já nemflujtéé
dovopravdy,
pomilujtéé,
pošpásujte, ale lásku jim neslibujte.«

Ani pražská holka to nebere tak tragicky; slyšte ji, jak strážlivě a zkušeně promlouvá:

»To je ten frajér, co sem s ním včera stála,
a von na mně chtěl, abych ho milo-vala.
A já mu řekla, voni sou tůze mladý,
dou raděj domů, šetřej si svýho zdraví.
Zapomeň, hochu, zapomeň na lásku svou,
zapomeň na mě, na flundru ucouranou.«

Je to nesentimentální, proradné, divoké frajerství na obou stranách; tady už se nezpívá »Až budu v černé zemi v tom tmavém hrobě spát, srdce mě bolet nebude, oči nebudou lkát«; tady se junácky pohodí hlavou:

»Dyž muzika hrála,
zdrápaná se smála,
dala zlatník muzikantům,
pak si zazpívala:

Vopustil mě můj milej,
aj což na tom, bude jinej;
vopustil mě můj milej,
bude jinej.

Vopustila mě plynera,
aj což na tom, bude jiná,
vopustila mě plynera,
bude jiná.

Dám si zahrát pěcknej kvapík,
že zas bude jinej chlapík,
dám si zahrát pěcknej kvapík,
zatočím se do kola!»

Zatoč se dokola, zdrápaná; mnoho něžností ti tvůj chlapík nenašeptá, leda že by překonán láskou spustil:

»Toč se, můj sajrajte, toč
a nerozlam mi kolotoč.

Stará stará míchej to,
ať se nám to nepřipálí
stará stará míchej to,
ať se nám to nespálí.

A takovou, takovou, tu já mám rád,
baculatou, tlustou,
kudrnatou hezkou,
takovou, takovou, tu já mám rád.«

*

Ale i pražské dítě má své slabé chvíle; zapláče nad sebou, zakvílí nad svou holkou; vzpomene si, že je sirotek

»v Praze rozený,
otce nemám, matky neznám,
sem vopuštěný.
Tam v červeném domě,
co na Slupech stojí,
tam je dítek na tisíce,
otce neznají.«

Jeho život je těžký; je to život slabého pastýře ve světě plném nebezpečí.

»Pasáci, pasáci, co vy to děláte,
že vy své ovečky tak špatně hlídáte?
Dyby se ztratila ovečka některá,
šak vy najdete u pana Drašnera.
Pan Drašner má ovci zavřenou v direkci,«

ale i na chudáka sirotek je nalíčeno:

»Dyž pasáka chytanou, čtyry dny mu dají,
do čtyrky ho zavřou, šupem posílají.«

Co se ovečky týče, žaluje sice, že

»cestička moje je tuze tmavá,
já bych tam nechytla žádnýho frajera,«

ale pak spustí vítěznou píseň:

»Carararajrá, chytila sem frajera!«

Avšak taneční a vítězná píseň má svůj konec; ten konec je nemocnice, vězení a smrt, a písňe lidu pražského doznívají několika baladickými čísly:

»Vězení, ach vězení, pouta mý sou studený.
Já tu čekám den co den, brzo-li se ozve klíček ten.
Tu přijde pan žalávní, volá méno moje, přimění:
»Máte jítí nahoru, máte tady řákou návštěvu.«
Tu mě vedou nevím kam, po těch chladných chodbách sem
a tam.

Dyž sme přišli nahoru, má milenka sedí u stolu,
bílej šátek v ruce má, modrý voči sobě utírá.
Rodiče a přátelé zapomněli, Ferdo, na tebe.
Jenom já, tvá milenka, du potěšit tvého srdénka.
Dvě srdce, čtyry voči, ty pláčou ve dne v noci.«

Jiná balada se jmenuje »Prostitutka«:

»Sebrala patrola tu Kamilu hezkou,
vedla jí po Praze tou širokou cestou.

Tam na jednom rohu, stáli tam dva kluci,
divili se tomu, že s patrolou musí.

Já nic neukradla, já sem eště mladá,
zeptejte se na mě, zná mě celá Praha.

Na kameným mostě holka sebou trhla,
přeskočila klandr do vody se vrhla.

Do vody se vrhla, dělají se kola,
je to prostitutka, tak jí není škoda,

A zjihlá strofa, jejíž pravost však E. E. Kisch popírá,
dodává ještě:

»Neposmívejte se, dyt se to nesluší,
třeba prostitutka, přece měla duši.«

Třetí ballada se jmenuje »Vinohradská nemocnice«
nebo též »Ach ty pražské porodnice«; vyskytuje se
v několika zněních, v nichž je těžko zjistit původní
text.

»Ach ty pražská porodnice,
jak si pěkně stavěná,
toho sem se nenadála,
že tam budu zavřená.

Když sem přišla k portýrovi,
ten mě vedl nahoru,
a nahoře paní bába,
ta mě vedla na školu.

Když sem přišla na tu školu,
byli tam jen andělé,
voni byli celé bílé,
stáli u mý postele.

Nebyli to andělové,
byli to tři doktoři,
rukávy maj vysoukaný
jako řáký žonglěři.«

Další text je pochybný; ale uvedu aspoň jednu strofu:

»Štýry vokna do ulice
a dvě vokna do dvora,
příjď, miláčku, podívej se,
jak tu ležím ztrápená.«

Další apokryfní sloka udává, že je to synáček; budiž
tomu jakkoliv: je to nový sirotek v Praze zrozený;
jednou snad doroste v pardála a starou páru, a písňe
lidu pražského v něm budou žít dál, zatím co my ode-
jdeme mezi svaté, co dělají hehehe. Pak ať někdo jiný
sebere nové písňe lidu pražského.

G. K. Chesterton:

Zkušenost vrahova.

Proces s americkými syny milio-
nářů Leopoldem a Loebem, kteří za-
vraždili svého spolužáka, aby poznali
sensatione vrahovy zkušenosti, vzbudil
neobyčejnou pozornost psychologů po
celém světě. Není pochyby o tom,
že oba mladí vrahové byli neobyčejně
vzděláni, a tuto okolnost vzal Che-
sterton za východisko své úvahy,
jako vždy zajímavé.

Všichni si všimli případu dvou mladých židů, kteří vynu-
povali v denním tisku ve vlastnosti vrahů a milionářů, dvojná-
sobně novodobé. Je v něm mnohé mravní naučení a nejedna
zajímavá stránka; jednou z nich je, že je to nadmiru řídký
pokus, jaký kdy byl v dnešním světě učiněn, potrestati za něco
milionáře. Naprosto se nezdařil. S jiného hlediska obsahuje
mravní naučení pro ty, kteří nám stále říkají, že utopie bude

z budována na široké a pevné základně Vzdělání. Žádné typy nemohly býti dokonaleji vzdělány, ve smyslu užívaném moderními přívrženci vzdělání, než tito dva židovští intelektuálové. Je očividné, že dosáhli nejvyšší meze nicoty, nejvyššího vrcholu nihilismu a anarchie mnohem rychleji právě proto, že jejich duchovní vývoj byl uspišen vzděláním. Kdyby byli bývali naprosto nevědomí, byli by asi dosáhli bodrého stáří ve zdraví a štěstí. Nepravím toho proto, abych dokazoval prospěšnost nevědomosti, ale pravím to proto, abych odporoval názoru, že je všepostačitelné, je-li kdo vzdělán. V tomto případě postup vzdělání je jiným názvem pro postup vyčerpání. To proto, že vzdělání bylo spojeno s nesprávnou mravní filosofií; ale je to táz mravní filosofie, kterou člověk může najíti ve třech čtvrtinách literatury a žurnalistiky, kterou dnes čte. Začíná se tím, čemu se říká filosofie zkušenosti. Končí se vyčerpáním, protože se začíná zkušeností. Nikdo nemá dosti zdravého rozumu, aby tomu zabránil na začátku, upozorně, že je nesmyslem, říká-li Číňan, že má právo na zkušenosti Indiána. Je nesmyslem, říká-li řezník v Huddersfieldu, že má právo na zkušenost lovec perel na Ceyloně. Je stejně nesmyslem, říká-li vesnické děvče, že má právo na zkušenost filmové hvězdy v Los Angeles, ačkoliv toto právo je základem četných moderních románů. A je to jenom o trochu málo nesmyslnější, když tvrdí mladý židovský yankee, že má právo na zkušenost býti vrahem. Je to všechno týž nesmysl; a odpovědí na to je, že všichni lidé mají právo na spravedlnost, ale žádný člověk nemá práva na zkušenost. Ale jestliže tento zdravý názor odsuzuje chlapce vrahy, musí zároveň odsouditi devět desetin chlapců a děvčat experimentalistů, kteří vystupují ve skutečném životě. Jinými slovy, pokud vzdělání bude ceněno pro zkušenost a nikoli pro správný výběr a pravdu, každá bídná, malá, nemocná opice je oprávněna tvrditi, že jedna zkušenost je stejně zajímavá jako druhá a tato zkušenost že je zajímavější než přemnohé. Ale je to jenom jiný způsob tvrzení, že nemůžeme upravit výchovy a vzdělání, dokud neupravíme náboženství.

Četl jsem právě o nové komedii, ve které mladá dáma ospravedlňuje svou lhostejnost k desateru prohlášením, že cítí, že život musí obsahovati »něco více«. To je filosofie, již Loeb a Leopold byli hotovi býti průkopníky. Jestliže je správná, je to náboženství, jehož Loeb a Leopold byli hotovi býti mučenníky. Ti byli nehlouběji přesvědčeni, že život musí obsahovati Něco Více. Ti zajisté podali svůj vlastní výklad veliké americké zásady, že člověk má právo na život, svobodu a hledání štěstí. Já především věřím v tuto zásadu, jak byla prohlášena dogmaticky, jako část úmyslu Stvořitelova. Ale dotyční dogmatikové předpokládali, že životy mají stejnou cenu a štěstí že se hledá normálním způsobem. Tady právo vraždícího mládí na svobodu spíše naráželo na právo vražedného mládí na život. Ale důležitým bodem je ještě definice hledání štěstí; zdali znamená, co znamenalo v Prohlášení Nezávislosti anebo co všeobecně znamená v sexuálním románu dneška. Člověk má právo na rozumnou naději na štěstí, může-li dosáhnouti štěstí za obvyklých podmínek, v lidském přátelství a denním světle a slušně pravidelném jídle. Zcela souhlasím, že mnohé dnešní kapitalistické podmínky nejsou podmínkami normálními, protože lidé nemají pravidelného jídla nebo vůbec jídla a někdy sotva mají denní světlo. Lidé mají právo na reformu v takových věcech; ale pouze proto, že jsou hotovi radostně užívat jasného denního světla a vezdejšího chleba. Ale je to docela něco jiného, jestliže se má hledání štěstí rozuměti jako věci, která hlupáka učiní šťastným. Je to něco jiného, jestliže to znamená nejmenom neomezenou svobodu myšlení, ale spíše neomezenou svobodu mohutných dojmů. Jestliže se takto pojímá, musíme člověku udělití nejenom to, čeho nezbytně potřebuje, nýbrž vůbec vše, čeho nemá. Jsme nuceni povolovati

nikoliv pouze v jeho nespokojenosti, nýbrž i toliko jeho zvedavosti. Neumí-li se těšiti z vezdejšího chleba, musíme mu trpěti všechny druhy kuchařského umění až po lidožroutství. Nedovede-li oceniti denního světla, musíme mu dovoliti, aby se obracel ke každému druhu světla barevného a skončil v rudé záři světového požáru. Jakýmsi mystickým způsobem je přesvědčen, že se zrodil majitelem určité zkušenosti, prostě a pouze proto, že jí nikdy neměl. Je kruto viděti, o jakou autoritu se opírá toto božské právo na experiment. A přece se vine jako náboženství velikou spoustou literatury a časového hovoru. Veliký počet romanopisců je roztahuje, aby přikryli zkázu domovů; a znamenalo by to pouze vésti věc poněkud dále, aby se jí přikryla zkáza životů. Jestliže je cizoložství zkušeností, je i vražda zkušeností; a není důvodu pochybovati, že je skutečně velmi mocnou zkušeností. Ale snad není docela tak mocná, jako zkušenost býti vražděnu nebo dokonce býti věšenu. Pouze ti, kteří měli tyto zkušenosti, mohou nám říci, do jaké míry jsou to způsoby hledání štěstí.

Je třeba rozumného protitvrzení, které by ukázalo, že hledání štěstí obsahuje v sobě schopnost býti rozumně šťasten, když jsem dosáhl štěstí. Neznamená to, že člověk, který je rozumně nešťasten, nemá-li císařského tokajského k čaji, musí je míti, protože nemůže býti šťasten, dokud se mu ho nedostane. Protože tento druh božské nespokojenosti není hledáním štěstí, nýbrž spíše hledáním neštěstí. A veškerým účelem skutečného umění, skutečné romantiky a nade vše skutečného náboženství je zabrániti lidem, aby neztratili pokory a vděčnosti, která je vděčna za denní světlo a vezdejší chléb; zabrániti jim, aby se neřvali na každodenní život jako hloupí a na rodinný život jako úzký; učiti je, aby cítili ve slunečním světle zpěv Apollonův a v chlebě epickou báseň pluhu. Čeho je teď třeba nejvíce, je mocná obrazotvornost. Myslím schopnost, obrátiti svou obrazotvornost dovnitř, na věci, které již máme, a dáti těmto věcem žítí. To neznamená hledati pouze nové zkušenosti, které se rychle stávají starými zkušenostmi. To znamená opravdově se učiti, jak vyzkoušeti své zkušenosti. To znamená učiti se, jak se těšiti ze svých radostí. Jsme však obklopeni neřestí, která se omlouvá jako jediný možný výraz mládí, ale v pravdě se zdá rychlou cestou k stáří. Na konci této květnaté stezky »dobrodružství« stojí, jako assyrské nebo babylonské sochy, tito dva strašní vrahové, kterým vrcholnou a nejstrašnější ironií bylo dovoleno žiti s ohledem na jejich mládí. Je mnoho osmdesátiletých mužů, kteří jsou mladí u srovnání s nimi.

Domnívám se, že tyto dvě temné a hrozné postavy budou míti veliký význam v americké budoucnosti spíše bouřlivé. Na jedné straně mají mnoho z toho druhu psychologie, který je pouze novou formou snobismu. Jestliže je na světě nějaká opovrženímhodná bytost, je to kriminolog, který vykládá zločin jako důsledek chudoby s jemným závěrem, že pouze od chudoby se můžeme nadíti zločinu. Odpovědí na takový druh kriminologie je pouze historie, zejména historie zločinu. Kriminolog vykládá, že nikdo nebude hřešiti, kdo je vzdělán ve škole zřízené pouze pro syny šlechticů; a zdá se, že zapomíná, že Borgia a Gilles de Rais a markýz de Sade byli také šlechtici a syny šlechticů.

Život a instituce

Dr. Ladislav P. Procházka:

O českém bydlení.

Bylo by velice snadno napsati článek o tom, jak má člověk dle moderní vědy hygienické bydletí, aby zůstal zdrav. Měří se to na kubus vzduchový, totiž a

tolik kubíků na osobu, tolik a tolik čtverečných metrů podlahy na osobu, tolik a tak a tak velikých oken, ventilace, topení, umělé světlo atd. — A tam, kde toho není, nastávají ty a ty škody na zdraví; kde lidé bydlí tuze bídne, rádí tuberkulosa. Je to všecko prostudováno, sepsáno a opakováno ve stech a tisících knih, potvrzeno autoritami vědeckými, vtěleno tu a tam i v zákony. A opakuje a papouškuje se to do omrzení a — bez velkého výsledku.

Když však opustíte vysokou mramorovou plošinu chladné a trochu naduté Vědy a jdete s tím, co vám do hlavy přelila, dolů mezi lid, namanou se vám všelijaké pochybnosti a dodatky.

Česká vesnice — kovárna. Vedle černé dílny jedna světnice tak 4 m do čtverce, čistá, vybilená, vydrnutá, za ní malinká kuchyňka. Večer — kovář, žena a 9 dětí jako píšaly od varhan, nejstarší 15leté, večeri: řídká káva, mohutné krajíce chleba, trochu sádlem namazané. Okna zatlučena, ve světnici vedro, pach. Kovář, žena i děti tu spí — bůh ví kde a jak — vidíte jen dvě postele; děti jako římbaby, červené, tlusté, kovář i jeho žena statní, zdraví — žádné dítě jim neumřelo, nikdy vážně nestůňou.

Praha — sklep — místnost asi 7 m dlouhá, as 3 m široká, na konci u stropu malé okénko s dvěma zaprášenými sklíčky; prostředkem prochází chatrná, strašně zapáchající stoka. Na podlaze, černé, dlaždičkové, dvě čáry křídou, znamenající hranice obydlí tří rodin, které tu přespávají — celkem 10 osob, z těch 5 dětí. Nájemcem je jediná rodina; druhé dvě jsou v podnájmu — 5 Kč za noc. Spory, pranice, bída, hlad, pohlavní společenství; malé děti mrou, větší mají tuberkulosu, z dospělých dva mají syfilis, tři tuberkulosu.

Karpatská Rus, nahoře v horách, 50 km od dráhy; zajel jsem tam podívat se na poměry zdravotní — bylo to r. 1921, kdy tam bylo hodně nakažlivých nemocí. Zavolám lékaře: »Máte tu nakažlivé nemoci?« »Vůbec žádných.« »Neštovic nebylo?« — »Ale byly dva případy před 6 nedělemi — ty ale už jsou dávno v pořádku.« — »Zaveďte mě do té chalupy!« Po delším zdráhání mě doktor vede cestou-necestou, přes potok a balvany na stráň, k níž přilepena chalupa; střecha se sklání nad dvěma malými okénky, jež jsou jen tak metr nad zemí. Chci dovnitř — doktor varuje: hmyz, nečistota. Zabouchal a poručil výrostku, jenž přišel otevřít, aby všichni z chalupy vyšli ven. Vylezlo jich — šestnáct, tři generace; z nich ze dvou se sypaly pláty po zaschlých neštovicích, dvě děti měly neštovice v plném vývinu, tři dospělí neštovice v začátku. Ptám se, jsou-li všichni: ne — ještě děda tam zůstal na lavici u peci, ale ten nemůže ven, protože dnes v noci umřel. — Ti lidé byli malí, hubení, ženy udřené, nevhledné, děti špinavé, ale čilé, s odulými bříškami; tuberkulosy přý mezi nimi není, říkal mi doktor. Ale byli mezi nimi dva kretěni.

Praha — byt o malé místnosti bez direktního osvětlení v domě, uchovávaném jako umělecká památka historická; byt ten podařilo se nám před válkou zrušit, protože tři rodiny za sebou tam docela vymřely na tuberkulosu. Teď je obydlen: mladý statný dělník, dloře placený, mladá statná žena, veselá, čistotná, pilná, probudilá, čistí, bílí, drhne podlahu, větrá, dobře vaří; dvě jejich děti, roční a tříleté, jen kynou zdravím.

Orava — nahoře v horách. Chalupa jako chalupa,

světnice jako světnice; chudý bydlí stejně jako bohatý. Ale v jedné chalupě sedí krásný mohutný stařec, jeho žena v pěkném čepci mu nese jídlo, statný syn s květučící ženou vypravuje právě o příhodě na pastvě, krásavice dcera Manesovského typu vaří u otevřeného ohniště: blahobyť, zdraví, všecko v jedné světnici. Hned vedle, sotva vkročíte, vrhnou se na vás tisíce blech; šest dětí samo doma, z těch dvě nejmladší, nemějící ještě chodit, v jakési kulaté kleci, v níž se mohou postavit, ale ne posadit, zůstávajíce za pás zavěšeny; přes světnici lítá kolíbka zavěšená na stropním trámu s kojencem, jenž strašně křičí; vše hlídá a řídí 6leté hubené děvče. Děti jsou bledé, odulé, s velkými bříškami, jedno hluchoněmé, jedno ochrnutlé a zblblé; matka vdova — otec se upil — šestiletá holčička a matka tuberkulosná.

Praha — nový »rodinný« dům v »zahradní« čtvrti, postavený se státní podporou. Majitel měl dříve pěkný třípokojový byt na Vinohradech; ale horečka stavební přepadla i jeho. Ale on to neudělal jako soused, pan továrník N., který stavěl stejný typ domku — sám se přihlásil na zpokojevý byt v přízemí, rodiče své ženy na týž byt v I. patře, a dal na půdě přichystat vše, aby po odchodu kollaudační komise se tam ihned zřídily 3 pokoje; v souterrainu pak si zřídil garáž a byt pro chausera — takže má dnes celkem 9 pokojů a garáž. Ne — jeho soused pan J. byl chytřejší: svůj byt na Vinohradech »postoupil« za 50.000, pronajal předem za vysoké nájemné přízemek, I. patro i souterrain, takže si vypočetl, že když sám bude bydlet v třech místnostech mansardních, bude nejenom bydlet zadarmo, ale ještě moc tisíc ročně že bude dobírat. Ovšem člověk miní, pan stavitel mění: rozpočet na 300.000, státní podpora 200.000, konečný účet 600.000 — starosti, dluhy, rvaní vlasů, byt v podstřeší v zimě studený, v letě pekelně horký, vše nappáno nábytkem, muž otráven, nervosní, žena usouzená, vaří se bídne, aby se ušetřilo na úroky, děti bledé, stále churavé.

A tak bych mohl povídati dlouho a mnoho. Výsledek je však týž: nemůžete nikdy dobře a přesně posoudit, kolik působí na zdraví byt sám. Záleží velice mnoho jednak na tom, jak se ho používá, jednak jak se udržuje. Ale zdraví záleží krom bytu na mnoha jiných faktorech; aby se zdraví vůbec udrželo, k tomu je především třeba jistého minimálního sociálního blahobytu: je nutně třeba do syta se najíst a jísti vydatnou a výživnou stravu; je třeba býti oblečen a obut tak, jak žádá naše podnebí; je třeba čistoty tělesné, čistoty prádla, bytu, vzduchu v něm, je třeba žítí skromně, bez excessů všeho druhu, a udržeti jasnou, nermutnou mysl. Když konstatuji někde hanebně bídny, přeplněný byt, pak nesmím zapomenouti, že ubozí jeho obyvatelé tam bydlí jenom proto, že jejich životní míra je zcela nízká: nemají kromě toho bídneho bytu co jísti, do čeho se oblékati, kde se umýtí, jejich morální stav je bídny a nálada zoufalá. Rozlište mi pak, kolik procent viny má na jejich tuberkulose byt, kolik hlad, kolik zima, alkohol, pohlavní excessy, špína, zeslabení organismu psími starostmi a beznadějí! Přestěhujte je do nejhygieničtějšího bytu, aniž se změní ostatní jejich sociální poměry: tuberkulosa a ostatní zdravotní bída půjde s sebou.

Nepřehánějme zdravotní důsledky příliš těsných a malých bytů. Poměry bytové od války se na př. v Praze velice zhoršily pro chudé lidi o 50—100% — při čemž 100% zhoršení znamená — žádný byt; ale

úmrtnost všeobecná od r. 1918 klesla o více než 25%, úmrtnost tuberkulosou ještě více. Kdyby pouze zlé bytové poměry kosily lidi, jak se často frásovitě píše a mluví, pak by toto očividné zlepšování nebylo možno. Číslo ta naopak zdají se býti jasným důkazem, že procento viny na všeobecné úmrtnosti a tuberkulose, připadající na špatný byt, je daleko menší, než procento viny, které nese ostatní sociální bída. Toto zlepšení všeobecné úmrtnosti a tuberkulose bylo vyvoláno nikoliv opatřeními zdravotnickými — těch vůbec nebylo, a celá hygiena byla a je zahnána u nás do nejzazšího kouta — nýbrž prostě zvýšením životního niveau malého člověka, hlavně sociálním povznesením dělnictva, které dříve patřilo mezi chudinu, ale dnes tvoří stav s poměrně slušnými podmínkami životními. U těchto vrstev, jež dříve byly spodinou, s velikou úmrtností a pravým »Kanonenfutter« tuberkulose, nastalo spravedlivým zvýšením sociálního blahobytu veliké snížení úmrtnosti a tuberkulose, ačkoliv jejich bytové poměry nejen se nezlepšily, ale pohoršily.

Nemíním tím ovšem přijíti k falešnému závěru, že bychom se o nápravu dnešních bídných poměrů bytových neměli starati; chci jenom odůvodniti tvrzení své, že bída bytová se poněkud přehání, a že od pomoc mohla by se pohybovati kvantitativně i kvalitativně v daleko skromnějších mezích, než jak se píše a počítá. A že, kdybychom nebláznili i na tomto poli, a nedělali fantastické plány, jež se samy zabíjejí miliardovými náklady, nýbrž šli mezi lid a postupně s rozvahou a s největší šetrností pomáhali vystavěti bytčky co nejmenší, co nejskromnější — pomohli bychom za desetinu peněz stokrát více, než pomáháme-li stavěti za státní peníze honosné »villy« nebo »rodinné domy«, maskované, partajemi od střechy až po sklep nacpané činžáčky.

*

Čím dále, tím je jasnější, že byt sám nelze posuzovati s úzkého stanoviska jenom tohoto bytu. Je veliký rozdíl v tom, leží-li byt o jedné přeplněné místnosti ve sklepě či ve třetím patře; ale ještě větší rozdíl je v tom, je-li ten byt v zatlučeném, souvisle zastavěném bloku činžovních domů, nebo je-li týž byt v chalupě prostřed zahrady či polí. V prvním případě týž byt je závadný, v druhém může při stejném zabydlení býti docela zdravý. Přeneseno do úředního stylu znamená to, že pro zdravé bydlení není rozhodující jenom míra bytu, kubus vzduchový, osvětlení atd., nýbrž i jeho okolí. Čili že o zdraví bytu nerozhodují jenom otázky stavební, nýbrž ve značné míře i otázky regulační. A to netýká se jenom Prahy — to týká se všech ostatních měst i poslední vesnice. Tvrdím, že beze škod finančních a národohospodářských dá se regulace bydlení vůbec a všady vyřešiti tak, aby každý byt měl všechna okna do zeleně a volné prostory. V městech to nemusí znamenati vždy o samotě stojící domky, jež v některých »rodinných čtvrtích« naopak řeší regulaci tak, aby jeden druhému co nejvíce viděl do mísy a zapáchal pod nos. Znamenitě tu vyhoví domky sdružené, a hlavně bloky činžovních domů otevřené, s velikou souvislou zelenou plochou v nitru, jak jsme je prosadili pro regulační plán nové části Vršovic a Pankráče. Čekám od tohoto typu v padesáti letech úplný převrat v bydlení a úplné opuštění hrůzných bloků souvisle zastavěných se zatlučenými, úzkými dvorky beze vsí zeleně, à la Žižkov, Vinohrady, Nové Město, Josefov etc.

V tomto smyslu byl bych ochoten mluvit o pokračující »bytové kultuře«.

*

Jinak působí všechno povídání o bytové kultuře pro sociálně citícího člověka dnes jako rána do tváře. Když budu chtít nasycit vyhladovělého člověka, jenž tři dny neměl v ústech, nebudu do něho vtoukat kulturu a estetiku jídla, ale koupím mu kus uzeniny a bochník chleba; pro hladového je třeba jídla vůbec, výběr a estetika jsou pro sytého. Pokud tisíce lidí nemá vůbec kde bydleti a další tisíce bydlí pod obraz boží, je otázka bytová skoro výhradně otázkou kvantity, otázka kvality je na druhém místě. Umístil bych raději tyto tisíce lidí v bytech neodpovídajících požadavkům, jaké kladou na byt některé pražští estétové, tedy v bytech bez bytové kultury — jen aby měli slušnou střechu nad hlavou a bydleli lidsky; otázku bytové kultury bych ponechal individuálnímu rozvoji za blahobytných poměrů.

Bylo by dobře, kdybychom bytovou kulturu udrželi nějaký čas hodně nízko. Výstražný příklad máme na otázkách výživy a odívání: i tu dospělo se v zámožnějších vrstvách k vysokým formám kultury, jež však — přejaty vrstvami posud sociálně slabými, ale náhle zvelebitými svůi standard of life — zvrhají se v opičení, nevkus a hříšné vyhazování peněz. A kam vede opičení po bytové kultuře velkoměstského »rodinného domu« či villy, o tom vám podávají zářící a do očí i mozků bijící výtvořiny některých venkovských stavitelů a zednických mistrů. Chci-li se ovšem vyhnouti zmínce o výtvořech i některých pražských i nepražských architektů.

*

Jaký je vlastně typ českého bydlení? Nebo aspoň jaký je jeho význačný rys, který by bylo sledovati při řešení našich obytných typů?

Není tu místa, rozběhnouti se a projíti bydlení v české chalupě neb maloměstském měšťanském domě — jediných dvou našich vlastních typech obytných. Mohu si vybrati pouze jeden nápadný znak, jednu význačnou vlastnost českých obydlí. Ale to si především odmysleme moderní činžovní neb rodinný dům, odmysleme bydlení našich hořených deseti tisíc, a myslme na ty miliony malých lidí, pro které bychom měli přílehavý typ najíti: ti bohatí a vzdělaní se starají o svůj byt sami, koupí si německou nebo anglickou knihu o stavbě vil, nebo jejich architekti přikouzlí do Prahy takové nejmodernější zázraky, že se při pohledu na ně cítíte brzo v Mnichově, brzo v Berlíně, brzo v Anglii. Každý umělec náš snaží se po stavbách velikých, nádherných a zdobných; nemáme takových, kteří by se snažili velké umění dáti do služeb malých lidí, vymysleti bydlení co nejlacinější, co nejjednodušší, a přece ještě vdechnout mu umělecké krásno.

Vzpomínejme na své mládí: která místnost bytu uvázla vám nejmileji v paměti? Kde jste bývali nejraději? V kuchyni, přátelé, přiznejte se. Celý rodinný život našeho malého člověka, dělníka, řemeslníka, chalupníka, malého úředníka, odbýval a odbývá se hlavně v kuchyni. I tam, kde je krom kuchyně ještě jeden neb více pokojů, šetří se tyto co nejvíce a nejvýše se v nich přespává. Podívejte se podnes i k bohatým sedlákům kolem Prahy: mají dole velkou kuchyni, vedle ní jeden či dva pokoje, v patře čtyři i více pokojů se vsí možnou parádou; ale žije se v kuchyni, ze které mamín-

ka sotva vylézá. Naše hospodyně a tím i jejich děti tráví v kuchyni většinu dne.

Když se k nám začaly nosit cizí »moderní« typy bytové, hlavně anglické a americké, přišla i moda malíčkových a nevýhodně umístěných kuchyní, protože v Anglii a Americe hospodyně nestráví ani desetinu toho času v kuchyni, jako naše. V činžácích umístěny jsou kuchyně s oknem do dvora, neb docela do světla, a jejich rozměry vyměřeny minimálně. A přece je kuchyně u nás místnost používaná z celého bytu nejvíce; je to pracovní místnost hospodyně a matky rodiny, jež tu tráví v práci většinu dne i večera. Proto bych v domcích s nejmenšími byty nebál se obrátiti moderní měřítko, a udělati z kuchyně hlavní a největší místnost, situovanou nejlépe ze všech místností obytných, počítati s tím, že se v kuchyni bude vařit, prát, rodina že se tu vykoupě, že se tu bude obědvat a večerět, a že jeden nebo dva pokojíky, kterých pro každou rodinu krom kuchyně je nutně třeba, budou sloužiti hlavně k přespaní. A bude lépe, bude-li pokojík jenom jeden, protože ten druhý by se jistě přeplnil podnájemníky. Vím dobře, co se mi namítne, co povídá teorie o vaření, praní a bydlení v jediné místnosti: ale co je všechna teorie proti zvykům, přáním a železným nutnostem lidu a jeho rodinných poměrů? Ostatně pojem »ohytné kuchyně« skutkem byl učiněn už při stavbách malých bytů v Holandsku a ve Francii. A vzal bych na sebe plnou zodpovědnost, že v takovém bytě o kuchyni rozměru aspoň 4 × 5 m a malém pokojíku asi 4 × 4 m zůstane rodina zcela zdráva, předpokládajíc, že regulace zajistí bytu hojnost vzduchu a volné prostory okolní, že hospodyně udrží byt a rodinu v čistotě a že sociální poměry budou aspoň takové, aby základní podmínky životní mohly býti splněny.

F. J. Desthieux.

Formy prostituce v Paříži.

(Z knihy: Scandales et crimes sociaux.)

Nevěstince.

Kdo nečetl *Maison Philibert* od Jeana Lorraina nebo *Maison Tellier* od Maupassanta? Nebo román Kuprinův, a některé kapitoly z knihy *Jouir* od P. Margueritta? Takový je opravdu život ve vykřičených domech. Každý spisovatel, který se odvážil na toto pole, informoval se dříve dokonale, a po podrobném šetření, které pisatel tohoto článku vykonal, vydává jim svědectví, že jejich díla jsou svrchovaně realistická a pravdivá. Článek náš sděluje fakta, ale jediné tyto romány mohou podati charakteristickou atmosféru těchto domů, líčení povahy a mravů nevěstek.

Je hloupým buržoasním předsudkem domněnka, že ženy, žijící v těchto domech, dostaly se tam vesměs z dobré vůle a pro neřestné choutky. I zde se sice vyskytne hysterická žena, jako ve všech vrstvách, ale zcela výjimkou. Návštěvníkům sice vyhovuje svou vznětlivostí, ale nehodí se majiteli, vedle jiných hlavně z toho důvodu, že mu nepracuje dosti dobře do rukou. Dobrá pracovnice nesmí mít vlastních choutek, ani se oddávat něžnostem, musí omět hosta nutit k útratě a zůstat s ním v pokoji co možná nejkratší dobu.

I v nejintimnějších chvílích jsou děvčata pod dozorem; nestrpí se jim žádná svévolnost; především nic citového! Cit je nepřitelem obchodu. Většina jich jsou více nebo méně poslušnými automaty; nejsou zlé, jen resignované, lhostejné, povolné ke všemu; každá soulož je pro ně protivnou robotou,

která se musí co možná nejrychleji odbyt — tak, aby je návštěvník příliš neznal, ale nepozoroval při tom také naprostou lhostejnost, již budí jeho osoba, a aby byl štedrý a hleděl se vrátiti. Je to řemeslo, vyžadující mnohem více trpělivosti a pasivnosti než rozmařilost. To není žádná rozkoš: to je jen obchod.

Bez trpělivosti by tyto holky, po většině s dětinskou, téměř naivní duší, naprosto nesnesly nesčíslné trampoty, kterých jim dávají okoušet jejich klienti; pro mnohé jsou ne ženami, nýbrž otrokyněmi, které je dovoleno být, nadávat jim, využívat jich ke všemožným choutkám chlipnosti a sadismu, jen když se zaplatilo, a nad nimiž má každý všechna práva; tak tak ještě, že by bylo nebezpečno vzít jim život. Podobně by nesnesly bez trpělivosti přímo krutou disciplínu svých zaměstnavatelů, kteří připomínají spíše otrokáře nebo dozorce vězňů. Pokuty na ně pší jako tresty ve škole. Ovšem že je nemohou zaplatit. Tím lépe: čím je nevěstka zadluženější, tím je závislejší, tím méně může hrozit odchodem z nevěstince. Věk přísně zakázaná usnesením mezinárodní konference z r. 1910. Ale policejní komisaři se o tom nedovědí a policisté mají své pletichy s majiteli. A tak možno tvrdit — čemu by mnohý čtenář ani nechtěl uvěřit — že skutečně ženám je dnes stále nemožno dostat se pro dluhy z nevěstince. Zůstane tam zpravidla tak dlouho, pokud se líbí. Pak jí ukáží dveře sami a nechají si v zástavě její kufr. Co zbývá takové ženě než jít zas jinam do nevěstince? Úřady jí tam ukazují samy cestu. Na venkově musí do určité doby po odchodu z bordelu opustit také město. V Paříži zase, poněvadž nemá povoleny obchůzky po ulici, nesmí nikde pobývat. A při tom se jí chce jíst. Řeknete, že se může vrátit domů, což předpokládá, že ji doma přijmou a budou s ní lidsky jednat. Těžká věc, poněvadž policie v své pečlivosti vyrozumí zpravidla záhy rodiče o tom, co dělá jejich dcera, a ti už o ni dávno nedbají. Aby si našla práci? Dáte jim doporučení pro zaměstnavatele? A co vlastně dovedou? Při svém zahálčivém životě se mnoho nenaučily. A tak předpisy, zákony, mravy, policie, předsudky, vše se staví proti osvobození ženy z tohoto rmutu. Obecenstvo tomu nikdy nechce věřit. Jak by to bylo možné? Je to pohodlné vyřízení otázky. Prostitutka není zvlášť zajímavý tvor. V pravdě je toliko jediný prostředek osvobodit ztročenou bytost: vzít si ji za ženu. Někdy se i to stává.

Schůzky v soukromých bytech.

V Paříži a některých velkých městech jsou ještě podniky jiného druhu. Jsou to domy zařízené na nenápadné schůzky. Nevěstinec podléhá jistým předpisům: jsou stanoveny hodiny, kdy se otvírá a zavírá. Chodí se tam zpravidla v noci. Jsou to příliš význačné a příliš nediskretní místnosti, aby se v nich někdo rád ukazoval za bílého dne. Proto vznikly etablissementy, vyhovující vilným choutkám mužů, kteří se nechťi spokojiti nočním milováním: jsou diskretnější, menší, většinou ovšem také ne tak hojně vyhledávané, ale intimnější; byt v obyčejném domě, zadní část krámu, to jsou příhodná místa. Koho pak by napadlo, že vážená osobnost, vstupující do toho krámu, nejde za nákupy, nýbrž má za lubem jiné spády? Jak by na to někdo přišel, že v tom neb onom pěti- nebo šesti-poschodovém činžáku je kdesi v přízemí nebo v prvním, druhém poschodí byt jako všechny ostatní, kde muž z ulice najde mezi dvěma pochůzkami, mezi dvěma obchodními schůzkami vlídné přijetí? Kdo jen? — Čtenáři určitých časopisů, mezi jejichž inseráty je lehké rozluštit rebusy tohoto druhu:

»Slečna Ida, 2. posch. v levo, schody do dvora, 176, ulice de Jeuneurs, od 9 do 7. — Společenské styky.«

»Přepychové lázně. Poslední komfort. Faubourg St. Sulpice, č. 0, 1. posch. Ráno i večer. Vybraná obsluha.«

»Odborná masáž. 17, ul. du Moulin Tricolore, 4. posch. schodiště F. Celý den, všední dny i v neděli.«

»Manikyra u Miss Baigrxon, 100, ulice Fort-Carré, přizemí v pravo. Také v neděli, až do 19 hod.«

»Pohlednice všech druhů. Jedinečné sbírky. Divadelní pasáž č. X.« Atd. To není žádný výmysl: často i vážné časopisy poskytují takové zprávy milovníkům tajného hýření. V každém z těchto diskretních salonů — a pařížští světáci vědí, co jich je! — ne však tajných, nýbrž podléhajících jako ostatní lékařským prohlídkám, mohli bychom zjistit proslulou ochránkyní mladých děvčat v nesnázích, která jim pomáhá k velkým vydělkům a chlubit se skvělými známostmi ve všech společenských kruzích. Nejsmutnější na tom je, že je to pravda. Vypráví se o neobyčejně známém politikovi, který zemřel v takovém zátíží; tři dny poté ho pařížská posádka s největšími počtami doprovodila k poslednímu odpočinku.

Klientela těchto denních salonů není táz jako v nočních. Také personál je trochu jiný. Tvrdí se, že v jistých obzvláště přepychově zařízených a drahých appartementech jsou pouze vdané ženy: jelikož nešťastní manželé nestačí vyhověti všem jejich zálibám, vydělávají si takto vedlejší příjem pro své luxusní potřeby. Jinde zase myslíte, že najdete takovou ženskou, jako celkem všude: velký ony! Je to umělkyně, která usedne k pianu a oslní vás bravurním přednesem úryvku z IX. symfonie. Trochu spodněji — myslím v pozadí krámu — se vám svlékne sama nítařka, svižná, úhledná osůbka a majitelka koncise. — V pozadí tohoto baru je uzavřený pokojík: přejete-li si, nabídne vám tam plavovlasá číšnice na chvilku svou společnost. Na celou hodinu to je dražší. — Co se to úsmívá na vás za slečinku z přizemního okna? Vypadá tak zdravě a roztomile; hned vám to naznačí! Její rodiče myslí, že je zaměstnána v obchodním domě; chodí domů jíst a nespí nikdy mimo dům; ale myslíte, že mají nejmenší tušení o skutečném řemesle, které provozuje?

Ženy této kategorie se sice více zamlouvají svým chvilkovým milovníkům, než nešťastnice z nevěstince, ale jsou o to méně zajímavé, že to provozují dobrovolně, a nic jiného by už nedovedly. Mají jedinou touhu, státi se samy jednou majitelkami. Jsou volněji, lépe se s nimi zachází, poněvadž klientela je vybranější. Jsou to ženy, žijící zcela regulérně, často společensky, mnohdy dvojitým životem; vyskytnou se mezi nimi i matky, shánějící na děti, nebo ostýchající se doznati manželovi udělaný dluh. Nejsou však žádnými mučenicemi jako ženy prvního druhu. Nicméně všechny, jako tyto, ať vdané nebo ne, jsou zapsány v seznamech prostitutek, a jen když se za ně zaručí rukojmí, anebo manžel, není-li žena plnoletá, kyne jim vysvození z hrozného jha, v které upadly ze slabosti nebo z hmotné tísně.

Volná prostitutce.

Co tu bídy! Co trudu! Co bolesti! Všechny společenské třídy tu jsou zastoupeny, od nejnižších často až do nejvyšších. I tato prostitutce má svou literaturu — také od nejnižší až do literárně vysoké úrovně. Romány Francise Carca jako Ježš — Křepelka nebo Štvanec, Turkyň od Eugena Montforta, Předměstí Montmartre od Henri Duvernois, Deník Mariin od André Baillona, Prostitutka od Victora Margueritte a tolik a tolik jiných kreslí ovzduší a skutečnosti odporované charakterky. Tu je nutno tříditi ženy nejrozmanitějších stavů a od sebe tolik vzájemně odlišných podle města, čtvrti nebo ulice, v níž pracují. Hradební děvka a holka s pasákem jsou pouze vzdálené příbuzné boulevardových bludiček, které zase jsou právě tak četné jako rozmanitých odrůd; naprosto se nesmějí zaměňovati s číšnicemi z barů nebo kaváren...

Kdo zná apačské mravy? Apačova holka je jeho žena, jeho majetek, jeho životelka. V této společnosti stojící mimo zákon

vládne jako vlastní zákon velmi přísný zákoník cti. Mezi sebou se apačové neklamou, uchtí-li se vydat v nebezpečí smrti: souboje nožem zachraňují čest a vyhrávají ženu, nad kterou »její nuž« má bezvýhradné právo. Život těchto nebohých, duševně velice omezených bytostí, není nijak růžový: všechny vlastním tělem vydělané peníze náleží jejímu pánovi. Ani nejmenší peníz nemohou utajit: na to není odpuštění. Bez peněz však není pomýšlení na vyvážnutí. Aby se dostaly do nevěstince — což je jejich tužbou a nadějí, aby se vymkly z dosahu moci milencovy — musely by mít nějakou výbavu: aspoň trochu prádla na tělo. Zjedná-li si nešťastnice s velkým vynaložením důmyslu živůtek nebo košili, roztrhá jí to pánovitý mileneček ještě téhož večera. A bez čistého prádla není pomýšlení na únik. Utěk holky znamená zánik pramene příjmů. Nepřinesla-li holka dost peněz, je bita. Příště se bude snažit, aby přinesla víc.

Takový je ráj těchto tak málo známých bytostí z předměstí a zpusťjších čtvrtí velkého města. Pro tyto ubohé oběti nelze učiniti nic; se svým despotickým pánem mají jako hlavní společný cit nenávisť k policii a k buržoovi. A tak svou řečí, mravy i způsobem života jsou vzdálenější společnosti, uprostřed níž žijí, než kdyby žily na jiné planetě. Otroctví lásky je u nich, možno-li, ještě silnější než ve veřejných domech. Úřad může zavřít nevěstinec, v němž se stalo zabití, kde byla prolita krev nebo vypukl skandál. Je zcela bezmocný proti apačskému lidu, silnému vlastními zákony — nanejvýše jej může občas hledět překvapit náhlou policejní prohlídkou, o níž se vždy předem ví a jejíž výsledky nestojí zpravidla za řeč.

Ženy, které za večera promenují v centru měst, rekrutují se zpravidla z jiných vrstev. Jsou známy policii, mají své knížky, jsou povinny dostavovat se k pravidelným lékařským prohlídkám, a jsou pod neustálým dozorem: mají vykázanu část chodníku, nebo celou jednu ulici, někdy dokonce i čtvrt; jediný krok mimo tento povolený jim okrsek je přestupkem proti předpisům a trestá se vězením. Mohou být každé chvíle předvolány, aby se zjistilo, je-li vše s nimi v pořádku. Nejsou-li páni od mravnostní policie zcela spokojeni, zůstane přes noc na strážnici a druhého dne vyšší úředník jim nadiktuje zákonitý, ale naprosto libovolný trest: zase vězení. Tyto ženy stráví často více času ve vězení než na chodníku. Ale ženské vězení — příšerný pelech — jim nepřipadá už tak strašným: zvykly si na ně a hlavně nenamítají nic proti tomu, že po ten čas dostávají jíst — o starost méně. Otročina tu bere na sebe zdání jakési právní zákonitosti, které ji činí ohavnější než je nezákonná svoboda apačských holek. Všechno je dovoleno. Zřízení mravnostní policie, u něhož má některá nevěstka vroubek, najde v svém omezeném chytráctví libovolně záminek, aby nešťastníci pronásledoval po své chuti. Kniha Victora Margueritte dokazuje, a denní zkušenost to opětovně potvrzuje, že nejpočestnější žena je večer v Paříži vysazena nebezpečí libovolného zatčení: stačí, aby zřízenec mravnostní policie se domníval, že udělal velmi dobrý lov, a proti hrubostem těchto nevzdělaných a neinteligentních zřízenců není v tu chvíli odvolání. Je to hrozná moc, a ne všichni lidé o tom vědí.

Lenost, druhá jejich přirozenost, udržuje tyto ženy v jejich smutném povolání. Přizpůsobí se jeho trampotám a shledávají je posléze přirozenými: týdenní prohlídky zdravotní v nemocnicích nebo v Paříži na policejní prefektuře (kdo to neviděl, neviděl nic! brutálnost lékařů je tu přímo bezmezná!); ústrky a šikany zřízenců, kteří jich libovolně zneužívají; noci na strážnici (V. Margueritte vylíčil, v jaké promiskuitě a na jaké špině); léčení v Saint-Lazare... tot jejich život, z něhož jediná hodina prožitá by zabila citlivou ženu; o jiném nemají představu. Podobny galejníkům žijí tak dál, čekajíce bůhvi nač, co nikdy nepříjde. Občas nějaké dobrodružství; nějaký jinoch nebo podobný naivní šlechtík se pokusí vyprostit je z bahna

idyla více méně triviální, trvajících jak dlouho právě trvají idyly a pak se začne znovu. Ty, které ještě neztratily všechnu energii, skončí v nevěstinci: tam aspoň je klid, méně nejistoty, denní chléb zajištěn, a žádné dlouhé procházky za deště a větru po ulici. Z dálky jim to připadá jako ráj. Zapadnou-li tam navždy, mají jedinou touhu: dostat se zase pryč. Ale toť právě jejich život: tím se podobá našemu.

Z těchto bludiček jsou ostatně rozličné druhy: špatně placené dělnice si tak večer přivydělávají; služky večer, když skončily svou práci, shánějí tak na věno, aby se jednou mohly provdat, ovdovělé matky dokonce, všechny zkrátka chudé ženy bez ochrany propadají normálně prostituci. Konečný osud těchto námezdnic lásky je zpravidla zlý. M. Barrière praví ve své knize »O současném donjuanismu«, že je »přímo úžasný počet lehkých žen všech tříd, povolání a původu, které zmírají předčasně — nejčastěji v nemocnici — na nemoce utržené při provozování svého zaměstnání«. Pokud zestárnou, jsou z nich kuplířky nebo taškářky. Ale málo, velmi málo jich zestárne. Mnoho jich odpyká. Který statistik vypočte, kolik mladých francouzských žen, oddávších se nemravnému životu, tak ročně bídně zahyne?

Zcela jiné jsou ženy, s nimiž se setkáváme v hostincích a kavárnách velkých měst. Zajisté, i ony jsou podrobeny, třebaže poněkud diskretněji, dozoru a prohlídkám; ale téměř každá z nich má milovníka; to věc úplně mění. Muž budí vždy respekt; dává ženě určité sociální postavení. Ať už to se ženou myslí jakkoliv, musí se s ním počítat. Odejde-li, nastoupí za něj náhradník. Má-li ženská co na sebe, slušné prádlo, byt, někdy i služebnou, najde vždycky milovníka.

Mluví-li se o »hyření«
prostitutek, netýká se to ani holek z hradeb ani boulevardových bludiček, nýbrž těchto kavárenských dám. Ty nejsou k politování. Bídu znají také jen zcela náhodně. Kožešiny a šperky, které si vždycky dovedou pořídit, jsou jim zárukou proti děle trvajícím nedostatku prostředků. V kavárnách mívají ostatně úvěr, poněvadž nezůstanou nic dlužny, jakmile se dostanou nad vodu. Nemají-li jejich ubohé družky nejnížší prostituce žádné možnosti úniku ze své každodenní mučírny, kyne těmto naopak velmi často přechod do lepšího. Velký počet mužů si hledá milenky mezi nimi: jsou koketnější než dělnice, volnější než vdané ženy, obratnější ve vyhovování všelijakým tajným choutkám, v každém ohledu vábíivější, zkrátka skutečné kurtizány, vhod i vybranému často vkusu. Jsou-li děvky také v jejich řadách, většinou jsou to přece jen dobrosrdečná děvčata, hotova vplout při své příležitosti do měšťáckého života. Přihází se dosti často, že se provdají. Koketují s uměním — většinou vystupovaly v music-hallu, aspoň ve sboru; všechny by hrozně rády hrály pro film, kdyby to jen nebylo tak obtížné. Proti prvním kategoriím jsou to patriciíky prostituce. Pařížan je nazývá grúces, společensky jsou neskonale výš, než ubohé pierreuse z hradeb a ulic. Jim také neplatí zájem této úvahy.

Prostituce je nepochybně sociální nutností; nejde tedy o hledání prostředků na její potlačení. Kdo by také chtěl v zemi individuální svobody zakazovat ženám zacházet se svou vlastní bytostí podle své libosti? Nač tu chceme upozorniti je, že odvislostí stránkou prostituce je jednak komercialisace, bezohledné využívání lakotnými kuplíři, jednak brutální, špatně organizovaný, libovolný dozor, prováděný často odpornějšími individui než nejhorší galejníci, a kteří využívají mravní i fyzické bídy žen, kleslých nouzí, haněbností a zbabělostí mužů. Filantropické a záchrané společnosti staví sice okázale fasády krásných principů a velkolepých projektů; ale za touto fasádou se ne děje v pravdě nic, anebo tak málo, že to je k smíchu. Dozor a reglementace prostituce nemá účelem zmírnit utrpení nešťastných žen, nýbrž egoistickou ochranu proti venerickým nemocem.

Camille Mauclair vystihl dobře podstatu prostitučního zla v své knize »O lásce tělesné«:

Jedna z mnoha nespravedlností, v nichž žijeme, záleží v nerovné míře volnosti, kterou společnost přiznává mužům a ženám k ukojení oprávněných potřeb. Je sice — ovšem nejspíše, jak nutno uznat — zařízena prostituce, tak aby muž mohl si vyhovět, aniž si mravně nebo společensky zadal. Žena však musí předstírat sentimentální komedii i když jí jde jen o fyziologický úkoj. Je-li vdovou nebo svobodna, je její postavení nejvyšší trapné. Má-li žena »potřeby«, řekne se o ní »hysterická«. Lehko se řekne! Ale zdrženlivost může stejně přivodit předráždění nervů ženských jako nadužívání. Společnost naprosto nepřipouští, že by mladá, zdravá ovdovělá žena mohla pomýšlet na fyzické ukojení. Neprovdaná trpí stejně svým celibátem. Statistikové tvrdí, že je ve Francii o 33% více žen než mužů. Je vyloučeno provdati všechny. Je nelidské odsouditi proto všechny k slibu věčné čistoty: nikdo nemůže popírat útrap puberty a fakta, že i ženina fyziologie má své nároky.

Otázka by dnes byla zbytečná a s ní tolik nuceného pokrytectví, kdyby nebyla církev v době své všemohoucnosti vyhlásila každý mimomanželský styk za smrtelný, libo-li hřích. Svatouškové a modláři jsou kletbou malých měst. Ti dovedou poštvat obyvatelstvo proti milencům. Jim přizvukují všechny nemravnice a skutečné děvky. Všechny krámy a dílny se zavírají před jejich obětí. Kamenování Marie Magdaleny je na denním pořádku. Vyděšené dívky se skrývají se svou láskou. K společenskému pokrytectví se pak druží jejich fyziologické pokrytectví. A v příšeří, do něhož byly vášně násilně zatlačeny, bují dramata lásky, vitriolu, jedu, revolveru, vražd a sebevražd. Žárlivost vzala vznik v přítomné zpovědnice, a žárlivost zabíjí. Přirozenost tam vzala za své a zdravý národ je dán ve psí tajenou perversností, která se z nich šíří.

Dopisy

Intelektuálové v politice.

I.

Milý pane redaktore,

dovolu mi dvě poznámky k článku p. Ferd. Kahánka »Intelektuálové v politice«, kde se praví: Intelektuálové ukázali se v politice příliš školskými a málo životními. Vynikají spíše tím, co chtějí, a méně tím, co dovedou. Předpokládáme-li že podstatným znakem politika jest dávka rozvahy a u státníka rys potřebné odvažnosti, nenacházíme obojího dostatek u politického intelektuála. Schopný tajemník u politické strany znamená v politice více, než universitní profesor. Atd.

Nemohu soudit, jaké zkušenosti udělala politická strana p. Kahánkova se svými intelektuály; ale troufám si tvrdit, že český národ učinil se svými intelektuály přece jen méně špatné zkušenosti než s profesionálními politiky. Tradice manifestu českých spisovatelů není tak promlčena, jak naznačuje p. Kahánek, ale není také promlčeno, co tehdy dělali politikové z professe. Táže se, kde tehdy bylo pozorovati dávku politické rozvahy a státnický rys potřebné odvažnosti. Věřím rád, že dnešní politické strany potřebují spíše schopných tajemníků než intelektuálů; ale je otázka, není-li to tak trochu špatným vysvědčením pro politické strany. Věřím rád, že intelektuálové jsou dosti špatnými stranníky; ale je otázka, není-li to dobře, že se po té stránce nevyrovnejí schopným tajemníkům. Z velmi vážných důvodů bych si nepřál, aby čeští spisovatelé byli schopnými tajemníky stran; snad jich bude zase jednou třeba k něčemu naléhavějšímu. Jsouce pramizerními politiky, mohou v případě potřeby politiku schopných tajemníků trochu korigovat.

Druhá poznámka se týká ankety Přítomnosti. P. Kahánek na ni vidí tu vadu, že přišla pozdě a že se neobjevila před 4 roky. Dobrá, snad přišla pozdě, ale aspoň nepřišla na nepravém místě. Před 4 roky by mohli intelektuálové vykládat tyhle své názory (na něž se jich ostatně tehdy nikdo nezeptal) jen v politických listech; neboť nebylo nezávislého tisku. Ze právě tyto své názory nechtěli a nemohou intelektuálové vyslovovat na platformě hotových politických programů, to už, prosím, patří k samé podstatě věci; a snad i k její hodnotě.

Karel Čapek.

II.

Vážená redakce,

byl bych Vám jako občasný čtenář Vašeho listu »Přítomnost« velmi povděčen (a jistě snad vůbec většina Vašich čtenářů), kdybyste v nejbližší příštím čísle listu uveřejnili též článek z kruhu intelektuálů, jenž by věcně odpověděl na článek »Intelektuálové v politice«.

Nešlo by podle mého skromného názoru o to, vyvrátiti thesi pisatelovu — rozuměl-li jsem dobře — že intelektuálové pro politiku stran masových (socialist. a agrár.) jsou neplodní. Ale šlo by o to, zamezit toto kopání propasti mezi širokými vrstvami národa a vrstvou duševních pracovníků. Neboť výsledný dojem onoho snad poctivě míněného článku není jiný, než že tu jde o čiré bolševický názor na onu kulturu, jež se zakládá na odborném studiu a na syntetické práci mozkové. Zdá se mi, že ani není možno, aby v listě založeném na výlučně takřka intelektuálnosti mohlo bez reakce zůstatí smýšlení tak zasloupené o lidech, jimž se dnes s jakousi podivnou příchutí říká intelektuálové. Je trapno článek onen čísti a dýchati jeho ovzduší, je trapno a hrozno zíratí po jeho přečtení v tu propast rozevřenou.

V Praze 10. ledna 1925.

Jindřich Hromas.

O jižních otázkách.

Panu B. Milojeviči.

Čekal jsem, že se Srb ozve proti mně. Ale pravím upřímně, že bych raději Chorvata slyšel hájit nynější režim království SHS; myslím, že proti jeho vývodům bych stál bezbranněji.

Překvapilo mne, že ani zcela nepřipouštíte existenci nějakého nedorozumění Srbů a Chorvatů. Což je to něčím tak nepatrným, že se to musí drobnohledem hledat, něčím vymyšleným, pro existenci čeho se dají těžko hledat důkazy? Což je toho všeho ještě málo?! Pracují snad Srbové, Chorvaté a Slovinci společně na vybudování svého státu? Nedovedu si představit, jak na věci hledíte Vy, ale já s lítostí vidím, že téměř od začátku vybíjí se u Vás skoro všechna energie a utráčí všechnen čas hádáním se tvrdohlavých a neústupných politiků o věci, které měly být už dávno vyřízeny.

Pravíte: »Říkali jsme vždy, že jsme jeden národ, a tato devisa nás Srby vždy vedla.« Ano — zcela správně. A dá se tím vysvětlit a omluvit všelicos, co se nemělo stát.

V odstavci následujícím se skrývá, myslím, to pravé. Chci věřit v ideální opravdovost toho. Také my šli jsme na Slovensko nejinak a proto dovedu tomu rozumět. Ale ono to má v sobě háček: Ty nejlepší úmysly mohou způsobit někdy pravý opak, jde-li se slepě za daným heslem s domyšlivostí v neomylnost svou, nehledí-li se k překážkám, jež nelze přeskochit, nevidět a neslyšet, jimž nutno se přizpůsobit, nemá-li se šlapat právě po ideálu, který nás vede. Rekl jsem výslovně, že nečtvrdím, že Srbové a Chorvaté nejsou jedním slovanským národem. I když připustím zcela Vaši thesi (že Srbové, Chorvaté a Slovinci jsou jedním slovanským národem, že Jugoslaviie nevznikla spojením se těchto národů, nýbrž osvobozením porobené části národa, svou druhou svobodnou částí), nechápu ten strach ze separatismu. Nynější centralistický systém nejde a nikdy nepůjde Jugoslavii k duhu. Ve slovech toho odstavce, v té ideji, která Srby vedla, tkví právě kámen úrazu. Srbové nesnili o Jugoslavii, oni snili o velikém Srbsku. To je ovšem podstatný rozdíl.

Pravíte, že Srbové nikdy neuznávali nějakou chorvatskou otázku. To ovšem nestačí; třeba se také ptát Chorvatů, jak na to hledí oni. O to se Srbové nestarali a proto ten údiv nyní, že najednou vyniká chorvatská otázka. Tak, jak to u vás vy-

padá, si to ovšem Chorvaté nepředstavovali. První velikou ránu chorvatské solidaritě zasadili Srbové svým nespravedlivým a směšně domyšlivým stanovením, že jeden dinár rovná se čtyřem korunám. Nic na ně neplatilo, že jste v Bělehradě, při nejlepším, koupil za dinár tolik, co v Záhřebě za korunu. To nebylo bratrské! Před penězi bledne mnohý ideál.

Pochybuji, že je to tak jednoduché, jak si to vykládáte s tou silou setrvačnosti. Nevím, jaká by to musila být síla setrvačnosti, aby kulturní národ, z cizího panství osvobozený, nebyl s to, cítiti svou svobodu. Že »představitelé Srbů po šťastném ukončení války, místo, aby sami vystoupili na mírové konferenci ve Versailles, vzali a postavili sobě na rovně zástupce Chorvatů a Slovinců«, je snad pro Vás projevem obzvláštní blahosklonnosti — ale pro mne povinnosti. Následující věta je mému rozumu a citu ještě cizější. Ze způsobu, jakým jste se vyjádřil, že totiž »Srbové rozdělili svá práva, autoritu státu a své přátelství Chorvatům a Slovincům«, je vidět, že to považujete za velikomyslný dar, a nikoliv za samozřejmost. — Vysvětlovat malé procento Chorvatů a Slovinců ve Vašich legiích v Rusku nepřátelstvím jejich proti ideji vytvoření společného státu s Vámi, mám za unáhlené a nedomyšlené.

K dalšímu podotýkám, že o antagonismu Srbů proti Chorvatům jsem nemluvil. Ta nevraživost a vzájemná zloba mezi Srby a Chorvaty, která dnes skutečně jest, nemá tak hluboké kořeny, aby nemohla přejít rychle v opak. Je to dílo pánů politiků na obou stranách.

O Radičovi toto: První veliká chyba jeho byla, že přenesl svůj boj za hranice státu. Není mi bohužel znám obsah »plných akt monstrózních klepů proti srbskému národu«, které Radič prý posílal do Versailles, Rappalské konferenci a Shromáždění národů v Ženevě. Byl by jednal jistě moudřeji, kdyby byl posílal nic. Jak ho známe, možná, že některé »přibarvil«, ale soudím, že ku klepům pro své argumenty se utíkat nemusil. Svoji státnickou neschopnost prokázal za krátké vlády Davidoviče. Jak blízko se zdála tenkrát shoda mezi Chorvaty a Srby! — Nemíním také hájiti Radičovo jednání za války, dokud věřil v pravděpodobnost vítězství ústředních mocností. Je to nejspínavejší květ jeho konjunkturální chytristiky. Nic neomlouvá, že to byla jen maska, jako je komedii, když přijde řečnit do vesnice v širokých selských »gačích« a sám řeč začíná různencem. Ve svém dopisu jsem chtěl jen protestovat proti lehkomyšlnému zatracování jeho myšlenek o uspořádání věci v SHS. Trvám na tom, že tyto jeho myšlenky nejsou tak špatné, za jaké se prohlašují, že to nejsou žádné nesmysly. Chtěl jsem jen upozornit, že od nás Čechů má Radič právo žádat aspoň slušnou a věcnou kritiku.

Lituji, že v dalším jste mi nerozuměl a debatujete proti neřečenému. Nehovořil jsem o »kulturních rozdílech« mezi Srby a Chorvaty. Také jsem neřekl, že srbský národ je necivilisovaný. Netlumochil jsem Vaše vnitřní pol. poměry »jako disonanci soubroje «kulturnějšího« (chorvatského) a »nekulturnějšího« (srbského) národa. Dále není mi lhostejným pojem kultury a civilisace. Jsou to dva různé pojmy a jejich vzájemný poměr stanovit nebylo by lehkým. Rekne-li mi někdo, že Angličané jsou civilisačně dále než my, ani mne nenapadne urazit se. Neboť tím není řečeno, že jsme národ necivilisovaný. Nemusí to také znamenat, že jsme národem méně kulturním. Také já jsem hovořil jen o civilisačním náskoku Chorvatů před Srby a o ničem více. Nevím, pane, jak jste to četl. Myslím, že jsem se vyjádřil přesně. Pravím jen, že byl v Chorvatsku lepší pořádek, dokud jej tam nezačali dělat Srbové. Proto učinilo Chorvatsko civilisačně krok zpět. Znal jsem Chorvatsko před válkou, za války, znám je nyní a mám oč opřít své tvrzení.

Na Vaše poslední věty bych řekl asi to: Idea národní jednotnosti tak, jak ji většina Srbů rozumí a jak ji pánové Pašić a Pribičević uvádějí ve skutek, není zdravá idea, ale chorobná idea. Je Vám snad známo, kdo se vyjádřil podobně; nebyl to jen tak někdo. Dnešní režim v království SHS nazval přímo chorobou, nikoliv ideálem. Týž Angličan nazval nynější ústavu nemožnou.

A tu, být já Srbem, bych se přece jen zamyslel. Snažil bych se vyprostit z toho oslepujícího sebevědomí, které je tak významným rysem srbské duše; prohlédl bych se dobře, jsem-li skutečně tak andělsky čistý, bez viny, neleží-li na mně přece jen aspoň smítka, když jich vidím tolik na svém bratru.

Doporučoval jste mi hlubší zájem o historii; já Vám zase více sebekritiky a méně šablon v myšlení. Na tom světě je to už tak zavedeno, že pravda nechytla se jenom jednoho a neopustila nadobro druhého.

To Vaše sebevědomí: »S námi je pravda!« — je typicky srbské.

Srdečně Vás zdraví

Abu.

Doba a lidé

Eduard Bass:

K písním lidu pražského.

Karel Čapek dobře udělal, že upozornil na pražské písničky. Je to věru hodno podivu, jak si málo všimáme svého nejbližšího okolí. Jednou nás sedělo v kavárně asi patnáct lidí, kteří jsme denně i několikrát musili projít Příkopy. Najednou se někdo zeptal, zda bychom dovedli vypočítati obchody na staroměstské straně této ulice. Pravím, že jsme všichni tudy po léta denně chodili a byli mezi námi lidé velmi všímaví. A když jsme si všichni navzájem s pamětí pomohli, ukázalo se, že z těch dvaaceti obchodů jsme nevěděli asi o pěta-dvaceti. Člověk pozná své vlastní město až když si na potulkách ulicemi řekne, že je cizinec; dovede-li se vžítí do této hezké hry, čeká ho překvapení na každém rohu. Podobně je to i s písničkami; všichni je znají a proto si jich nikdo nevšimne. A přece není třeba zvláštní duchaplnosti, aby člověk pochopil, že z písniček, které s lidem jaksi srostly, nejlépe se pozná jeho povaha; a poznat povahu a záliby lidu mohlo by, myslím, zajímat i jiné vášnivce než jen milovníky pražských pitoreskností. Musel jsem se pražskou písní dost zabývat a došel jsem k několika závěrům, které mne překvapily. První náraz do zmechanisované představy o písních lidu pražského přišel několik let před válkou. Tehdy brečely všechny služby a fabričky při tklivé písni, jejíž začátek konstatuje, že

odbila hodina,
bude bít druhá,
ještě se miláček můj
po hospodách toulá.

Toulá se on, toulá
nemůže trefiti,
nechce mu milenka
dvěře otevřiti.

Na to přechází píseň z litostivosti hned do dramatického napětí:

Otevři, otevři
malovaných dveří
a já se tam podívám,
kdo u tebe leží!

Neleží, neleží,
můj miláčku, žádný!
Místečko, kdes líhával,
to je teďka prázdný!

Celé noci se tahle tahavá melodie ječela u Hvězdiček a ve všech putykách; Praha jí byla všechna prolezlá. A najednou se vám stane, že se octnete v Javorníku, což je tichá, bílá protestantská ves až na uherské hranici, za Velkou, a tam se setkáte s Evou Rumíškovou, vyšivačkou krásnou jako broskev; a ta si při práci najednou spustí s mollovým změkčením nápěvu:

Uderila jedna,
uderila druhá,
ešče je šohajek
po dědině túlá.

Túlá sa on, túlá,
nemože trefiti,
nechce mu milenka
dvěře otvoriti.

Otevři ně, milá,
vaše bílá dvera,
nech sa já podívám,
kdo u teba léhá.

Nelíhá tu žádný
šohajček švarný,
ja cos ty líhával,
je místečko prázdný.

Přiznám se, že pro člověka, zamilovaného do originality pražské písně, bylo to překvapení veliké. Vedlo k tomu, že se začal o ni zajímat ještě jinak než dosud. A přišel ke koncům, jichž nečekal. Která písnička ohla se zdát pražštější než ta o těch hradčanských hodinách, jež smutně bijou? Bohužel, že tak bijí hodiny po všech českých městech, klatovské, pardubské i hradecké; a kde má město víc slabik než rytmus připouští, jsou to »ty zdejší hodiny«, co mě s mou panenkou rozlučujou. Někde znají jen tu první sloku, ale to jen proto, že druhou strofu »ožeň se, holečku, jen se ožeň« zpívají pohromadě s jinou písní, jak už se tak věčně národní písničky přehazují. »Modré oči, proč pláčete« zdá se být podobně dokonale pražská písnička, jenže ji na Moravě zná už Sušil a v Čechách se zpívá s množstvím všelijakých slok, které se zase splétají s jinými. Všimáme-li si jen textu, který přechází z jedné melodie na druhou, můžeme dokonce určit i přesně její původ. Píseň »Horo, horo, vysoká jsi...« je pamětihodna tím, že se náhodou ví, že ji skládal člověk odsouzený pro vraždu milenky k smrti. V anonymním pouťovém vydání má ta píseň 24 slok. V prvních dvanácti se nejasně líčí žal z falešné lásky. Teprve třináctou slokou se autor dostal do proudu děje:

A z té velké alterace
dostal jsem hrdinské srdce,
nabil jsem dvě pistole
a nosil jsem je při sobě.

A vyvolal dívku ven, líbal se s ní, »v tom upřímném políbení vezmu já si svou pistoli, střelná rána ji ranila, modré očičky sklopila.« Končí se to zatčením, odsouzením, litostí, vzpomínáním na Pepinku a oblíbeným závěrem: »Tuto písničku jsem složil, když jsem do vězení vsazen byl, chodili tam kamarádi, aby noční stráž drželi.« Nuže modré očičky, jež jeho Pepinka na věky sklopila, jsou právě ony, nad jejichž osudem ještě dnes pražské děvečky pláčou, neboť pátá sloka oné vězeňské zpovědi zní doslova

Modré oči, proč pláčete,
když wy moge nebudete,
nebudete a nesmíte,
darmo sy na mne myslíte.

Y hned kord z něho vytrhla,
do svého srdce vrazyla,
tak byl konce lásky,
darebné překážky.

Kdo tady půjde, pojede,
každý litovat bude,
dvě krásné osoby,
obalené v krvi.

Nad láskou jejich ustrne,
byť by měl srdce kamenné,
jak mnohé zavádí
prudké milování.

Milovat a neupřímně,
jestli to všecko darebné,
milování radost
obráti se v žalost.

Tato píseň jistě není lidového původu, ale jsme právě v oblasti populárních písní umělých. Šantán a kabaret vykonaly také svůj vliv na lidovou píseň pražskou, ale to už od sentimentality přecházíme k tanci.

U Zvonu je candrbál,
tam je holek plnej sál,
tam jde voják, křečí, švec —
jó u Zvonu tam je hec;

to je základní typ kupletního refrainu, jež museli komikové pražských zpěvních síní chrlit znovu a znovu. Starý Šmíd to nedělal, jemu i v kupletu šlo především o satiru; za to však byl prvý vůbec, kdo se umělecky zajímal o pražskou spodinu. A vzpomínáme-li i starších lidových písní pražských, musíme zvlášť vytknout píseň doktora Uhra z Batalionu:

Pro tebe slze cedím,
že mne nemiluješ,
zármutek v srdci cítím,
že se mne vzdaluješ.

Pryč, ach pryč je všecko,
pryč je má naděje,
teď pláču jako děcko —
co mně to prospěje?

Přestalo slunce svítit,
přestala láska má,
Bůh musí tě zatratit,
že jsi mi nevěrná.

Ostatní komikové, Tichým počínaje, předcházeli si obecnost kuplety, jež opěvovaly pražské tanečnické společnosti v nich. Lecos z toho pak zůstalo i několik let jako zlidovělá píseň: »Na Marjance, na Marjance, tam se baletí...«, »Hele, hele na Škvárovně«, »Dneska na Marjance, zejtra u Zvonu...«, »U nás ve Zbuzanech...«, Waltnerova »K Šusterovům do Karlína chodí moje Karolina...«. Některé kupletní refrény uvízly i s jiným textem; tak »Ašant, Ašant, Ašant jsem z Afriky...« zůstal pro melodii oblíben, ale dnes se zpívá »nemám, nemám, nemám tě nic ráda, protože jsi ten žižkovskej fláma«. Kuplet dříve žil v Praze vlastně mnohem víc než nyní. O každé výstavě se to jen rojilo populárními písněmi. »My jsme páni od fontány« chlubil se Pražáci již před 34 lety a

»Kdo máš prach a nejsi cápek
a miluješ lekraci,
zajdi sobě na výstavu
po tý denní štrapáci...«

to bylo první ponaučení, jež jeden kuplet udílel; a druhý se končil lidsky omlouvavým »vždyť jsme jen jednou na světě, mláďa jak růže odkvete...« V tom ovzduší bezstarostného popíjení se ostatně ujalo i několik písní umělých; je mnoho lidí, kteří »víc než svého vozu dbal jsi jedné oči, proto se ti šnejdrem koleza dnes točí« považují za národní píseň, kdežto ji napsal F. S. Procházka a zkomponoval Pospíšil. Zároveň však přinesl kolínský kapelník Kmoch nový způsob, jak ovládnout pražskou ulici. Předělával libivé národní písničky na ještě libivější tria svých pochodů. »Muziky, muziky, vy pěkně hrajete...« to byl osvědčený vzorek a podle něho každý kapelník — především ti z okolních vesnic, kteří na sobotu a neděli přicházeli do určitých pražských hostinců hrát k tanci — měl nějaký »svůj« pochod nebo valčík, jehož trio se zpívalo. Tak vznikala každého roku »správná« sezonní písnička. Rok před válkou to bylo »Pod tou naší lípou«, na začátku války »šup sem, šup tam, nám už je to všecko jedno«, z čehož se stala takřka ulejšácká hymna protirakouská; v této odrůdě lidových písní se vylišila koncem války inflační dvacetikoruna, jež »není dost veliká, aby rozházela žižkovského Pepíka«, odtud se v popřevratovém hýření tvrdilo, že »nám je to volný, na nás nic neplatí«, tu se urodil i první lidový pochod a zároveň pražský ozvuč legii »Náš Matěj je v Rusku zajatek...«. To je i do poslední chvíle pramen populárních popěvků o tom, že »pod libeňským mostem voda se točí«, jakož i striktního »Černá musí být, černou musí mít — sukýnku do pasu a na ní okrasu«. A tu také vinohradská Hařapafakapela vytvořila své slavné pardály, což původně bylo »točte se dál, párové«; nemožná díkce byla lidem přehozena a vznikli pardálové, což se zboljševizovaným Žižkovákům zjevilo náraz jako termín neobyčejně případný a lichotivý. Pardál zůstal pak zrovna tak v živém českém slovníku jako keřas, jež si vymyslel nebožtík Jonáš; a trio k pardálům šlo s textem »Schön sind die Mädchen von Prag« do Vídně jako první oplatka za melodie, brané odtamtud před válkou.

Ale to všechna napořád je jen píseň umělá. Nemá pražský lid vskutku docela nic svého, co by vyrostlo docela jen na jeho dlažbě? Má, ale to není žádná sentimentálnost a taky žádná veliká píseň. Jsou to ony ironické, satirické a zertovné zlomky veršů, jakési epigramy, jimiž si najednou přiblíží nějakou událost. Když je za ruskojaponské války ve vzduchu plno pitvorných japonských slov, začne celá Praha zpívat: »z Port Artura jede fůra, sedí na ní kanimura«; na obrovskou reklamu amerického cirku odpoví »Pane malej, kam to valej?, do cirkusu Barnum-Bailey?«, ale i cirkus Sarasanův se glosuje na Kmochovu melodii »a já sám Sarasan svoje koně vokširuju; mám já jim tam čtyři sloni a ten pátej, to sou voni!« To je půda jediné ryze pražské poesie. Už na Hilsnerův proces se v Praze reaguje baxovským vyzváním »nekupujte u židů kafe, cukr, mouku, zabili nám křesťanskou, velmi hodnou holku«; a tak, je-li ovzduší něčím nabito, uleví si Praha popěvkem. Nemusí to být vždy politika a satira; stačilo, že Gilbertův »Pépi« zaplavil město svou melodií a už se kdesi rodila humorná parodie »koupil Pepi kozu včera na place« až s tím výsměšným »Pepi, ta koza nedojí!«

Bilance pražské lidové písně má tedy aktivum jen velmi nepatrné. Nic není přirozenější než tento chudý výsledek. Nové a svérázně písně se rodí jen na dlažbě skutečného velkoměsta. Proč měla mít Praha svou lidovou poesii, když na příklad množství větších německých měst se stejně spokojovalo přejímáním písniček z venkova, Vídně a Berlína? Pro náš kulturní život byla arci Praha živým a složitým střediskem všeho národního úsilí, ale to neznamená, že by její vlastní vnitřní život nebyl velmi maloměstský a provinciální. Fabrické čtvrti pražské odchovaly do války sotva jednu generaci — jak chcete, aby na půdě tak syrové už kvetla hotová píseň? Za těch třicet let, co rostou na okrajích Prahy vysoké komíny, vytváří se zatím jen prvky pro budoucí píseň. Nynějším rozvojem města a rostoucím hemžením v jeho vnějších čtvrtích se arci její příchod urychlí. Zatím však byla Praha jen jako kasárny, kam taky každý přinese, co umí z domova, a ostatní se to od něho naučí. Praha nemohla mít víc, než se do ní mohlo z venkova přinést, a co se odtamtud přineslo, nekypí zvláštním bohatstvím. Jakkoli to zní velmi kacířsky, dovolují si tvrdit, že i národní česká píseň je textově velmi chudá. Nemá žádných umělých forem, nemá také žádné populární epiky. Většina písniček je jen o jedné sloce, samé nakousnuté motivy; kde je slok více, vracejí se zase obměn v písniček jiných. Také poetičnost národní písně v Čechách — na rozdíl od moravské a slovenské — je velmi primitivní. Znovu a znovu se lidu derou na jazyk tytéž obrazy, táž přírovnání, tytéž příměry, jakoby se náš lid zrovna bál projevit nějakou originalitu. Netvrdím, že by neexistovaly rozkošné a dokonale i svérázně ražené dukátky národních písniček, ale tato zlatá mince je už vzata z oběhu, tu znají už jen nelidoví milovníci krásných věcí, kdežto v lidu koluje jen drobná mince, otfelá a nenápadná. Lid v Čechách se bojí přílišné krásy, jeho písničky, melodicky většinou ozvuky rokokových menuetů, jsou v textech tak střízlivé, jako jeho celé myšlení. »Na tom našem dvoře všechno to krákoře, i ten kohout; nemohu na tebe, potěšení moje, zapomenout.« Odmyslete si nápěv a sledujte jen slova; sotva se najde poesie střízlivější a věcnější. Tu mluví jen fakta, cít se vyjádřit s cudnou prostotou a plně se vybaví teprve, když melodie v překypujícím roztoužení vytryskne, široce se rozvlní a zase v smutném stesku pohasne a odumře. V hudbě je hlavní krása české písně a nikoli v textech. Překypujeme muzikálností, nové melodie se po venkově rodí ještě dnes, zatím co šedivé myšlení nedovede k nim opatřit nových slov. Proto známe písničky s desaterými nápěvy — lid musí brát znovu, čeho už bylo užito. Také svéráz pražské písničky, její roztoužený sentiment, smyslné rozdráždění, krevnatá vášnivost a gaminská protřelost je v jejích melodiích, rytmech, caesurách, přípěvcích a ozdobách a nikoli v textu. Ohledati tuto neznámou půdu jsou nám dosud naši muzikanti dlužní; ale naši muzikanti jsou jako frankorumunská společnost, pořád jen v oblacích vysoko nad Prahou, a musí-li se někdy spustiti na tuto zemi, stane se to jen na místě předem pečlivě vybraném a připraveném. Zkoumáme-li však pražské písničky jen po stránce textové a vyhneme-li se písním prostitutek, jež se lidovými nikdy nestaly, dojdeme poznání, že pražský lid je ducha velmi střízlivého, vystačí s poesii přinesenou odjinud a tvoří-li sám, vytvoří jen, co odpovídá jeho rozumovému založení: vtip, posměšek, epigram.

Turistika místo dobrodružství.

Francouzské i anglické listy přinesly zprávu o nové cestě pro turisty. Byla totiž zahájena pravidelná automobilová doprava mezi Alžírem a břehem Nigeru v Timbaktu. Čtenář se přesvědčí, že tato zpráva má nezměrně větší obecný význam, než se na prvý pohled zdá.

Především zmíním se několika slovy o této nové cestě. Poštovní automobily jezdily z Alžíru přes Oran do Fezu, t. j. do Maroka, již tehdy, když jsem dlel posledně na severním africkém pobřeží, r. 1920. Nyní bude poštovní auto jezdit každý týden z Oranu na jih přes celou Saharu k břehům Nigeru.

Jest nesporno, že naše zeměkoule pozbývá úžasně rychle tajemných a hrůzných krajů, k nimž by se mohla upnouti fantazie romanopisce, toužícího naplniti své dílo dobrodružnými událostmi. Vezměme na př. Alžír; z toho města bude nyní vyjížděti automobil, vezoucí turisty přes Saharu do Timbaktu. A přece po celá staletí budilo pouhé slovo »Alžír« v Evropanech hrůzu. Do třicátých let XIX. století bylo toto město v představě Evropy hnízdem pirátů.

»Jest velmi smutné, že nebyly přijaty návrhy maltézských rytířů, kteří za nevelkou odměnu, poskytovanou křesťanskými zeměmi, chtěli očistiti moře od alžírských, marockých a tuniských pirátů« — napsal Voltaire ve svém »Filosofickém slovníku«. — »Alžírští piráti mají ve skutečnosti pouze dva koráby s padesáti děly, dva se čtyřiceti a čtyři se třiceti, ostatní nestojí za zmínku. Jest ostudou, pakliže v Středozemním moři maličké arabské bárky každodenně ukořistí naše kupecké koráby. Korsáři objevují se také u břehů Kanárských a Azorských ostrovů. Mezi mořskými lupiči jest všelijaká luza: Maurové, Arabové, Turci i negři; vydávají se na moře v člunech, ozbrojených osmnácti až dvaceti děly (pod tímto slovem nutno rozuměti maličké »falkonety«). Tyto čluny krouží mořem jako jestřábi, vyčkávající kořisti. Když zahlédnou válečný koráb, korsáři prchnou, jakmile však se střetnou s kupeckým člunem, obklíčí jej a zajmou všechny pasažery mužského i ženského rodu, Tito musejí se pak dát odvézt k barbarům a pokorně je prosit, aby laskavě vzali za ně výkupné. Některé křesťanské státy se ponížily tou měrou — pokračuje Voltaire — že s piráty obchodují a opatřují je zbraněmi, aby nás tyto zbojníci tím více mohli pleniti. Zacházejí s nimi po obchodnicku a oni s námi po loupežnicku. Všechny státy uznávají nutnost vyhubiti toto hnízdo lupičů, leč nikdo ničeho nepodniká.«

A nyní toto pirátské hnízdo, v němž trpěly desetitisíce křesťanských otroků, kde se mučil na arabské galeji geniální trestanec Miguel Cervantes-Saavedra, toto pirátské hnízdo jest nyní africkou Paříží: nádhernou, veselou, hlučnou, krásnou a... nikoli nebezpečnou. Udělali je takovým Francouzi. Jako na př. Maroko. Vlévá se tam do Atlantického oceánu nevelká řeka Bon-Begreg, jejíž název jest nyní pro Evropany pouhým bezvýznamným zvukem, ale ještě počátkem XIX. století měl tento arabský název hrozivý přízvuk po celém severním pobřeží Středozemního moře. Při ústí řeky jest město Salé. Piráti ze Salé byli postrachem celého pobřeží Španělska a Balearských ostrovů. Snad se čtenář upomene, jak v »Kandidu« překrásná princezna palestrinská upadne do zajetí »pirátů ze Salé« při samém italském pobřeží. Ještě dnes možno spatřiti na jižních březích Hispanie starobylé hranaté »Atalays«, t. j. strážní věže, s nichž se kdysi dnem i nocí strážci rozhlíželi, neobjeví-li se na moři »piráti ze Salé«. A jakmile je zahlédli, ihned s hrozným poplachem zvěstovali ženám, aby utikaly do hor, a mužům, aby se ozbrojili halapartnami, kyji, arkebuzami a vším, co jest po ruce, k uvítání strašného nepřítele.

Jest téměř neuvěřitelné, že ještě v polovině XIX. století Anglie platila »pirátům ze Salé«, aby neplenili anglických ku-

peckých korábů, plujících z Jižní Afriky. Salé, i na protějším břehu řeky ležící Rabat, jsou nyní pokojná města, spojená drahou (přes Mekkes, Fez a Tazu) s Oranem a s Alžírem. Turista, odpočívav si v hostinci De la Tour-Hassane, nebo v Maroc Hôtelu, může si s klidem prohlédnouti tržiště El Konass, které by před padesáti lety byl mohl spatřiti jen jako nevolník, přivlečený korsáry na prodej. Turista si může pokojně prohlédnouti pochmurné vězení Kasba Guenaoua, v němž kdysi zajatci strávili pouze jednu noc, neboť příštího rána byli nabodnuti na kůl. A opět to byli Francouzi, kteří lupičské hnízdo Salé změnili v pokojné město.

Ještě před pěti lety cesta, která nejdále pronikala do západní Sahary, končila v Colomb-Becharu. Odtud začínala již oblast fantastiky. Jihovýchodně od Colomb-Becharu leží tajemné hory (i ty však pozbyly minulého roku své tajuplnosti), v nichž Pière Bennoit, autor »Atlantidy«, usídlil svoji krásnou královnu. Nyní jest Colomb-Bechar pouze stanicí pro turisty, odjíždějící odtud na jih přes Saharu k břehům Nigeru, o němž netoliko v době Mungo Parka, t. j. koncem XVIII. století, nýbrž ještě v druhé polovině století XIX. věděli jen málo více, než o Styxu v Tartaru. Z Colomb-Becharu do Nigeru není co by kamenem dohodil, je to cesta 1300 mil daleká, kterou poštovní automobil projede za devět dní. Na této cestě byly vystavěny pohodlné hotely, v nichž turisté nocují. V Timbuktu pak jsou nádherné hotely, zařízené nejmodernějším způsobem. Jako bývali kdysi Římané, tak jsou nyní Francouzi znamenitými staviteli cest. V roce 1901, když jsem byl poprvé v Maroku, odkud jsem se pak vydal do Tangeru a Fezu, musil jsem se přidružit ke karavaně. Vozových cest ještě nebylo; byla jen stezka, po níž se mohlo jeti pouze koňmo. Nocovali jsme ve stanech. Nyní jest Maroko protkáno sítí železnic a skvělých vozových cest. Dopravní automobil doveze každého do kteréhokoliv města, jež navštívit bylo ještě před 20 lety turistovi odvážným podnikem, ať již to byl Fez, Marzakes, Mogadora nebo Salé. Všude jsou dnes již zřízeny pohodlné hostince. Toto vše jest však pouze lícem medajle, kterou se Francouzi mohou právě pyšnit.

Medajle má však ještě svůj rub. Dráha od břehů Středozemního moře do Timbuktu byla Francouzy zřízena, konec konců, nikoliv pouze pro turisty. Nyní budou spojeny také břehy Nigeru s Colomb-Becharem železnicí, vedoucí přes Saharu. Leč ani to nestalo se pro pohodlí »turistů či sportsmánů, zkoumajících ohromnou pouštinu« (jak píše francouzské noviny). Tato dráha nemá ani obchodního významu, neboť mnohem pohodlnější a lacinější jest doprava produktů západního Sudanu nikoliv železnicí, ale po lodích Nigerem a dále oceánem.

Francie se vypravila na jih skutečně za »divočinou«, a to za zvláštní divočinou. Západní Sudan a kraje dále od Nigeru jsou totiž ohromnou nádrží živé síly. Leží tu v území, která mohou býti proměněna v rozsáhlá skladiště potravy pro děla. Takovým územím jest na př. Dahomea. O této krajině zvěděli jsme poprvé z vypravování Bertona, jakož i o velikých lidských obětech, přinášených tam ještě v sedmdesátých letech; dovědli jsme se o hekatombách, známých etnografům pod anglickým názvem Grand bustums. Každoročně tam ubíjeli tehdy na králův rozkaz pět set lidí, aby tak zvětšili družinu jeho otce v nebeském království.

Nyní Francouzi přišli na to, že Dahomea se hodí k porážce nejen na počest krále-divocho, nýbrž i pro slávu osvícené republiky. Vždyť Francouzů jest tak málo, politika však, kterou chtějí vésti, je tak odvážná — a Dahomejců je tak mnoho! V černé nádrží jsou mimo Dahomejce ještě jiná rozsáhlá skladiště potravy po děla. Aby se jich zmocnili, kladou Francouzi novou dráhu Saharou.

Prozatím budou na jih jezdit pouze turisté, cestující k břehům Nigeru »za divočinou«; až budou z Timbuktu do Colomb-Becharu položeny železniční koleje, budou z širokého kraje, do nedávna zastřeného hustou clonou tajemství, jezdit k břehům Středozemního moře vlaky s černocho před časem nahým, nyní oblečenými v parádní francouzské uniformy, vyučení střelci nikoliv z luků, ale z dokonalých pušek. Nechci rozhodovati, co je pro lidstvo důležitější, zda »líce« nebo »rub« zmiňované medajle.

Londýn.

Dioneo.

Život a instituce

Jan Dušek:

Člověk horský a nížinný.

I.

»Vše plyne.«

Herakleitos.

Všemu živému jest vlastní touha po růstu a mohutnění. Hlavně člověk jest mocně hnán tímto pudem. Hlavní jeho tužbou jest rozmnožit množství energie v jakékoliv formě, kterou by mohl volně disponovat. Síla tělesná, síla duševní a mravní, bohatství hmotné, bohatství ideální, síla přírodní a síla společenská jsou různé formy energie, nad níž snaží se získati vládu.

Jedním z velice důležitých prostředků, jak zvýšiti množství disponovatelné energie lidské, byla od prvopočátečních dob změna přírodního prostředí. Krajiny méně výhodné a příznivé byly zaměňovány krajinami bohatšími s příznivějším, více energie dodávajícím klimatem. Pohyb tento se dál jednak z hor do nížin, jednak od severu k jihu. Taktó uvolněná energie pak pomáhala vytvářeti to, co nazýváme kulturou, všechny statky, které neslouží k ukojení primitivních hmotných potřeb sebezáchovných, nýbrž které vyplývají z lidských potřeb estetických a ethických.

*

Slované jsou typickým reprezentantem národa nížinného. Z jihoruských nedohledných stepí odnášejí si kletbu národa nížinného i do svých nových sídel, které získávají posunem na západ a na jih. Narážejíce na tvrdou hradbu horských nebo mořem vybičovaných kmenů germánských, podléhají (polabští Slované) anebo, díky výhodné geografické poloze, udržují se, přizpůsobující se za stálých bojů novým změnám poměrům (Čechoslováci). Slované, od táhnoucí na jih, těžší právě z tohoto geografického přesunu, byt by svoje nížinná sídla zaměnili více méně se sídly horskými. Není vyloučeno, že právě ti Slované, kteří se zatoulali nejdále na západ a na jih, jsou horského původu z východních svahů karpatských. O nížinném původu Slovanů svědčí výmluvně fakt, že se usazovali nejraději v nížinách, ponechávající hory ke své vlastní škodě tvrdším Němcům. A jestli snad někteří byli nuceni spokojiti se méně vydatnými horskými svahy, zanikali záhy, nejspíše pro horský život dostatečně zoceleni. Proces tento nejmarkantnější se jeví v našich českých zemích, které právě tímto faktem byly a jsou v neustálém nebezpečí německých záplav z pohraničních hor. Však i jinde setkáváme se s tímto smutným faktem. Vždyt značná část Alp byla v 8. stol. po Kr. osazena Slovy, kteří rozšířili svá sídla až k řece Travně, Vysokým Taurům do východního Tyrolska a ke střední Soči až daleko do Furlandska. K hlubšímu prozkoumání problému slovanského a českého pod tímto novým zorným úhlem se ještě vrátíme.

Prameny čerstvé divoké horské síly v Evropě vyvěrají mimo jiné na poloostrově skandinávském. Síla tato, nejsouc v prvo-

počátku zachycována a koncentrována, řítí se a ničivě rozlévá po ostatní Evropě. V 9. stol. po Kr. jsou to jednak germánští Vikingové dánští, jednak pirátští divocí Normané skandinávští, kteří přímo lavinově zaplavují ostatní Evropu, takže se zdálo, že nastává nové stěhování germánské ze severu na jih. Pronikali až do Černomoří a do říše byzantské. Oni jsou též prvními objeviteli Ameriky, vniknuvše sem přes Island a Gronsko. Vše musí ustoupiti jejich elementární síle. Zapadají také do rozbledých plání ruských, do mělkého prostředí slovanského, a kolem nich krystalisují se první ruská knížectví, zvaná varjažská (Varjagové a Normani). Kolem roku 850. zakládají Askold a Dir knížectví v Kijevě a Rurik v Novgorodě. Severní Novgorod s knížaty Olegem a Igorem opanovávají jižní Kijev a vytvářejí jednotný stát, Rus, kterýmžto termínem byly označovány varjažské vojenské družiny po příkladě sousedních Finů. A kletba této nemožné nížinné posice ruské, formující ruskou duši, doprovází Rusko celými dějinami až podnes, vytvářejíc z ruských lidí hromadu písku, neschopného bez náslíhého formujícího sevření vytvořit mohutnější stavbu vyšší organisace.

Jeden proud normanské lávy přelévá se též na půdu francouzskou. I zde jsou nuceni jim ustoupiti. Jeden z posledních Karlovců, Karel Pošetilý, postupuje jim r. 911 kraj na dolní Seině, jenž nazývá se pak Normandií. Přijímají křest a pod žářem francouzského slunce slévají se s Franky. I oni přispěli k vytvoření onoho ohniště, které po několik století zahřívalo a osvětlovalo ostatní Evropu a své jiskry vrhalo téměř do všech dílů světa.

Jest nepřehlédná řada historických událostí, které se dají vysvětliti tímto novým pojetím, touto teorií o pozvolném sesouvání národů a lidí z prostředí méně příznivého do příznivějšího, kterýžto proces nejmarkantněji probíhá mezi severem a jihem ve větších rozměrech a mezi horami a nížinou v rozměrech lokálnějších. Tyto dva směry se přirozeně vzájemně prolétají anebo jsou modifikovány ještě jinými podřadnějšími momenty. V hlavních rysech však hory s nížinou a sever s jihem zůstávají nejdůležitějšími a nejzákladnějšími činiteli ve vývoji lidstva a ve vytvoření kulturních hodnot. Jak již jednou bylo řečeno, právě ona energie, která oním posunem se uvolňuje, jest to, jež vytváří kulturní statky a dějiny a jež žene společnost kupředu.

Ovšem značnou úlohu ve vývoji lidské kultury hrají též posuny, které možno nazvat posuny sociálními, t. j. přechod z těžších životních podmínek sociálních do podmínek stále lehčích, umožňujících uvolňovati postupně jistou část tělesné energie k vytvoření statků vyšších, statků zásobních a kulturních. Posun tento probíhá buď klidně, normálně bez prudších otřesů, nebo spádnějším bouřlivým tempem ve formě sociální revoluce. Velká revoluce francouzská a revoluce ruská jsou dva nejznámější typické příklady tohoto bouřlivého posunu sociálního.

Tyto dva momenty, sociální a geografický, jsou ve skutečnosti promíšeny tak, že zběžnému pozorovateli zdá se být skutečnost neproniknutelným pralesem, z něhož se nemožno vyplésti.

Dějiny ranného starověku a ranného středověku nejsou dostatečně osvětleny, aby mohly sloužiti za přesvědčující doklad k jakémukoli teorii. Víme-li, že Indoevropané, tedy dnešní obyvatelé Evropy a západní polovice Asie přicházejí z končin mezi mořem kaspickým a Pamírem, nemáme tušení, jak byli v tomto prostoru rozloženi, kteří kmenové sídlili v horách, kteří v nížině. Pro vysvětlení kulturního ohniště římského máme také nedostatečná data. Mnohem důrazněji můžeme hájiti svoji teorii doklady branými z dějin dobové i místně nám bližších.

Příčiny kulturního vzplanutí na poloostrově Pyrenejském,

v severní Itálii a ve Francii jsme již naznačili. Španělsko, osvěženo čerstvou germánskou krví Visigotů, chystá se k rozmachu, který v 16. století skutečně se dostavuje. — Severní Itálie nebo-li Lombardie a Toscana, osvěžená též barbarskými germánskými Ostrogoty a Langobardy a stejnoměrně z okolních horstev doplňovaná, byla přímo předurčena k tomu, aby hrála důležitou roli jak ve středověku (sláva italských měst v 10. a 11. století: Pisa, Janov, Benátky, Milán, Florencie), tak i v době moderní, neboť italský sever (Piemont) to byl, jenž sjednotil rozdiobenou Itálii v jednotné království. Itálie jižní v 11. století jest v rukou všudybylných Normanů, kteří vytlačují odsud poslední zbytky panství řeckého. Francie nemohla nepocítiti přítomnost takového národa, jako byli Normané (= lidé severu). Uvolněná jejich energie vyblýjela se v odvážných výbojích, vedených na všechny strany a hlavně do Anglie. Vilém normanský totiž poráží u Hastingsu r. 1066 Anglosasy a zmocňuje se celé země. Anglie a celé západní pobřeží francouzské, přimykající se k Normandii, jest spojeno pod normanskými krály anglickými. Nepřirozenost tohoto spojení byla zřejma. Soustředná síla Paříže projevuje se již tehdy. Normandie a ostatní kraje získává Kapetovec Filip II. francouzský, čímž přirozenému kontrastu mezi Anglií a Francií jest dán politický výraz.

Jako Rusové jsou vystižným typem národa nížinného, tak Normané (dnešní Norové) jsou nejlepšími representanty lidí horských, lidí tvrdých, individualistických, poněvadž hory vytvářejí jedince zvyklé spoléhati sami na sebe, lidí zocelených bojem s přírodou, lidí se zvláště silně vyvinutým asociálním centrem mozkovým, neboť příroda je nutí ke stálému přemýšlení. Tento charakter normanský se projevil v Anglii záhy. Normanská šlechta vynucuje si na králi t. zv. velikou chartu svobod již r. 1215. Zároveň pro shromáždění veliké rady zdomácňuje název parlament, který se znenáhla stává pravidelnou institucí.

II.

Mocně projevuje se odpor severu vůči jihu v otázce náboženské. Racionalistického severana, více puritánsky založeného, nikdy nemůže uspokojit náboženství nebo bohoslužbu, jaká hoví povrchnějšímu, formálnímu člověku jižnímu nebo nížinnému. Odpor severu vůči rychleji žijícímu jihu projevuje se nejradikálněji a nejdříve na půdě anglické. John Wiclif z university oxfordské jest mluvčím tohoto odporu. — Druhé místo, kde projevuje se odpor vůči formálnímu jihu, jsou Čechy. Čechy vlastně jsou na rozhraní těch dvou světů, jež vytvářeny jsou jihem a severem. Přičadíme-li k tomu ještě rozhraní západu a východu, jež také Čechami probíhá, tu Čechy skutečně se nám jeví jako osa Evropy, od jejíhož skřípotu nám mnohdy krev v žilách tuhla. Representantem severu jest u nás chudý, horský jihočeský kraj, který ve své uzavřenosti vytváří jakýsi reservoár síly, jež v momentech přílišného napětí protrhává hráze a rozlévá se překotně po okolních nížinách. Takový moment nastal po Husově konfliktu s tehdejšími světem. Hus, representant jihočeského puritanismu (zdůrazňuji jihočeského, poněvadž podle mého pojetí nížinný člověk není schopen podobného ideového zaujetí a tvrdé důslednosti) uvolňuje právě ony hráze jihočeské náhorní kotliny a umožňuje, aby zdravý proud pravé české energie, během století zde zadržené, rozlil se po nížinách československých i německých.

O sto let později přeskakuje odpor vůči jihu z Čech do horstředoněmeckých, které vůbec v dějinách německých hrají důležitou roli. Úlohu Husovu bere na se Luther, ze středoněmeckého podharzského městečka Eislebenu; ve Švýcarech pak Zwingli z kraje svatohavelského. Západní Evropa se znenáhla stěpí na katolíky a protestanty. Sever a střed Německa a horské okruhy jižního Německa, pak celý poloostrov Skandináv-

ský a Jutský odvracejí se od Říma, dávajíce zjevně na jevo svoje seveřanství. Ve Francii pouze přímořský sever, prosycený více krví germánskou v picardském kazateli Kalvinovi, reaguje na události v severní Evropě, jinak se zde zcela přirozeně téměř nic nehýbá.

I Jednota česko-bratrská může sloužiti na podepření theorie o lidech horských a nížinných. Vzniká na Žambercku v Horách Orlických (Kunvald u Žamberka) a šíří se po česko-moravské vysočině dále do Čech a na Moravu.

Důsledkem rozstoupení se Evropy na dva protivné světy, katolický a protestantský, nastal vyrovnávací zápas, jenž v dějinách jest znám pode jménem války třicetileté. Sever sráží se s jihem. Normanská záplava ze Skandinávie a Jutska spouští se opět na kontinent, ovšem již v organizovanější formě, pode jménem Dánů a Švédů.

O 10 let později dochází k nové bouři, sice lokálnějšího rázu, ale stejně významné, k válce švédsko-polské. Poláci ze svého nížinného původu nesou nejvíce charakteristických znaků, a jest tudíž přirozeno, že upadali do stálých konfliktů se svými sousedy, ani nížinné Rusy nevyjímaje, kteří ostatně promíšením se skandinávskými Normany, s Fíny, baltskými Němci, s uralskými, krímskými a kavkazskými Tatary mají v sobě přece trochu tvrdšího žívu horského. Nejmarkantněji se projevila tato ryze nížinná povaha polská při dělení Polska.

Nejvyšší horstvo světa, Himalaja, nepřestává ani v středověku sopliti lidskou lávu na pláně asijské a evropské. Celá západní Asie posunuje se při nárazu sesouvajících se kmenů z podhoří himalajského. Tak v polovici 6. století po Kr. posouvá se divoký kmen původu turko-tatarského, Avari, ze západní Asie do nížin uherských, nastupující tak po odtáhlých Longobardech. Nejvíce ovšem tímto přesunem trpěli Slované, kteří stávají se otroky této divoké horské síly. Tento náraz stmelil poprvé rozdrobené Slované alpsko-panonské v říši vedenou Němcem Samem, odněkud z franckého středohoří. Pískovitá nížinná povaha slovanská ovšem nepřipustila, aby stát tento po zmírnění vnějšího tlaku a smrti Samově nerozpadl se opět v svoje částečky a nedostal se v područí žívu silnějšího, tvrdšího, Avarů. Teprve pomocí bavorskou organizují se znova a vytváří se tak národ slovinský. Dnes máme v Alpách po nich jen trosky. Nemohli konkurovat s horskými Němci. Teprve nyní, utužení bojem a pobytem v Alpách a promísení s germánskou krví, stávají se sympatickým národem horským, který v dějinách Jugoslaviie bude jistě hrát důležitou roli.

Další vlnou, jež valí se od Himalajů do nížin evropských, jsou kolem roku 900. po Kr. Maďaři. Jiná záplava z Podhimalajů snáší se okolo r. 1200 pode jménem Tatarů.

Ani na kontinentě americkém neschází doklady pro naši theorii člověka horského a nížinného. Válka severu proti jihu z r. 1861 již ve svém názvu naznačuje tento odvěký kontrast, který vytváří dějiny a žene společnost kupředu.

Nemluvil jsem ani o kulturním ohnisku čínském a indickém, ani o horském ostrovním individualistickém charakteru Japonců, hrajících v Asii podobnou úlohu jako Angličané v Evropě.

III.

Člověk horský. Horské podnebí nevykonává vliv pouze na člověka. Vše organické jest horami determinováno. Vzpomínám si s vděčností na dílovedoucího jedné jihomoravské parketárny, který při prohlídce továrny neopomenul nás (snad s hrdoostí, jsa sám z hor) upozorniti na křiklavý rozdíl mezi stromem z hor a z nížiny. Kmen stromu horského, větrem a chladem vybičováný, má buněčné vrstvy tak těsně a hutně na sebe natlačeny, že se zdá být z kamene. Štihlá pružná forma jest toho důsledkem. Dřevo z těchto kmenů jest nej-cennější. Jak kontrastuje proti tomu strom nížinný, který při-

padá jako vypasčený, měkký, pivem nasáklý buržoa s důstojným podbradkem a břichem. Několikanásobná tloušťka, řídkost tkáně téměř sněhobílá, nepružnost a měkkost charakterisují aspoň z hruba tohoto buržoa říše rostlinné. »Méněcenný materiál,« poznamenal náš průvodce a odvrátil se stranou.

Jest sice podstatný rozdíl mezi primitivní organizací stromu a komplikovanou organizací člověka, který stojí na vrcholu a má steré prostředky ke zmírnění přírodních vlivů, které ho činí méně schopným ke konkurenci s člověkem přírodou nezhyčkaným, s tvrdým člověkem horským. Přes to však nutno připustiti, že i u člověka vykonává příroda vliv na skladbu buněčnou, což se odráží potom i v konstrukci tělesné i duševní.

Které momenty mohou vykonávati vliv při formování člověka horského? Horské podnebí klade v prvé řadě mnohem větší požadavky na jednotlivce než na celek. Horský člověk stává se individualistou již proto, že horské hřebený oddělují od sebe jednotlivé skupiny lidské, někdy téměř nedostupné. Jest mnohdy odkázán úplně sám na sebe, veda každodenně urputný zápas s méně příznivou, nemazlíci se přírodou, která vychovává zde tak lidi tvrdé, houževnaté a neohrožené. Uzavřená údolí s nebetyčnými vrchy zúžují sice jeho obzor, ale tím více soustřeďují jeho práci a budí smysl pro realitu. Jeho povaha nerozředne nikdy do šířky a dálky; pouze nad ním klenc se obloha, tedy tam vzepne se jeho šije, tam bude toužit růst. Častější samota a úpornější zápas životní nutí ho více k přemýšlení, takže asociální centrum mozkové bude se vyvíjeti rychleji na úkor jiných schopností, zvláště na úkor smyslu estetického. Důležitou roli v horském prostředí hraje větší řídkost vzduchu, tedy snížení teploty, zpomalení života, zmírnění vlnění životního. Vše roste pomaleji, ale tím důkladněji, poněvadž tvrdý život horský toho vyžaduje. Důkladnost a opravdovost jest zvláště specifická vlastnost horského charakteru. Zpomalení celého životního toku odráží se též v částečné těžkopádnosti v myšlení. Z toho právě vyplývá ona opravdovost, ona důslednost a ideová houževnatost i konservativnost. Těžko formuje se horský mozek, ale co se do něho vryje, to jest vepsáno trvale jako v kameni. Horský člověk, zocelený přírodou, nezná sentimentality, jest více rozumově založen. U národů se zachmuřeným, mlhavým podnebí anglickým neb norským zeslabuje se estetický cit na minimum, takže lidé tito dělají dojem myslicích strojů. Tím více však mají horší lidé smysl pro pořádek, pro ekonomii, skromnost, střízlivost a střídmost, jež nejlépe zračí se u národů skandinávských, vyplývá nutně ze zmírnění životního toku a rozkvyu. Hory vytvářejí tedy z člověka individualistu přírodou zeleného, více v sebe uzavřeného, těžkopádně opravdového a konservativního, více racionalistického než citového, a tudíž také vytrvalejšího, houževnatějšího. Za typ horského národa mohou sloužiti v prvé řadě Norové, pak Švédové s Fíny a Dánové, k nimž se řadí jim příbuzní Angličané, severní a přímořští Němci a Holanďané se sousedními belgickými Vlasy, kdež funkci hor vykonává divoké moře severní, bičující neustále pobřeží a prudkou výměnou vzduchu paralyzující extrémní tepelné, obvyklé ve vnitrozemských nížinách. My, jsouce na hranicích severní a jižní oblastí, kolísáme mezi těmito dvěma světy, k čemuž ještě přistupuje vliv orientu, který se naší půdy též dotýká. Naše seveřanství a horský charakter nejjasněji projevili se husitstvím jihočeským, jehož příbuznost s anglickým puritánstvím a racionalismem jest známa. Hus a Žižka se svými nadšenci pro ideu a pravdu mohli být pouze lidmi horskými a mohou být uvedeni jako typičtí jejich reprezentanti. (Jiný příklad: Chodové.)

Člověk nížinný. Co energie může býti uvolněno, když horský člověk spouští se do nížiny! Jak nepoměrně snadný jest život zde! Hustý vzduch a tudíž i více kyslíku způsobuje —rychlejší spalování v organismu. Také sluneční energie

mnohem účinněji působí, nutí vše k rychlejšímu, překotnějšímu růstu. Rozkvy životních vln dosahuje zde největší šíře. Nejdruždivější barvy, tony a vůně doléhají na naše smysly, takže nezbyvá ani času ani energie vše to v ústředním nervstvu řádně asociovat; to značí, že odvykáme přemýšlet a pouze cítíme. Smysly naše přestávají býti prostředky a^o stávají se cílem, přestávají býti služebníky a stávají se pány. Nížinný člověk neobtěžuje příliš asocičního centra mozkového, poněvadž ho příroda k tomu ani příliš nenutí, a v záplavě smyslových dojmů a kypícího života nemá na to ani příliš kdy. Vše sklouzá pouze běžně po povrchu, nezabývá se jádrem, vše se vybíjí a vyžívá ve formě, která v nížině slaví triumfy. Nížinný člověk, zhyčkaný přírodou, ztrácí individuální vyhranění, slévaje se v jednotnou masu nebo rozpadává se v jemný písek, který pak pouze energií zvenčí držen jest pohromadě. Když tlak povolí, rozpadává se opět v jednotlivé skupinky, nikdy ne však v individua, poněvadž jako jedinec jest již nemožný. Duše jeho jest rozbředlá jako příroda kolem něho. Smysl pro pořádek a pro organizaci následkem oslabení asocičního centra mozkového a následkem své písčité povahy nemá. Proto není také způsobilým ke stavbě států. Organizaci, kterou snad vytvoří, nedrží vnitřní síla, nýbrž musí být držena pohromadě jakoukoli silou zvenčí (despotie, tyranie, diktatura a p.). Naproti tomu organizace lidí horských jest vlastně stavbou kamennou, při níž jednotlivec jest skutečným kvádrem. Vše drží pohromadě svojí vlastní silou. Organizace však lidí nížinných jest stavbou z písku, který musí býti vpraven do těsnících forem, aby vůbec mohl býti stavbou. Praskne-li forma, rozpadá se vše opět v hromadu. Nížinný člověk má též přirozeně větší přilnavost společenskou než člověk horský, který jest chladnější a uzavřenější. Nese to s sebou také více přibližující teplé podnebí nížinné a studenější, více oddělující charakter hor. Dalším důsledkem jest uhlazenost, společenská konvenčnost až čirý formalismus. V nížině člověk dokončuje svůj vývoj, proto tolik prázdných slupek bez jader možno nalézt v nížině, které parazitstvím udržují se při životě. V nížině, kde člověk všechnu spásu čeká zvenčí, nemaje dosti odvahy spoléhati individualisticky na sebe, a oddávaje se osudu anebo nanejvýše utíkaje se ke lsti, v té nížině práce není již rozkoší jako u lidí horských, ale nutným zlem, jež ztrpčuje život. Příživnictví všeho druhu stává se rozšířenou formou života. Vždyt příroda je sama tomu učí. Bezideovost, bezzásadovost, neopravdivost jsou nutné důsledky nížinné malátnosti a zhyčkanosti. Důsledkem — zvýšené citlivosti a citovosti na úkor jiných schopností vytvářejí se z nížinných lidí bytosti nanejvýš jemně esteticky založené s bohatým uměleckým nadáním. Jest to zcela přirozeno. Vždyt v nížině člověk se úplně vyžívá, dovršuje svoje dílo, a vrcholem lidského snažení nemůže býti nic jiného, než krása, ať při kráse formy nebo kráse myšlenky. Člověk horský a člověk nížinný se vzájemně doplňují, stojíce na dvou protívých pólech lidského vývoje. Člověk horský, pln svěží energie, jest na počátku vývoje, čekaje na příležitost, jak by energii svou proměnil v kulturní statky. Spouští se do nížiny a uvolněnou energii dává k dispozici právě k vytvoření těchto hodnot. Splniv takto svoje poslání, stává se člověkem nížinným, který buď odumírá nebo návratem do hor prodělává tentýž proces znova. Lidé nížinní prožívají tedy poslední fáse vývoje, jsou jaksi dovršením lidského snažení a touhy. Nížina jest rumištem lidské kultury, jest místem, kde z rozkládajícího se lidstva vylupuje se plod lidské kultury, jehož jádro, padnouc do příhodné půdy čerstvé, vzrůstá v nový strom kulturní. V horách vyvěrají praménky zdravé, dravé energie lidské a slévají se do nížiny jako do svého moře, jež je jejich cílem. Jedině tam možno očekávati kulturní záření, kde může nastati toto proudění lidské energie. Obojího jest stejně potřebí k zdárnému vývoji jednotlivých

lidských skupin, jak hor tak nížin. Má-li některý národ pouze hory, odtéká jeho lidská energie do nížiny cizí. (Švýcars.) Má-li pouze nížiny, živoří malátně, jsa odkázán na přítok cizí horské energie. (Rusko, Maďarsko, částečně i Polsko.)

IV.

Vývoj lidstva děje se z hor do nížin, od severu k jihu, tedy od míst většího přírodního odporu k místům se snažším životním zápasem, kde velká část nahromaděné energie horské může býti uvolněno k vytvoření konečných plodů lidských, lidské kultury. Nížina jest tedy jakýsi kadlub, v němž slévají se všechny kulturoplodné prvky a síly k vytvoření onoho nejvyššího, co lidstvo může a čemu říkáme kultura. A prvky a síly ty dodávají okolní horstva, která ať již pouze z mechanických příčin či z neznámých ještě příčin jiných, jsou oním zdrojem lidské energie, jež v nížině se uvolňuje a přetváří v kulturní statky.

Velhorstvo himalajské, nejvyšší horstvo světa, jež vychrtilo na Asii a na Evropu nepřehledné, milionové zástupy lidstva s příslovečnou asiatskou prudkostí a divokostí, t. j. s tak překypující náplní energetickou, může býti považováno za nejvýdatnější a nejdůležitější prameniště lidské energie na kontinentě euroasijském v posledních tisíciletích. Vždyt celé téměř známé dějiny tyjí z této zásoby od Babyloňanů, Číňanů až po dnešní doby. Pro Evropu má lokálnější význam ještě poloostrov skandinávský, trochu Středohoří Německo-české, Alpy pro doplňování nížiny hornoitalské, Pyreneje pro napájení nížiny aragonské a Karpaty pro zavlažování nížin podunajských.

Z nížin nejpůsobilejší ke kulturnímu vyzářování jsou nížiny poblíž moře s pravidelným koloběhem vzduchovým a vodním.

Jest to v prvé řadě nížina francouzská, která svým soustředěním v pařížském centru jest uváděna za vzor. Středohoří francouzské s nížinou Rhónskou vystupuje však v dějinách přes to jako separalita, odlučující se od pařížského centra (Burgundsko, Provence).

Na poloostrově Pyrenejském vystupuje do popředí nížina řeky Ebro, která vytváří centrum nebezpečně konkurující s malátným odumírajícím vnitrozemským Kastilskem. Nížiny řek Guadalquivir a Tajo mají též za sebou svoji historii. Ovšem energie visigotských Germánů již jest strávena a zprahlý poloostrov čeká na novou záplavu.

Ideální posice nížiny Lombardské osvědčila se v dějinách již několikráte. A dnes vlastně jest basí celého italského království. Lombardský Piemont sjednocuje Itálii. Lombardie pracuje za ostatní vyprahlý poloostrov.

Jdeme-li dále na sever přes Alpy, tu narážíme na významnou nížinu rýnskou zachycující energii jednak z Alp, jednak z německého Předhoří prýšící. Do velké nížiny německé s berlinským centrem dodává energii jednak Středohoří československé, jednak chladnější Pobaltí. Tak ideálního koncentrování, jakého docílila Paříž, nemůže Berlín tak snadno dosáhnouti, poněvadž Německé Středohoří drobí zemi na celou řadu uzavřených okresů a odděluje severní Německo od jižního, vytvářejíc tak odvěký kontrast pruskobavorský, stupňovaný zvláště napětím severo-jížním.

Velkou nížinu ruskou stihá ten tragický osud, že nemá dostatečně horstev k zavedení onoho přirozeného proudění, jež podle našeho pojetí jest potřebí k vytvoření kulturního ohniska. Přicházejí v úvahu pouze Ural s Kavkazem, poněvadž vypulnina středoruská a volžská mají pouze charakter náhorní roviny bez řádného spádu. Pohoří Jaila na Krimu má pouze lokální význam. Fakt tento, byť smutně tragický, zůstává hrozným otazníkem budoucnosti ruského národa. Dějiny Ruska nebyly dosud ničím jiným než výmluvnými doklady naší theorie. Rusové, národ nížinný, nejsou způsobilí k vyššímu organickému růstu, k vytvoření organismu třetího stupně, organismu státního.

Rusové, tot nížinný písek, který pouze za pomoci svírajících forem může vytvořit vyšší stavbu, vyšší jednotku. Když tlak formy pomíjí, rozsype se opět v nepravidelné hromádky. Ruský člověk, jako každý nížinný člověk, jest přirozeným anarchistou. Anarchistický odpor vůči jakémukoliv organizačnímu tlaku odpovídá přesně našemu pojetí nížinného pískového člověka. Rusové jako typ nížinného člověka, potřebují nutně ke své existenci doplnění člověkem horským. Nemají-li sami svých horských lidí, musí připustit pronikání žilů cizích. Jednou jsou 40 Normané, po druhé Tataři, po třetí baltští Němci, po čtvrté židé a říšští Němci, kteří tvoří kostru ruskému státu. Rusové sami jsou příliš nížinně měkkí a sypcí, než aby mohli sloužit za pevnou báň pro stavbu ruského organismu. Rusko musí zůstat měkkýšem, nemajíc nepřízní přírodní možnosti povzrásti se samo svojí vlastní silou k vyššímu dokonalejšímu kmeni obratlovců. Pouze posun sociální může trochu vzpružit a osvěžit organism ruský. S energií takto získanou se však dlouho nevystačí, takže příslovečná ruská pasivnost zůstane i nadále příznakem, ploužícím se nad rozdílnými a neohlednými plány ruskými.*)

Tuto kletbu výhradně nížinného charakteru přinesli si i ostatní Slované do svých nových sídel na západě a na jihu Evropy. Zde však naráželi na tvrdé horské národy germánské neb turecké a rozráželi si svoje měkké lebky v nerovném boji počátečním. Po ztrátách přímo katastrofálních ztvrdla konečně jejich kostra a životem v horských krajinách zocelila jejich povaha. Mísením s horskou krví nepřátelskou doplňovali a přetvořovali pomalu i svůj nížinný charakter. Stávali se z nich znenáhla lidé horští, schopní nyní pravidelného vývoje.

Do střední Evropy počínají pronikat Slované počátkem 5. století. Z Povolsí postupují na západ a na jih. Zaplňují nížiny v zemích sudetských a v Podunají. Znenáhla prosakují až na jih Evropy, až do samého Peloponnesu. Nejlepší podmínky k svému vývoji nalézají v Podunají (říše Samova, Pannonie, říše Velkomoravská) a byvše odsud Maďary vtačeni do hor (Karpáty, Alpy), počínají se rozvíjet v kotlině Sudetské a balkánských nížinách přídunajských (Chorvatsko, Srbsko).

Čechy jsou ideální, do sebe uzavřeným celkem geografickým, který svojí soustředností podobá se Francii. Tato šťastná poloha geografická jest jediné příčinou, že nížinný živel slovan-
ský udržel se zde v moři okolního Německa a že během století pronikáním více do hor mohl svůj nížinný charakter přizpůsobit horskému charakteru německému a tak ujít osudu Slovanů polabských. První takový mocný projev horské nespoutané síly české jest jihočeské husitství. Ačkoliv v jižních Čechách v Českomoravské Vysočině, v horách Orlických a Karpatech má živel český již jakási prameniště horské síly, která ovšem nesmí se příště provalovat do nížiny v cholerických elementárních ničivých výbuších husitské záplavy, nýbrž v pravidelném a stálém koloběhu přirozeného, klidného doplňování, přece okrajová nejdůležitější horstva jsou stále českým živlem opomíjena. V tom jest naše slabost v Čechách a zvláště na Moravě, že nemáme svého vlastního horstva, jež by dodávalo do nížiny silného horského člověka. Nejmarkantněji se jeví tento náš nedostatek na Moravě. Sever Moravy a rozsáhlé okresy na Českomoravské Vysočině jsou německé. Nížiny jsou

*) Bylo mi mými přáteli namítáno, že přece Rusové i Poláci mají celou řadu významných osobností, jejichž díla přešla v majetek celého kulturního světa. Ano, ale nesmíme zapomenout, že většina těchto silných jednotlivců vytvořila svoje dílo v Rusku, nýbrž za hranicemi, povětšinou v Paříži nebo ve Švýcarech, což podpírá opět jenom moji teorii. Francie a Švýcarsko byly vlastně druhou vlastí Rusů a Poláků. Ve Švýcarech a ve Francii organisovaly se téměř všechny revoluce polské i ruské, odtud zaznívala nejbojovnější hesla revoluční, zatím do Polska a Ruska potácelo se v pasivní malátnosti.

však převážně osazeny nížinnými Čechy (resp. Moravany, jak si říkají), kteří zde z nedostatku českého horského doplňku živoří. Potvrzuje až příliš výmluvně naši teorii, když připomeneme, že téměř všechna města a nížiny pomoravské, ač vpravdě úplně české, byla před válkou úplně v rukou německých, v rukou nepatrně německé kolonie, lidí to veskrze ze severomoravských hor příšlých. (Úplná analogie s poměry ruskými, kde milionový národ dal se administrovat tlupou normanských nájezdníků ze skandinávského severu.) Stačil jeden den politického převratu, aby všechna tato města rázem úplně se počestila. Zde se nejvýmluvněji projevil nížinný člověk, zde možno jeho charakter nejuspěšněji studovati. Ačkoliv utápi se zde lidé v pověrečné středověké temnotě, přece jižní Morava jest baštou komunismu. — Na Slovensku je zcela opačný poměr než v zemích českých. Vpádem maďarským před 1000 lety byli podunajští Slované zatlačeni do okolních hor, do Alp, do Karpat a do jižního Krasu. Alžští Slované (dnešní Slováci) těžko vzdorovali horské síle německé. Karpatští Slované byli šťastnější. Nenarazivše na žádného tvrdšího protivníka, konservovali zde svoje slovanství, přijímajíc aspoň částečně horský charakter. Maďarská, nížinou oslabená krev osvěžovala se horskou energií slovenskou a sedmihradskou. Dnes, kdy veškerý přítok této zdravé horské síly byl se všech stran podvázán, stává se Maďarsko státem ryze nížinným se všemi toho důsledky. — Slované jižní neustálými zápasy s Turky a pobytem v horách nové své vlasti ztuhlili též svoji měkkou slovan-
skou kostru. Meziříčí drávo-sávské zdá se být předurčeno k tomu, státi se jugoslávskou Lombardií, ohništěm jihoslovanské kultury. Nevýhodou ovšem jest otevření vůči Maďarsku, což znamená ani tak velké nebezpečí pro Jugoslavii jako pro Maďarsko. — Ze Slovanů přestávají být tedy národem výlučně nížinným Čechoslováci a Jihoslované (nepovažujeme-li Bulhary za ryzí původní Slovany). Poláci sice získáním Halicé nemusí též býti považováni za národ úplně nížinný, ale v poměru k ostatní zemi jest tato horská plocha minimální, takže není neoprávněna obava, že nestačí na nasycení celé země. Rusko vychází z tohoto nového pojetí dějinného stejně beznadějně, zvláště když nyní nejcennější části říše se oddělují k samostatné existenci. Ztráta pobaltských provincií a Kavkazu situaci národa ruského ještě více zhoršuje, neboť provincie tyto dodávaly nejlepší a nejsympatičtější lidi pro administrativu Ruska.

Resumují: Nezákladnější snahou každé organické buňky jest růst a prospívat, t. j. disponovat co nejvíce energií. Toutéž snahou hnán jest huněčný stát: člověk, toutéž snahou hnány jsou celé lidské skupiny, jakkoliv organisované. To žene je k vyhledávání stále menšího odporu, aby jim k dispozici zůstalo energie co nejvíce. Toho se nejučinněji dosahuje buď posunutím z hor do nížiny nebo ze severu k jihu. Energie tak uvolněná slouží pak k vytvoření statků kulturních, vrcholných produktů lidských. Dějiny lidstva jsou tedy dějinami těchto posunů. Kulturní ohniště pak zazáří jenom v těch nížinách nejjasněji, kam svažují se všechna okolní horstva, dodávajíc sem všechnu svou energii. Pouze onen národ může být dokonalým národem kulturotvorným, jenž má oba tyto základní činitele: hory s nížinami. Hory a nížiny jsou jako dva póly, mezi nimiž se pohybuje život lidstva. Člověk horský a člověk nížinný jsou dva extrémy, mezi nimiž se pohybuje charakter člověka. Národu českému jest potřebí více lidí horských a tudíž také více hor. V tom je naše záchrana a naše zajištění do budoucna. Musíme přestat býti výhradně národem nížinným, musíme vytvořit nový typ Slovanstva, Slovanstva tvrdého, horského. Tím zachráníme sebe, tím prospějeme také svým slovanským bratřím, tím získáme sympatie Slovanstva i mezi národy ryze horskými, hlavně Angličany a překleneme aspoň trochu propast mezi evropským západem a východem.

Politika

Proč nejsem komunistou?

(Anketa.)

Richard Weiner:

Složil jsem si slib, že odpovím co nejstručněji, ale tu také už jsem si uvědomil, že formulace otázky je tomu velkou závadou, protože žádá odpovědi motivované a nikoliv — jak to u anket obvykle bývá — pouhého resumé osobní situace vůči položenému problému. Nuže, mám strach, že by se mi motivovaná odpověď zapředla přespříliš. Uchýlil jsem se proto k stylistickému úskoku, jenž mi snad bude prominut. Budete za to odměněni něčím, co není k zahzení: stručností. Nenapiši, proč komunistou nejsem, nýbrž kdy se jím stanu.

Stanu se komunistou, až mi někdo povoláný ukáže, že ani včely a mravenci v komunistických kolektivitách vždy nežili a že, dospěli-li k nim, dospěli k nim revolucí či, chcete-li, evolucí, to jest v obou případech aktem volným a nikoliv puzení temnými nám příčinami fyziologickými a anatomickými, jejichž imperativního nátlaku individua druhu člověk v historických dobách nikdy nepocitovala. Lidský sklon ke komunismu, sklon instinktivní, neuplatňoval se u člověka nikdy v okruhu přesahujícím rodinu, t. j. p o k r e v e n s t v o, ale i tu je na snadě otázka, není-li to, co nazýváme citem rodinným pouhým atavismem z primitivních dob, kdy solidarita rodinná byla čáhou obrany v zápase jedinců. Jest jisto, že cit rodinný a solidarita rodinná jsou v úpadku. A jsou v úpadku proto, že s postupující civilizací a masinismem se položení izolovaného v boji o existenci stalo snažším, či aspoň méně exponovaným.

V Číně, pokud žila životem exklusivním, to jest pokud neměla žádných styků s civilizací západní, nebyl společenskou buňkou jedinec, nýbrž rodina, v níž jedinec mizel. Všechno čínské zřízení lze svést na zřízení rodinné. Společenský a státní individualismus čínský je v počátcích. Není náhodou, že počátky ony spadají v jedno s vznikáním západních civilizací, jejichž vývoj utvrzuje spíše domněnku, že lidská povaha má k individualismu větší sklon než ke komunismu. Proto také vědí ruští bolševici velmi dobře co činí, dávají-li své čínské propagandě formu boje proti cizákům. Jejich cílem není nic jiného, než přimět Čínu k nové exklusivitě, která je lehčí živnou půdou pro komunismus než Čína korumpovaná civilizací západní. Stará exklusivní Čína poznala ostatně komunistické experimenty ve velkém rozsahu. Poznala je, protože byla zbudována na zřízení okopírovaném přesně na rodině.

Budu tedy komunistou, až mě kdo povoláný přesvědčí — či zkrátka: až budu přesvědčen — že přechod od individualistického instinktu ke komunistickému je možný také jinak, než chmurným a trvalým terorem. Pak uvěřím, že úžasný úpadek výkonnosti, konstatovaný v sovětském Rusku, jest pouhou náhodou a nikoliv přirozeným následkem prabytnosti onoho přechváleného druhu zvaného »člověk«, jenž koná jen tehdy užitečně funkci kolečka hodinového stroje, kyne-li mu naděje, že jeho výkonnost, zdatnost a důmysl učiní ho kolečkem nejen užitečným, nýbrž také a hlavně uspokojeným ve všech oněch přirozených

sklonech materiálních a mravních, jež komunismus prohlašuje. — Ostatně, kam až by byl dospěl onen konstatovaný úpadek výkonnosti v sovětském Rusku, nebýti sebezáchovného pudu individuí, odsouzených k nerovnému zápasu s okolním světem, jenž, vzhledem k moderní civilizaci, již se komunisté nechťejí vzdáti, je společensky lépe organisován než dnešní Rusko? Proto také vládcové Ruska, kteří žijí v iluzi či ji udržují, jakoby totiž komunismus byl slučitelný s moderní civilizací (jejíž znak jest n a d v ý r o b a), byly volky nevolky přivedeni k zotročení dělníka. (Máme ovšem na mysli dělníky netoliko manuální, nýbrž všechny lidi pracující a tvořící.) Budu komunistou, až komunisté nabudou odvahy říci, že se komunismus nesnáší s náročností lidstva »zhýčkaného« civilizací, nýbrž že vede osudně ke společnosti primitivní, kde jedinec je možný, protože v ní jediné pud sebezáchovy stačí na udržení oné minimální výkonnosti průmyslové, k níž je člověk ochoten, není-li ani nátlaku (t. j. je-li plná osobní svoboda), ani vyhlídka na vyšnutí se, to znamená na možnost ovládnouti méně zdatné.

Nyní však přece jen odpovím, proč nejsem komunistou; komunistou třetí internacionály. Proto, že může jím býti patrně jen tvor, který má sdostatek oně truchle zavilé domyšlivosti, že nevidí šeredné hrůzy, jež číší ze slov takového Stalina či Zinověva, když praví: »V propagandě protináboženské musíme býti opatrní.« Opatrný Antikrist není toliko šerednější Antikrista »neopatrného«, nýbrž zároveň také ubohým zmetkem.

K. T.:

K čemu jsou politické strany?

Mluvíme-li o omezení v politických stranách, nemáme na zřeteli zmenšení jejich počtu. Jisté je přání mnohých, aby schema našich politických stran bylo zjednodušeno. Prozatím zdá se, že vývoj v našem stranictví nesměruje k synthesi, ale ještě k dalšímu tříštění. Jest to nutným výsledkem toho, že naše politické strany neodpovídají dnešním poměrům, a v tříštění našich stranických útvarů jeví se snaha, aby stranické naše formace byly přizpůsobeny novým, poválečným poměrům.

Mluvit o restrinckci v politických stranách znamená uvažovati, zda politické strany naše nemají v našem veřejném a státním životě vliv a místo větší, než jim patří. Čelné postavení stran v parlamentním životě je samozřejmé. Parlamentní systém podmiňuje existenci politických stran a je dán, nesen jejich existencí. Strany jsou sociální nutností moderní společnosti. Tím není řečeno, že jest nutností vše to, co na sebe strhly. Právě tak jako otázka účelné státní správy vede k tomu, abychom zjišťovali, zda na sebe státní správa nepřevzala více úkolů, než které jí přísluší a které je s to prováděti, právě tak je nutno uvažovati o tom, zda naše politické strany nejsou silnějšími formacemi, než je potřeba. Bylo již svého času poukázáno na to, kolik zbytečných úloh bere na sebe politická strana, jaké pak musí vydržovati nákladné aparáty organizační a tiskové. Ze skrovných prostředků, z příspěvků stranických, tyto výdaje na sekretariáty, stranické listy nelze hraditi. Proto každá strana hledá prostředky jinde, a poněvadž zájem stranický je zájmem pro straníka posvátným, zapomíná se často, že se při tom sahá do

kapes druhého. Politické strany strhly na sebe faktickou moc, a taková instituce, která má silnou moc, která může v drobném životě vynucovati koncese, skrývá v sobě vážné nebezpečí, že této možnosti využijí jednotlivci, kteří za těmi účely do strany přišli. Při tom nutno uvážit, že toto nebezpečí je tím větší, že vnitřní činnost strany zahaluje se do velkého tajemství, zakrytého pečlivě před očima veřejnosti; není zde kontroly veřejné. Tyto koncese může si strana tím lépe vynucovati, poněvadž není v našem životě autorit mimo politické strany, které by mohly být korektivem tohoto nezdravého zjevu stranického. Parlament není politickou bytostí, která by žila vlastním, svébytným životem, nýbrž je jenom výrazem a odleskem stran. Podobně vláda netvoří organismus, který, opíraje se o určitou tradici, mohl by v určitých věcech jednati iniciativně, zasáhnouti kriticky do stranického života.

Čím méně je opravdové tradice politického zájmu, tím větší péči musí věnovati politické strany tomu, aby udržely si ve svém okruhu voliče, straníky, aby si udržely vliv i mezi vrstvami indiferentními. Je málo těch, které strana přitahuje svým programem. Ostatní převážnou většinu nutno získati všim, co jí zajímá. Jednoho zajímá dobrá soudní síň v listě, a proto musí býti v listě strany dobrá soudní síň. Jiné si udržuje strana drobnými službičkami, za kterými obcházejí poslanci a senátoři, za které intervenují sekretariáty atd. Jiné vrstvy udržuje si strana tím, že pro ně zřizuje organizace, kde mohou vyvíjeti a vybíjeti svoje snahy spolkové. Čím méně strana poutá své přívržence silou svého programu, tím více musí je hledati a udržovati na místech, které nemají se stranou ničeho společného. Proto dnes v politických stranách máme divadelní kroužky, máme stranické skauty, družiny krojovaných dívek atd. atd. Takovýto široký aparát vyžaduje peněz, které nelze uhraditi z malých příspěvků. Proto strana hledá prostředky jinde nebo snaží se, aby vlivem v hospodářských podnicích nebo i přímým hospodářským podnikáním získala si prostředky finanční. Dnes problém politického stranictví je problém finančních prostředků. Jestliže dosud selhaly všechny pokusy o vnitřní seskupení ve stranách, není to pouze proto, že tyto pokusy neznamenalou novou orientaci, nýbrž také proto, že dnes směr, ideový proud, těžko může pracovati proti politickým stranám, poněvadž politické strany jsou dnes formace stabilní ne svým fondem duševním, ale svým fondem hospodářským, finančním, svými vztahy, kterými udržují velké množství lidí v závislosti na tom či onom kursu politické strany. Jakou roli hrají finanční prostředky ve stranicko-politickém životě, je vidět z akce Práškovy. Málo kdo soudí, že by Prášek byl s to představovati konservativní směr, ale mnohý poukazuje na jednu věc: Prášek má peníze.

Proto, aby politické strany udržely ve svém okruhu straníky, musí vyvíjeti činnost, která neprýští z jejich programového směru, ale činnost — řekli bychom — přenesenou, neustálé službičkování skupinám, skupinám i jednotlivým lidem. Tím se aparát stává nepřehledný, tím zároveň jednotlivci poznávají, jaký vliv má strana, a mnohdy a u nás neřídka použijí této faktické moci strany k svému osobnímu prospěchu. Nedávno znamenaly listy zprávu, že jeden dělnický člen ve vládě Macdonaldově vrátil se k svému původnímu povolání do dolů. To je rys anglický. Padlo u nás slovo o politice z profese. Nelze se stavěti proti honorování veřejné

činnosti, veřejných funkcí. Nebylo by demokratické, aby činnost veřejná byla přenechána pouze zámožným vrstvám. Demokracie nevyklučuje politiku z profese. Demokracii je potřebí odborníků. Odborníkem v politice může se státi u nás mnohý jedině za cenu toho, že se vzdá soukromého povolání. Zdůrazníme-li tuto možnost politiky z profese, musíme zdůrazniti stejně, aby tito politikové z profese byli politiky-odborníky, aby se nedrželi v politickém životě jenom setrvačností, nezískávajíce nových fondů duševních.

Politická strana u nás stala se organizací samoučelnou, která hledá účel sama v sobě. Poněvadž je to anomalie, poněvadž účelem strany nemůže býti samoučelnost její, snaží se naše strany tento stav udržeti tím, že rozšiřují svoje državy, svůj vliv za každou cenu. Bylo by dobře pomýšleti na demobilisaci těchto stranických sil; předpokladem účelné reformy státní správy je vymezení úkolů státní správy. Bylo by dobře revidovati, zda politické strany konají dobře svoji sociální funkci, zda jejich organizační aparát je k tomu uzpůsoben, zda prostě strany vyhovují svému účelu a zda zbytečně nepropadají samoučelnosti proto, že nejsou plně s to plniti svoji vlastní sociální funkci, t. j. uplatňovati vůli voličstva v parlamentním režimu.

Poznáme pak, že bylo by možno zjednodušení stranického života uvnitř politických stran a tím více mohly by se strany věnovati svému vlastnímu účelu. Dosud se více akcentoval prostý vliv, politická moc a potlačoval se politický moment výchovný. Kdyby politické strany věnovaly se svému úkolu, mohly by zjednodušiti, zmenšiti i své náklady hospodářské, mohly by se zúžití na pole své vlastní činnosti a prováděti ji potom lépe než dosud. To je problém restríckce v politických stranách.

Národní hospodář

John Bull:

O slávě bankéřské.

Kdo za posledních deset let se nestal slavným »silným jedincem«, sotva už jím bude. To byla jejich doba. Nejdříve generálové, pak dodavatelé a naposled bankéři. Čím více zákonů, omezujících plebejce a rdousících chudé, tím více silných, kteří je rozráželi. Neboť i u nás platí staré Tacitovo: »Římané mají mnoho zákonů, ale Germáni mají dobré mravy«. Mnoho bezpečnostních opatření a zákazů je příznakem nezdravých poměrů a všeobecného zhoršení morálky. Ale na chytrost lidskou nebylo dosud zákona — vždyť zákony se osvědčují jen pro průměrné lidi — proto tak ohromně roste od počátku války propast mezi silnými, kteří kruh zákonů rozrazili (stát to musel trpět, neboť byl slabší než oni) a slabými, které přimáčkly zákony a ještě více bída státu a těžká bota silných k zemi. Tak vyrostli Stinnes, Bosel, Castiglioni a mnozí jiní. Neměli mstitelů, protože nebylo zákonů, které by se opíraly o spravedlnost a dobré mravy.

Praha byla před válkou zapomenutou a schválně zapomínanou českou vesničkou a po válce je na světo-

vém fóru jen o málo více. Vysoká finance ji skoro nezná. Neměla nikdy přímého spojení se světem a teprve si je namáhavě dobývá. Když Belgie, Holandsko, Švýcarsko, Dánsko potřebují půjčky, mohou je dostat ihned, neboť N. York a Londýn mají denně úplný obraz o jejich hospodářské i politické situaci; k nám však je třeba dříve poslat důvěrníky vysoké finance, aby naše poměry studovali. Proto z menšího prostředí vyrostli i menší bursiáni, spekulanti a bankéři než ve Vídni, v Berlíně a dále na západě. Toho, že opravdu jsme byli kvantitě négligeable, je neklamným znamením ta okolnost, že naše vedoucí banky a bankéřské firmy nejsou židovské a že nemáme bursiána-žida, jenž by byl obdobou Castiglioniho a soudruhů, ačkoli mají židé na burse většinu. Je to však jen taková »havěť židovská, kterou patří vykopnout«, jak říkával Bedřich Fuchs, dokud neztratil nervy a humor a když kupoval od do-
těrných Robitschků Alpinku.

Praotcové bankéřů a bursiánů, peněžoměnci, byli dlouho v opovržení, které jejich synové se sebe setřásli teprve nedávno, když touha po zlatě a penězích stala se tak naléhavou a všeobecnou, že potlačila staré nedbalé zásady aristokratické. Dnes je to řemeslo jako každé jiné a článek v těžkém řetězu hospodářského dění. Co u jiného je hazardní hrou, mrháním jmění a pochybným jednáním, je zde živností, a mnoho výtek by svědčilo jen o tom, že jsme tento nový cech ještě nestrávil. Bylo by zbytečné horšit se, je lépe vzít figuru a podívat se na ni lidskýma očima.

Bankéř Bedřich Fuchs byl pánem pražské bursy a, mají-li bursiáni srdce, i jejich miláčkem. Jeho sláva a pád nejsou tak veliké jako Castiglioniho, ale je v nich nám něco bližšího a vina zde je osudovější.

Stará Praha znala malého bankéře Fuchse jako všechny své sousedy. Věděla, že se těžce probíjel jako komí, ale touha po moci že ho přivedla z chudého domova na Smíchově do proslulé bankéřské firmy Seligovy. Až do války byl bezvýznamným zástupcem některých vídeňských a berlínských závodů. Teprve vlna války a převratu jej vynesla. Ve válce se stal důvěrníkem Pražské úvěrní banky a zvláště vrchního ředitele Tůmy a pak i České agrární banky a jejího vrchního ředitele Svobody. Jako starý Sokol byl orientován ostře nacionálně a angažoval ke konci války svou klientelu vesměs v českých papírech. Tato prozíravost přinesla mu nejen první velké zisky, ale i jméno. Jako finančníka národně spolehlivého použil jej první ministr financí Dr. Rašín při mnohých finančních jednáních a úkolech. Zhostil se jich obratně a jeho sláva kvapem rostla. Jeho ctižádost brzy přesahovala Prahu i hranice republiky. Jeho výbojným plánům i povaze byla však bližší Pragobanka než Živno a proto se této a její politice odcizoval. Známa rivalita (spíše osobní) mezi oběma bankami tuto vzdálenost jen zvětšovala. Bedřich Fuchs byl pánem bursy již při inflační hausse

1920, ale na podzim 1921 přišla první rána, která za dva roky byla počátkem otrěsů. »Lidové Noviny« jej obvinily z účastenství na spekulaci proti československé koruně za mobilisace proti Maďarsku. Bankéř Fuchs žaloval a proces se táhl jako stín. Zatím stoupal na žebříčku slávy. V arbitrážním obchodě na Vídeň vydělal ohromné peníze. Bylo módou spekulovati s Bedřichem Fuchsem a bylo nebezpečno jíti proti němu. Jako kulisier měl možnost přehlédnouti tvoření prvních kursů přímo u sensálů, měl tak rozsáhlé spojení, že bezpečně odhadoval polici na burse a tvořil přímo náladu. Každý chtěl něco vyčísti z jeho lhostejných očí, ale obyčejně marně. Nebyl nikdy sám, měl vždy mnoho přátel, kteří ho potřebovali, ovšem jen pro sebe. Připravil dovedně půdu pro nové emise papírů Pragobanky, na které však dnes mnozí, kteří spoléhali na jeho jméno, vzpomínají s trpkostí a hněvem (Bulhaři, Křížík, Kolínský petrolej, Náhražky a j.) a s ještě horšími ztrátami kapitálu. Šel expansivně do Vídne, Berlína a Paříže. Pracoval v nejužším styku s Castiglioniem, je-
muž pomohl ke vstupu do České banky Union a sám vstoupil do správní rady Depositní banky ve Vídni. Spolu s Pragobankou, Českou agrární a Union založil v Berlíně Československou bankovní Jednotu a na pařížskou burzu zavedl akcie Pragobanky a zároveň se účastnil velké zhodnocovací haussy vídeňské, jež byla počátkem konců jeho slávy i celé Vídne. To bylo v létě a na podzim 1923. Vídeň nechtěla pochopit, že může žít také z vlastní práce a ne jen z útisku (jako kdysi) a z hlouposti (jako po převratu) jiných. A proto když po stabilisaci rakouské koruny v září 1922 ubyl nejpůsobivější podnět pro bursovní obchody, totiž klesající kurs koruny, ale banky byly zařízeny na velké obraty, přišla Vídeň se známou zhodnocovací haussou, která však nevynesla tolik, aby udržela rozsáhlou spekulaci.

Na štěstí měla spekulace ihned jiné tučné sousto: francouzský frank. Fuchs byl tehdy v Paříži a první z Prahy připravil si posice proti franku. Vše bylo velmi dobré. Byl spokojen a odejel na Rivieru. Zatím se dokončoval brněnský proces. Bedřichu Fuchsovi a soudruhům se nepodařil ani jediný důkaz pravdy a Dr. Stránský a Dr. Šelepá vycházejí z procesu vítězně a bankéř Fuchs s těžkou příhanou. Bylo zřejmo, že mnoho lidí, zabývajících se spekulací, ztratilo ethické nitky a že bahno, ve kterém se octli, je zardousí.

Francie pracovala horečně pro svůj frank, ale vše se zdálo marným. U nás šlo celkem málo našich lidí proti koruně, ale v Paříži počátkem března 1924 byla již panika a každý utíkal od franku a kupoval dolary a libry. Zkáza franku se zdála neodvratnou a nic tak jistého jako zisk spekulace. Celkem se odhadovaly spekulacní položky na třicet miliard franků. Avšak osmého března nabídl svou pomoc Morgan a věci měly známý prudký spád: miliardové ztráty spekulace, sta

sebevražd, pád vídeňské Depositní banky, insolvenci Castiglioniho a otřes nervů bankéře Fuchse. Když důvěrníci Depositní banky prohlíželi závod Fuchsův, nealezli, jak oznámil nedávno »N. Wiener Journal«, 150.000 akcií Depositky, které měl mít v depositu jako správní rada. Když bylo zle, chtěl se zachránit, ale bylo pozdě. Pak ihned zamítla vídeňská bursovni komora jeho žádost, kterou podal za svůj vídeňský závod, o vstup na vídeňskou bursu a hned potom Československá bankovní Jednota jako komanditistka vypořádala firmě svůj vklad dva miliony Kč. Bylo zřejmo, že bankéř Fuchs ztratil nejen slávu a vliv, nýbrž i půdu pod nohama. Nyní odešel nadobro a s ním padá i firma, kterou vedl třicet let.

Dovedl nabýt, ale nedovedl udržet. Chyby hospodářské jsou těžké, ale morální úhony ještě horší. Vždyť bursa, bankéřství a spekulace je velmi těžké řemeslo a ať je soudcem kdokoli, je vždy nepříjemno vidět police verso.

Zajímavé jest jen, že v zápase o bankovní politiku vyhrála Živnobanka, že většina akcií Pragobanky utrpěla těžké ztráty a dnes že Živnobanka vede pražskou haussu a Vídeň je jen závistivým divákem.

Literatura a umění

Arthur Ransome:

Trocký jako literární kritik.

Trocký vrátil se do Moskvy ze svého letního pobytu na jihu s tlustou obálkou, plnou posudků o moderní ruské literatuře. Muž jeho duševní energie sotva se mohl dotknouti podobného tématu, aniž by z toho nevyšlo něco zajímavého.

Vzdálen netečnosti k umění, jak ji projevují mnozí z jeho přátel, posuzuje Trocký nynější časové umění jako poslední zkušební kámen sociálního pokroku celé doby. Podle jeho mínění teprve tehdy se promění nový směr, který nebyl jenom malým rebelantským vírem, nýbrž znatelnou částí světového dění, v mocný proud dějin, odpovídá-li mu obdobný směr v umění. Trocký se domnívá: »úspěšné vyřešení základních problémů, jako výživy, ošacení, otopu a samotného elementárního vyučování (jež znamenalo velký sociální úspěch), nebylo by plným vítězstvím nového socialistického principu v dějinách; jenom pokrok ve vědeckém myšlení celého národa a vývoj nového umění by přesvědčily, že směr zaseté historie nejen dalo nový výhonek, nýbrž vyrazilo květem. V tomto pojetí jest vývoj umění nejlepším měřítkem vitality a důležitosti doby.

Proto neočekává nás toto umění hned na úsvitu revoluce. Kultura není první etapou blahobytu, nýbrž jeho konečným výsledkem, a nové umění nemůžeme očekávat dříve, dokud k moci právě postavená třída neukázala svou zdatnost vytvořit blahobyt hmotný. Ruská buržoasie korunovala své dílo literaturou a to velmi rychle v oné době, kdy již byla hotová. Naopak při naší bídě a siahosti a nedostatku vzdělání není proletariát schopen vytvořit novou, t. j. socialistickou kulturu a literaturu. Tato může být snadněji vytvořena velkorysími národohospodářskými methodami a kulturním vývojem. Umění potřebuje hospodářského blahobytu a přebytku. Napřed musí kamna v našich domácnostech více hřátí, naše setrvač-

níky se musí rychleji otáčeti, tkalcovské člunky musí se hbitěji kmitati a naše školy musí lépe pracovati.«

Trocký poukazuje na to, že vládnoucí třídy ovlivňovaly, jak šly po sobě, ruskou literaturu; byly příčinou feudální a buržoasní periody v ruské literatuře. »Nyní je buržoasie revolucí odstraněna a tak skutečnost vynucuje si přístup do literatury. Literatura, která se vykristalisovala kolem buržoasie, mizí. Co ještě revoluci přežilo, hledá novou orientaci, a novým zdrojem jest národ bez buržoasie.« Tím není řečeno, že již nové umění máme, nýbrž jen tolik, že umění stejně jako revoluce se nalézají v makavě přechodné periodě.

»Naše revoluce,« praví Trocký, »je sedlák, který se stal proletářem, který nyní, nesedlákem podepřen, tomuto cestu ukazuje. Naše umění je intelektuální kolísání mezi sedlákem a proletářem v organické nemožnosti se s jedním z obou ztotožnit; ve střední poloze se svými vztahy připojuje spíše k sedlákům. Sedlákem nemůže být, ale umí selskou práci, dovede spravovat hospodářství, zatím co je revoluce nemyslitelná bez dělníka jako vůdce. Naši spisovatelé a básníci těchto vysloveně přechodných let se rozlišují způsobem, jak se s těmito protivami vypořádávají a způsobem, kterým se snaží vyplnit děličí příkop: jeden mystikou, druhý romantikou, třetí obezřelým vyhýbáním a čtvrtý konečně ohlušujícím rámusem. Při vši této různosti method k odstranění rozporu nikdy se nemění paradox: měšťáckou společností způsobená izolace veškeré duševní práce (literaturu nevyjímajíc) od tělesné práce stojí na jedné straně a skutečnost, že je revoluce dílem lidí fyzické práce, stojí na straně druhé. Jedním z nejdůležitějších problémů revoluce je, jednou pro vždy odstranit přehradu mezi oběma pracovními činiteli.« Teprve po odstranění této přepážky přestane také platiti nesrovnalost, o níž Trocký mluví. Úspěchem bude — míní Trocký — nové umění odlišné od ostatního předcházejícího, protože bude vytvořeno společností, která nezná třídního boje.

Zrakem, zjasněným touto starou revolucionářskou nadějí, vyniká Trocký nad všechny pochybné literární kritiky vlastní strany, kteří se po pět let s lucernou v ruce plouží, aby hledali »proletářské umění«; tu tvrdí, že je našli, jinde zahazují zase každé umění, které se jim stále dere v cestu, s opodstatněním, že toto není »proletářské«. Trocký říká jim krátce a zřetelně, že si pletou prostředek s účelem.

»Rozdíl mezi měšťáckou kulturou a měšťáckým uměním na jedné straně a proletářským uměním na straně druhé je základním omylem. Proletářské umění nebude nikdy existovat a proletářské panství je jen dočasné a pouhým přechodem. Historické pojetí a mravní opodstatnění revoluce leží ve faktu, že jest to právě revoluce, která staví základy jednotné, třídně nerozvrstvené společnosti pro budoucí pravou lidskou kulturu.«

Trocký sám, nebo skoro sám, mezi všemi kritiky nejnovější ruské literatury prohlašuje, že tvrzení, zda je či není umělecké dílo revolucionářským, nezávisí nikterak na jeho sujetu. Kniha za knihou, jež vychází z ruské tiskárny, je ostentativně vztahována na život revoluce. O to Trockému nejde. Nepřeje si výstižných portrétů revoluce, nýbrž zdůrazňuje potřebu nového umění, které by bylo tak dalece nové — nezávislé na sujetu —, jako by bylo, vytvořeno lidmi nového druhu, kteří by se jenom revolucí stali tím, čím jsou.

Trocký neočekává tedy nové umění v uměleckých obrazech revoluce, nýbrž v dílech takových umělců, jichž vlastní životní názor byl revolucí diktován. »V tomto umění nalezneme revoluce své — dosud vyhraněné třídní — vyjádření tak dalece, že přestane být umělci cizí katastrofou.« Ze sociálního víru se tak brzo nedostaneme. Desítky let boje čekají Evropu a Ameriku. Nejenom naše dnešní generace,

nýbrž i příští budou účastníky tohoto boje; postaví mu hrdiny a přinesou oběti. Toto nové umění vyšle nové strážce. Bude především neúprosné proti každému mysticismu, ať jasnému či obalenému v roušku romantismu, nebo hlavní idejí, z níž revoluce vychází, jest: Člověk jako kolektivní osoba jest jediným pánem a mistrem a jeho hranicí je dlužno určovati jenom schopností spoutati přírodní síly a jich řádně využítkovati. Toto umění bude neslučitelné s pesimismem, skepticismem či jakoukoliv jinou formou duševního soumraku. Bude realistické a aktivistické, naplněné duchem čínorodého společenství a nezměrnou tvůrčí vírou v budoucnost.

J.-H. Rosny:

O rázu přítomné doby.

Od jeskynních dob hleděl člověk oloupit člověka o kořist. Dnes se změnily životní podmínky; dnes se už nekrade týmž způsobem. Kultura dokonce jednu chvíli mohla poskytnout ilusi, že se krade už pouze výjimečně. Ale čtyři válečná leta zničila dílo celých staletí, a dnes probuzené, osvobozené primitivní pudry nejeví, když byly setřásly své jho, žádné chuti, aby znovu se daly ukovat k chomoutu. Ne že by lidé byli zkaženější, než v jiných dobách; byli vždycky zkažení. Cele válka jim pomohla odhodit masku, a ti, velmi početní, které toto gesto skandálně obohatilo, zdráhají se ovšem znamenitě držet na úzdě své špinavé choutky, ukrotit trochu svou chamtivost. Tím se, myslím, dá vysvětlit, proč se naivním pozorovatelům jeví lidé z r. 1922 horšími a mrzčími než lidé z 1880 nebo z 1913. Nejsou ani horší ani lepší. Žili pouze po čtyři leta v ohavnosti a neměli ještě čas úplně se očistit. Všechno se pomalu zase spraví.

Ještě něco jiného, byt to byl pouhý detail, je podivuhodně příznačné pro přítomnou dobu. Je to vymizení zdvořilosti. Francouzská zdvořilost, totiž to, co bylo nejpůvabnějšího vytvořeno pro styk lidí s lidmi, je už pouhou vzpomínkou. Všeobecná nespokojenost za těchto strastných let působí, že skoro všude, na ulici, v divadle, na cestách, je atmosféra, provanutá jindy dvorností a ohleduplností, prosycena dnes nevrlostí a drsnostmi.

Literatura dnes vykazuje hojně talentů, a tři nebo čtyři jména by se dnes beze všeho mohla odkázat potomstvu k pozornosti, což by však nemělo smyslu, neboť potomstvo se v ničem nevyzná a neumí rozeznávat. Je to dav, který vidí o něco lépe, poněvadž se dívá z dálky, ale je to zas jen dav.

Dnešním spisovatelům nechybí ani půvab, ani přesnost pozorování, ani ironie. V tom ohledu nemají čeho závidět svým předchůdcům. Rozhodně jim však schází mohutnost. Nevidím žádného Huga, nevidím Balzaca, nevidím Baudelaira.

Také literární směry zmizely. Proti komu a čemu se dnes reaguje? Není žádného směru, je na sta tendencí. Vznikne-li v dohledné době nějaká škola, bude nejspíše hlásat návrat k pořádku a pravidlům.

Pierre Mac-Orlan:

Budoucnost literatury.

Přítomná doba je období porodních bolestí. Nevím, co chystá, nevidím, kam spějeme. Ale vzhledem k prudkosti, s níž probíhá toto tčhotenství, není vyloučeno, že se snad tvoří nová, bohatá renesance, obrození, cosi nového, cosi určitě, ačkoliv co vlastně, nelze ještě rozpoznat. Zdá se však, že literát, spisovatel v užším slova smyslu bude zatlačen do pozadí, a literatura, jak se dnes chápe, bude nahrazena něčím jiným. Čím? Lidstvo odjakživa potřebovalo dávku citového vzruchu a dávku fantazie. Tu mu až do posledního století dodávali střídavě romanopisci a specielněji básníci. Dnes se lidstvo neobrací vý-

hradně k nim, nýbrž k mužům vědy. Oblibu románů začínají na sebe nápadně strhovat díla vědecká. Poukaz na Einsteinovu knihu není právě přesvědčivý, poněvadž její úspěch se musí přičíst hlavně na účet snobismu; 19.900 osob, které zakoupily 20.000 exemplářů, nepochybně jí ani zbla neporozumělo. Ale přece jen dvacet tisíc osob si ji koupilo, polovina možná knihu otevřela, čtvrtina jistě prolistovala. Není tato vědecká zvědavost příznačná? Ještě jasněji ukazuje věc náklad vědeckých spisů v červené obálce u Flammariona. Desátý, jedenáctý, dvanáctý tisíc možno číst na těchto obálkách. Tu už nejde o žádný bluff. Tyto knihy nezaplavují trh s reklamou. Lidé, kteří je kupují, nečiní tak proto, aby se jimi chlubil nebo ukázali, že je aspoň také mají, nýbrž aby je opravdu četli; a přece velká většina čtenářů nemá dostatečné mathematické průpravy, aby je mohla číst opravdu s prospěchem. Také však v nich nehledá ani materiální ani technický prospěch, nýbrž prospěch duchovní; tato čtenářská obec hledá a nachází v nich své dávky citového vzrušení a fantazie, jako je do nedávna hledala u básníků, kteří ji však, jak se jí zdá, nezásobují už dosti vydatně.

Souběžně na poli umění shledáme podobně příznačný vývoj. Kubismus není žádný žert. Kubisté patrně nevědí, kam spějí, ani jakým vlivům podléhají, ale tolik je dnes nepopíratelným faktem, že jejich dílo se pokouší — pouze pokouší — vytvořit, co by se dalo snad nazvat geometrickou poesíí, poesíí čisté matematiky. Kubismus neodpovídá mému vlastnímu vkusu. Jsem vášnivý tradicionalista, a krásy kubismu mi zůstanou navždy uzavřeny na sedm zámků. Ale nic platno. Nic nám nepomůže zavírat oči. Něco se děje! Čtenáři, kteří kupují vědecké knihy od Le Danteca, Oswalda, Blaringhema, Dastra, jsou pravděpodobně poslušni téhož temného puzení, které nutí jisté umělce, aby hledali zase na plátně básnický smysl čisté matematiky. Musíme tedy mít zato, třeba proti vlastnímu vkusu a zálibám, že tento básnický smysl čisté matematiky existuje, že někteří možná už k němu pronikli, a že je zcela možno, že my, reakcionáři, budeme první ohromení docílenými výsledky, až toto umění se vymaní ze skořápky, najde si svá pravidla a zakotví.

Je také zajímavé konstatovat, že literatura každého národa jeví snahu stát se mezinárodní. Krásné literární dílo čisté lokálního zajmu, krásný předmět vyrobený z domácího dřeva zůstane, právě pro svou dokonalost bez odezvy. Dnes se už nejezdí hotovými cestami. K jaké pak svobodě také vedou?

Tak se literatura dnešní doby bude muset nutně hledět přizpůsobit novým existenčním podmínkám. Na jedné straně bude tábor spisovatelů jdoucích za vývojem, a jejich styl bude čím dál tím víc znenáhla pronikat vědeckým duchem a vědeckou poesíí. Na druhé straně bude skupina spisovatelů, kteří zůstanou asi hluší k poesíi integrálů a obrátí se pravděpodobně k biografu. Biograf, kterým až do věřejšího dne vládli jen oslové, začíná teprve budit zájem skutečných spisovatelů. Filmový román, dnes ještě nejapnost a kopírování, je schopen stát se novou literární formou, jejímž posláním je možná triumfovati za nějakých padesát let.

Henri Bernstein:

Budoucnost divadla.

Divadlo o vášních lidských je arci věčné. Ale tak, jak se divadelní produkce utvářela dnes, to, co se v ní nazývá théâtre d' amour, kusy o lásce, to, myslím, je určeno k zániku. Stejně tak věřím v blízkou smrt divadla, na němž se rozbujel naturalismus, skřížený, smím-li se tak vyjádřit, s lyrismem.

A co tedy přijde potom? Mým hlubokým přesvědčením je, že jdeme neodvratně vstříc divadelní tvorbě ustavičně volnější v propracování i v základním pojetí, k tvorbě stále pod-

dajnější, která se snad přidrží shakespeareovského rytmu. Již sám zákon reakce proti dnešní přísné struktuře dramatických děl, totiž rozdělení na tři akty, se postará sám o změnu. Ale je ještě jiný důvod. Ti, kteří přijdou po nás, viděli tolik věcí! My jsme byli dětmi klidného období. Rok 1870 byl pouhou epizodou proti 1914. Naším nástupcům, kteří zítra začnou pracovat v divadle, přijde vhod nejen vše, čeho jsme my dobyli, psychologická svoboda všech projevů, kterou jsme pro ně získali, oni budou moci uskutečnit všechno nové, čím touží obohatit divadlo budoucnosti.

Jejich průbojníky jsou režiséři. Ti už dnes předstihli spisovatele. Každý se nemůže rozhoupat v tutéž dobu. Ale snahy mužů jako Copeau, Gémier, v to zahrnuje i ušlechtilé pátravý neklid muže naprosto mladého, dokonale informovaného a vědoucího co už klíčí a dříve nebo později vypučí, jímž je Antoine, toto všechno úsilí nepřipouští žádné pochyby o důležitosti a významu hnutí, jemuž je souzeno zvítězit.

Jaké kusy to budou? Budou mít dvacet pět obrazů? Či snad naopak budou pozůstávat jen z jednoho jednání, které bude trvat čtyři hodiny? Uvidíme posunutí všech dnešních výhledů? Čeká nás snad současně rozvíjení pěti nebo šesti současných dějů? Nevím. Víím jediné, že mi připadá nemožným, aby se dalo i na dále vyjít s dnešní fakturou divadelní hry a že by se psaly i na dále kusy, zanedbávající okázale tak důležité, ať vědomé nebo nevědomě stránky svých osobností, jak se děje dnes. Co do hodnoty děl samotných, budou vždy potud hodnotna, pokud a jak velice budou upřímná a pravdivá, což je jediná podmínka životnosti. Najdou-li tyto nové snahy opravdové a nadané služebníky, bude možno dramatickou éru, která se pak otevře, srovnatí s největšími.

Vliv francouzské literatury na cizinu.

Odmítavý soud Shawův, o němž tu bylo již referováno, je podepřen židovským, anglicky píšícím spisovatelem J. Zangwillem, který soudí také, že francouzský vliv na Anglii je na ústupu, a jmenovitě že se to jeví na divadle. S výjimkou Anatola France, Bergsona, Romain Rollanda a Maeterlincka, počítá-li se tento k francouzským autorům, neteší se opravdu žádný ze žijících spisovatelů podobnému jménu a vlivu jako ze starších Hugo, Renan, Verlaine, Flaubert, Maupassant, Daudet a j. Zangwill želí toho zjevu, poněvadž toto ubývání francouzského vlivu na světovou literaturu značí ztrátu důležitého principu, který vždy charakterisoval francouzský vliv: jasnosti.

O ruské literatuře píše Ivan Bunin, že nepopíratelný a značný vliv v 19. a na začátku 20. stol. ustal odchodem ruských významných spisovatelů do ciziny a jejich rozptýlením po světě. Pokud pak by se přihlíželo k literární produkci vzniklé z bolševictví, je tato tak bezcenná, že o ní nelze vážně mluvit. Bolševické obecnostvo je lačné románů líčících soudobé mravy na podkladě fysiologickém a románů dobrodružných, ale je neschopno dívat se na ně a cenit je kriticky, a proto ani tu není řeči o nějakém vlivu.

V latinských zemích se ovšem francouzský vliv udržuje mnohem více, jak svědčí na př. španělský spisovatel Gomez Carillo, který soudí takto: Myslím, že Španělsko, a to velké Španělsko, zahrnující také španělskou Ameriku, je jediná země, kde se vliv francouzské literatury udržuje neztěněně a v plnosti svého zárodního působení. Zdůrazňuji to, poněvadž vidím a čtu, jak Rusové, Angličané, Němci vám vyprávějí, že mezi jejich kmenovci nemá už Francie žádného vlivu. Tím hůře pro ně, ostatně, neboť byt jejich národní genius byl sebe větší, mohl by stále ještě jen získat francouzským vlivem.

Podobně se vyjadřuje o blahodárném vlivu francouzským

mluvčí literatury katalánské, Alfons Maseras. Za Rumunsko píše princezna Bibesco, která tvrdí, že vliv francouzské literatury v Rumunsku je přímo úžasný, a od války se ještě stupňuje a zasahá i nejširší vrstvy. Také v Itálii je francouzská kniha stále ceněna, ať klasická nebo novodobá, a to až do zjevu nejnovějšího data. Z desíti italských představení je pět vždy jistě francouzských, hlavně t. zv. boulevardová produkce. Za to kritičtí a filosofičtí essayisté, jichž hlavou je Benedetto Croce, kotví svou inspiraci v domácí půdě, a lze-li připustit cizí vlivy, jsou to spíše anglické a německé. Také moderní poesie italská odmítá hrdě jakékoliv ovlivňování.

Také Spojené státy americké se řadí mezi země, uznávající vštěně francouzský vliv. Americká básnička Frances G. Gibbes píše, že v žádné době ještě nebyl tento vliv tolik pocíťován jako právě v dnešní. Vidí příčinu jednak v rostoucí vzdělanosti své země, ve větší snadnosti vzájemných styků dnes, a ve světové válce, která uvedla spousty lidí v přímý styk s Francií. Nejvíce zdá se jí, působí ze všech literárních druhů román.

Zajímavý je také hlas skotský. Spisovatel dramát a básník C. M. Grievé, probrav otázku v zevrubné a široké studii, v níž zdůrazňuje dnešní obrodu skotského písemnictví, činí uznání francouzského vlivu jaksi závislým na tom, aby Francouzi hleděli na skotskou literaturu také opravdu jako na zcela samostatnou, a nemající s anglickou ničeho společného, a varuje přímo, aby jí někdo posuzoval londýnským měřítkem.

Pro všechny orientální země jako Turecko, Arménii, Čínu, je vliv francouzské literatury stále faktem, o němž není diskuse.

Dopisy

Intelektuálové v politice.

III.

P. T. redakci Přítomnosti!

Vedle p. Scheinpfluga v N. L. i p. Ferd. Kahánek v Přítomnosti vytkl účastníkům Vaší ankety, že přišli se svému projevy pozdě. Nejsem spisovatelem, ankety jsem se neúčastnil, tím spíše snad smím říci několik slov na obhajobu tohoto zpozdění. Soudím dle svých zkušeností a zdá se mi, že i odpověď na takovou otázku potřebovala času ke svému uzrání, a že odpovědi pronesené r. 1920 nemohly být nikdy tak správné, jak jsou dnes.

Také upozornění (či výtku?) p. K., že tehdy řada těch, kdož dnes cítí potřebu říci, proč nejsou komunisty, stála konjunkturálněmu komunismu velmi blízko, nepojímal bych příliš černě, i kdyby správná byla. Neboť tehdy přec jen byla doba trochu jiná než dnes. Průmyslová konjunktura byla na vrcholu svého šílená, každý věděl, že výrobce i obchodník obdrží za tovar každou diktovanou cenu a bohužel moci této bylo od mnohých »držitelů výrobních prostředků« velmi zneužíváno, konsumenti, stát i menšinoví spoluvlastníci podniků byli nestydatě okrádáni. Teror komunistický r. 1920. byl stejně odporný jako r. 1924., rozdíl je v tom, že r. 1920 bylo více momentů, které mohly komunismus jevití pochopitelnějším.

A pak — a to by byla moje prostá odpověď na danou otázku — roku 1920 nemohlo se říci: nejsem komunistou, protože v Rusku, kde komunisté vládou naprosto neobmezeně již sedm let, do dnes žádného komunismu není.

Váš

Otakar Svěda.

Objednané desky na 1. ročník budou expedovány s příštím číslem.